

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kamu Yönetimi Bilim Dalı

POST-FORDİZM VE KAMU YÖNETİMİNE YANSIMALARI

Sencer ALTAY

Yüksek Lisans

Ankara, 2017

POST-FORDİZM VE KAMU YÖNETİMİNE YANSIMALARI

Sencer ALTAY

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans

Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

Sencer ALTAY tarafından hazırlanan "Post-Fordizm ve Kamu Yönetimine Yansımaları" başlıklı bu çalışma 09.01.2017 Tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

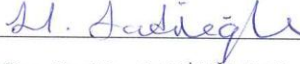
Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN (Başkan)

Prof. Dr. Mete YILDIZ

Doç. Dr. Can Umut ÇİNER

Yrd. Doç. Dr. Uğur SADIÖGLU (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Kadir DEDE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Sibel BOZBEYOĞLU

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 3. yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/ raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

09.01.2017

Sencer ALTAY

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Yrd. Doç. Dr. Uğur SADIOĞLU danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Sencer ALTAY

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenikle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

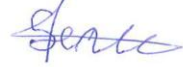
Tezimin/Raporumun 2020 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

25 /01/2017

Sencer ALTAY

ÖZET

ALTAY, Sencer. *Post-Fordizm ve Kamu Yönetimine Yansımaları*, Yüksek Lisans, Ankara, 2017

1970'li yıllar ekonomide önemli değişimlere sahne olmuştur. Kar oranlarında ve verimlilikte düşüş olarak kendini gösteren ekonomik kriz Fordist üretim düzeninin sorgulanmasına yol açmıştır. Fordist katılıkların ortadan kaldırılarak esnekleştirme yönünde dönüşümler krizden çıkmanın reçetesi olarak görülmüştür. Fordist katılıkların nedeni olarak görülen sendikaların gücü kırılmış, ücret ve çalışma koşulları esnekleşmeye başlamış, Fordist üretim paradigması yerini Post-Fordist üretim paradigmasına bırakmıştır. Ekonomik alt yapıda meydana gelen post-Fordist dönüşüm siyasi üst yapıları da etkileyerek kamu yönetimini dönüştürmüştür. Fordist kamu yönetiminin hiyerarşik yapısı ve kadrolu istihdam rejimi büyük değişimler geçirmiştir. Taşeron, geçici ve sözleşmeli personel gibi istihdam biçimleri kamu istihdam rejiminde güçlenmeye başlamış, zaman içinde kadrolu ve güvenceli istihdamın ortadan kalkacağı bir sürece girilmiştir. Kamu kurumlarının çalışma düzeni Post-Fordizm'den etkilenerek yatay ve esnek iş ilişkileri güçlenmeye başlarken yöneticilik ve liderlik gibi kavramlar kamu sektörünün içerisine girmiştir. Post-Fordist dönemde, yerelleşme ve özelleştirme eğilimleri yeni üretim düzeninin gereksinimleri doğrultusunda güçlenmekte, buna paralel olarak kamu hizmetleri de özelleştirme ve yerelleşme yönünde ilerlemektedir. Devletin üretici rolünün düzenleyici olarak geliştiği Post-Fordist dönüşüm, devleti yönetim mekanizmasına uygun bir şekilde tasarlamakta, üretimin talep yönünden uzaklaştırarak sosyal devleti bitirmekte, arz yönlü sorunlarla ilgilenen, rekabeti ve yenilikçi kapasiteyi geliştiren bir devlet modeli ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni devlet modelinin ulus-devletten uzaklaştığı, ulusal kalkınmanın sona erdiği şeklinde yorumlar yapılmaktadır. Bu tezde Post-Fordist dönemin genel olarak kamu yönetimi ve özellikle de kamu personel rejiminde ortaya çıkardığı dönüşüm ve sonuçlar analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Fordizm, Post-Fordizm, esneklik, kamu yönetimi, kamu personel rejimi.

ABSTRACT

ALTAY, Sencer. *Post-Fordism and its Reflections on Public Administration*, Master's degree, Ankara, 2017

The 1970s have been the scene of significant changes in the economy. The economic crisis, which manifested itself as a decline in profit rates and productivity, led to the questioning of the Fordist production order. The shifts in the direction of flexing the Fordist rigidities are seen as the prescription of escaping from the crisis. The Fordist production paradigm has left its place in the Post-Fordist production paradigm, as the trade unions seen as the cause of Fordist rigidity have been broken, wages and working conditions have begun to become more flexible. The Post-Fordist transformation that took place in the economic infrastructure transformed public administration by affecting political supra-structures. The hierarchical structure of Fordist public administration and the permanent employment regime have undergone major changes. Forms of employment, such as subcontractors, temporary and contracted personnel, have begun to strengthen in the public employment regime and have entered a process in which permanent and secure employment will eventually develop. Horizontal and flexible business relationships have begun to emerge as the working order of public institutions is affected by post-Fordism, while concepts such as management and leadership have entered the public sector. In the Post-Fordist era, localization and privatization tendencies are strengthened in line with the requirements of the new production order, and in parallel, public services are moving towards privatization and localization. The Post-Fordist transformation that the state has developed as a regulator of the producers' role, designing the state in accordance with the governance mechanism, creates a state model that fosters the welfare state by removing production from demand, dealing with supply-side problems, and promoting competitive and innovative capacity. There are comments that this new model of state is moving away from the nation-state and that the national development is ending. In this thesis, the transformations and the results that the Post-Fordist era has emerged in the public administration and especially the public personnel regime in general have been analyzed.

Key words

Fordizm, Post-Fordizm, flexibility, public administration, public personel regime.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
BİLDİRİM	II
ETİK BEYAN	III
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLO DİZİNİ	X
GRAFİK DİZİNİ	X
KISALTMALAR DİZİNİ	XI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	7
FORDİZM'İN BİÇİMLENDİRDİĞİ YÖNETİM BİLİMİ VE POST-FORDİST DÖNÜŞÜM	7
1.1.FORDİZM	7
1.1.1. Fordizm Kavramı	7
1.1.2.Tarihsel Gelişimi.....	10
1.1.2.1.Fordist Konsensüs Dönemi	12
1.1.3.Taylorizm ve Bilimsel Yönetimin İlkeleri	13
1.1.4.Fordist Dönemde Devlet: Keynesyen Refah Devleti	14
1.1.5.Fordist Bürokrasinin Temeli Olarak Weberyen Bürokrasi	16
1.1.5.1.Fordist Kamu Yönetimi ve Kamu Personel Rejimi	17
1.2.POST-FORDİZM	20
1.2.1.Post-Fordizm'in Yapısı ve İçeriği.....	20
1.2.2.Post-Fordizm'e Geçiş Zorunlu Kılan Unsurlar ve Tarihsel Gelişimi	30
1.2.3.Post-Fordizm'in Ortaya Çıkışında Etkili Olan Yaklaşımlar	33
1.2.3.1.Düzenleme Yaklaşımı	33
1.2.3.2.Neo-Schumpeteryan Teori	34
1.2.3.3.Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımı.....	35
1.2.4.Post-Fordizm'in Çelişkileri.....	37
1.2.5.Post-Fordizm'in Çözüm Çabaları	39
1.2.5.1.Moda Ekonomileri	39
1.2.5.2.Üretimde Merkezden Çevreye Doğru Kaçış	40

1.2.6.Post-Fordizm'in İş Yaşamına ve Emek Sürecine Yansıması.....	41
1.2.7.Post-Fordist Esnek Üretim ve Birikimin Özellikleri.....	45
1.2.7.1.Esnek Çalışmanın Yaygınlaşması.....	47
1.2.7.1.1.Sayısal Esneklik.....	47
1.2.7.1.2.Çalışma Sürelerinde Esneklik.....	47
1.2.7.1.3.Fonksiyonel Esneklik.....	48
1.2.7.1.4.Ücret Esnekliği.....	48
1.2.7.1.5.İşletmelerin Yönetiminde Esneklik.....	49
1.3.POST-FORDİZM'İN EKONOMİK VE SİYASAL YANSIMASI.....	50
1.3.1.Post-Fordizm ve Neo-Liberalizm İlişkisi.....	50
1.3.2.Post-Fordizm ve Yeni Sağın Yükselişi.....	51
İKİNCİ BÖLÜM.....	54
POST-FORDİZM VE KAMU YÖNETİMİ.....	54
2.1.POST-FORDİZM VE DEVLET.....	54
2.1.1.Post-Fordizm'in Ortaya Çıkardığı Devlet Aygıtının Genel Nitelikleri.....	60
2.1.2.Devlet Sistemlerinde Ortaya Çıkan Etkiler.....	64
2.1.2.1.Ulus-devletin Önemini Koruması.....	64
2.1.2.2.Schumpeterci Çalışma Devleti.....	66
2.1.2.3.Tam İstihdam Hedefinden Kopan Devlet.....	68
2.1.2.4.Talep Yönlü Devletten Arz Yönlü Devlete Geçiş.....	70
2.1.2.5.Post-Bürokrasiye Geçiş.....	71
2.2.KAMU YÖNETİMİNDE POST-FORDİZM.....	75
2.2.1. Kamu Yönetimindeki Değişimin Temelleri ve Yön Veren Kavramlar.....	79
2.2.2.Post-Modernizm ve Kamu Yönetimi.....	81
2.2.3.Post-Fordizm'in Kamu Yönetimine Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar ve Politika Transferleri.....	85
2.2.4.Post-Fordist Kamu Yönetimi ve Yönetişim.....	86
2.2.5.Post-Fordist Bürokrasi.....	88
2.2.5.1.Post-Fordist Dönemde Bürokratın Değişimi.....	90
2.2.6.Kamu Yönetimi Reformları ve Post-Fordizm'in Rolü.....	92
2.3.KAMU HİZMETLERİNDE VE SOSYAL DEVLETTE YAŞANAN DÖNÜŞÜM VE POST-FORDİZM'İN ROLÜ.....	94
2.3.1.Kamu Hizmetleri.....	94
2.3.2.Sosyal Devlet.....	96
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	99

KAMU YÖNETİMİNDE POST-FORDİST ETKİLER	99
3.1. ÖZELLEŞTİRME, YERELLEŞME VE ÖZERKLEŞME	99
3.1.1.Özelleştirme	99
3.1.2.Yerelleşme Eğilimleri	101
3.1.2.1.Post-Fordizm'in Yereldeki Karşılığı: Yerel Yönetişim	105
3.1.2.2.Girişimci Kentin Ortaya Çıkışı	107
3.1.3.Özerkleşme Eğilimleri	108
3.2.POST-FORDİZM VE KALKINMA POLİTİKALARI	110
3.2.1.Bölgesel Kalkınma Politikaları	110
3.2.2.Ulusal Kalkınmadan Yerel Kalkınmaya	111
3.2.3.Kalkınma Ajansları	112
3.3.POST-FORDİZM'İN KAMU İSTİHDAMINA ETKİLERİ	114
3.3.1.Post-Fordizmin Kamu Personel Rejimine Girişi: Fulton Raporu	120
3.3.2.Post-Fordist Maaş Düzeni ve Performansa Dayalı Ücretlendirme	121
3.3.3.Post-Fordizm'in Kamu Sektöründe Ortaya Çıkardığı İstihdam Biçimleri.....	126
3.3.3.1.Taşeronlaşma	126
3.3.3.2.Sözleşmeli Personel	128
3.3.3.3.Geçici Personel	130
3.3.4.Memurluk Rejiminde Ortaya Çıkan Etkiler	131
3.3.4.1.Memur İstihdamında Sayısal Esnekliğin Sağlanması	131
3.3.4.2.Memur İstihdamının Sosyal ve Ekonomik Yönünün Zayıflaması.....	131
3.3.4.3.Memurluk Mesleğinin Sosyal İtibarının Zayıflaması	133
3.3.4.4.Kamu Sektöründe Esnek İstihdamın Yaygınlaşması	133
3.3.4.4.1.Memurluk Statüsünün Tasfiyesi ve Esnekleştirme	135
3.3.4.4.2.Kamu Sektöründe Esneklik Uygulaması: İhtiyari İstihdam.....	136
3.3.4.4.3.Esnek Çalışmanın Kamu Sektörüne Uygunluğu	137
3.3.5.Post-Fordist Dönemde Ekonomik Krizlerin Kamu Personeline Etkileri	138
3.4.POST-FORDİST DEĞERLER KAMU YÖNETİMİ İÇİN UYGUN OLABİLİR Mi?	139
SONUÇ	143
KAYNAKÇA	149
EK 1: ETİK KURUL İZİNİ MUAFİYET FORMU	170
EK 2: ORJİNALLİK RAPORU	171
ÖZGEÇMİŞ	172

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Fordizm ve Post-Fordizm karşılaştırması	22
Tablo 2. Üretim süreci.....	25
Tablo 3. Çalışma düzeni.....	25
Tablo 4. Mekân	26
Tablo 5. İdeoloji	27
Tablo 6. Emek süreçlerinin karşılaştırılması.....	42
Tablo 7. İşletme Yönetimlerinin Karşılaştırılması.....	49
Tablo 8. Devlet.....	56
Tablo 9. Keynesçi Refah Devleti ve Schumpeterci Rekabet Devleti Karşılaştırması ...	68
Tablo 10.Örgüt Yapılarının Karşılaştırılması	72
Tablo 11. Modern ve post-Modern kamu Yönetimi Karşılaştırması	84
Tablo 12. Fordist dönemin Bürokrat ve Post-Fordist dönemin Bürokrat karşılaştırması	91
Tablo 13. Yerel Yönetim ve Yerel Yönetişim Karşılaştırması	106
Tablo 14. Jeo-ekonomik ve Jeo-politik Paradigmalar.....	107
Tablo 15. İKY ve Personel Yönetimi Karşılaştırması	115

GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1. AR-GE Harcamalarının GSHY'e Oranı	63
---	----

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
DB	:	Dünya Bankası
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
STK	:	Sivil Toplum Örgütleri
TODAİE	:	Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü

GİRİŞ

Fordizm'den Post-Fordizme geçiş ekonomik alt yapıdan yola çıkarak siyasal üst yapıda pek çok dönüşüme neden olmuştur. Bu çalışma ile ekonomik alt yapıdan yola çıkılarak kamu yönetiminde yaşanan değişimler irdelenecektir. Bu değişimler, sadece kamu sektörünün yönetim felsefesindeki değişimleri ifade etmemekte, ayrıca kamu istihdam rejiminden yerleşmeye, özelleştirmeye ve özerkleşmeye kadar pek çok değişimi ifade etmektedir.

Fordist üretim, 1970'li yıllarda kar oranlarında ve üretkenlikte düşüş olarak kendini belli eden krizler sonucunda Post-Fordist üretime doğru evrilmiştir. Fordist üretimin standart, sabit, hiyerarşik yapısı; post-Fordizmin, esnek, çeşitli ve değişken yapısı ile yer değiştirmiştir. Esneklik kavramı, ortaya çıkan birçok değişimin açıklanmasındaki anahtar sözcük olmuştur. Üretimde ortaya çıkan esnekleşme örgüt kültüründe ve organizasyonunda esnekleşme sonucunu ortaya çıkarmıştır. Üst yapı eksenine kamu bürokrasisinin ve devlet yönetiminin esnekleşmesi olarak yansımıştır. Bu tezde kamu bürokrasisinde ve devlet sistemindeki esnekleşmenin ve diğer Post-Fordist dönüşümlerin ana hatları ortaya konulacaktır. Esnekleşmenin devlet içerisine hangi koşullar içinde girdiği, hangi sorunları çözmek için ortaya konulduğu ve esnekleşmenin temelini oluşturan faktörler literatürden elde edilen veriler ışığında değerlendirilecektir.

Tezin konusu Post-Fordizm olmasından dolayı öncelikle Fordizmin ne demek olduğuna değinilecektir. Öncülü bilinmeden Post ön ekli bir kavramın ne getirdiği tam olarak anlaşılabilir. Bu yüzden ilk bölümde Post-Fordizmin öncülü olan Fordizm'in ne olduğu ve tarihsel olarak nasıl geliştiği ortaya konulacak olup Fordist üretimin temelini oluşturan Taylorizme ve onun bilimsel yönetim ilkelerine değinilecektir. Bilimsel yönetimin kapitalizmin tıkanma noktasında hangi ihtiyaca karşılık geldiği anlaşılacaktır.

Fordist dönemde yaşanan krizlerin başlıca sorumlusunun sosyal refah devleti olduğu ilan edilmiştir. Koruyucu ve müdahaleci devlet anlayışının bütçe açıklarından enflasyona ve ekonomideki verimsizliğe kadar pek çok sorunun kaynağında yer aldığı düşünülmüştür. En önemlisi de piyasaların krizden çıkabilmesine engel olan şeyin

Fordist refah devletinin yol açtığı katılıklar olduğu düşünölmüştür. İşçilerin ücret ve çalışma koşullarının yeterince esnetilemediği ve toplu sözleşme sisteminin buna engel olduğu fikrinden hareket eden yeni fikirler, bu katılıkların aşılmasını krizden çıkmak için zaruri olduğunu görmüşlerdir.

Post-Fordist üretim tarzının ortaya çıkışı ile birlikte, iş gücünün emeğine yabancılaşması olgusunun sona ereceği, Fordist dönemin vasıfsız emek uygulamalarının tarihe karışacağı iddia edilmiştir. Yeni dönemdeki iş gücünün vasıflı olacağı, çok yönlü düşünebilen, problem çözebilen bir karakter kazanacağı düşünölmüştür. Aynı zamanda, iş gücünün başındaki yöneticinin de benzer şekilde dönüşüm geçirmesi ve yönetici olacak kişinin risk alabilmesi ve liderlik becerilerine sahip olması istenmiştir.

Tezde, Post-Fordizmin kamu yönetimindeki yansımalarından bahsedilmeden önce, yeni üretim ve birikim rejiminin özellikleri ve üretimsel alt-yapıda ortaya koymuş olduğu değişimler ortaya sunulacaktır. Post-Fordizmi, Fordizm'den ayıran özellikler öncelikle masaya yatırılacaktır. Post-Fordizmin yapısı, özellikleri ve emek sürecinde ortaya çıkardığı dönüşümler anlatılacak, Post-Fordizmin iş yaşamında ortaya çıkardığı esneklik biçimlerinden bahsedilecektir. Post-Fordizmin kamu yönetimindeki yansımalarından önce analiz edilecek olan bu süreç ile Post-Fordizmin kamu yönetiminde ortaya çıkaracağı muhtemel değişimlerin arka planı anlaşölmüş olacaktır.

Bu tez post-Fordizmin kamu yönetimine yansımaları açısından genel bir çalışmadır. Kamu yönetimine yansımalar çeşitli boyutlarıyla ele alınmaktadır. Yerelleşme, özerk kuruluşlar, esnekleşme gibi pek çok başlık bulunmaktadır. Örneğin, Post-Fordizm ve yerelleşme ayrı bir çalışmada tek başına ve ayrıntılı bir şekilde incelenebilecek iken, bu çalışmada post-Fordizmin yansıması olarak birçok başlıktan biridir.

Post-Fordizm sadece üretim alanında ortaya çıkan etkileriyle değerlendirilmemektedir. Üretim alanında iş gücü mobilitesindeki artışın ve hizmetler sektörünün gelişiminin beyaz yakalı çalışanlar ve kadın işgücü açısından önemli gelişmelere neden olduğu ve coğrafi göç olgusunu güçlendirdiği gözlemlenmektedir.

Post-Fordizm'in temelinde 'esnek uzmanlaşma yaklaşımı, düzenleme yaklaşımı ve neo-Schumpeteryan teori' bulunmaktadır. Esnek uzmanlaşma yaklaşımı üretim örgütlenmesi ve biçimi boyutunda yeni üretim düzenini ele alırken; düzenleme yaklaşımı ise kurumlar ve normlar yönünden yeni üretim düzenini değerlendirmektedir. Neo-schumpeteryan teori ise yeni üretim düzenini yeni teknolojik boyutu ile ele almakta ve bütün üretim sistemlerini teknolojik çağlar ile açıklamaktadır.

David Harvey başta olmak üzere birçok akademisyen (Gartman, 1998, s. 120-121) Post-Fordist dönemi post-modernizm ile eşleştirmektedir. Buna göre, post-Modernizm Post-Fordist ekonominin bir yansımasıdır. Modern çağın nesneliliğine, bilimciliğine, kesinlik arayışına karşı duruş olarak ortaya çıkan post-modernizm gelip geçiciliği, belirsizliği, özneliliği savunan duruş sergilemektedir. Post-Fordist dönemin örgüt yöneticilerinin post-modern değerler ile şekillendiği, liderlik becerilerini bu değerlerden aldığı belirtilmektedir.

İkinci bölüm, Post-Fordizm devlet ilişkisini ve daha sonra Post-Fordizm'in etkilediği kamu yönetimini ortaya koyarak tezin gidişatını önemli ölçüde belirleyecektir. Büyükten küçüğe doğru hareket edilerek öncelikle devlet konusu tartışılacak olup kamu yönetiminde meydana gelen değişimler ortaya çıkarılacaktır. Devletin genel niteliklerinin Post-Fordizm bağlamında belirtileceği bu bölümde, devletin emek ve istihdam politikalarının Post-Fordist dönemde ne şekilde etkilendiği ortaya konulacaktır. Bölümün sonlarına doğru, Post-Fordist bürokrasi ve bu bürokrasi biçiminin oluşturduğu yeni bürokrat ve memur tipine ilişkin bilgiler verilecektir.

Post-Fordizm, devletin sahip olduğu işlevleri önemli ölçüde değiştirmiştir. Fordist dönemin talep yönlü ekonomisine uygun olarak talebi artırıcı politikalar uygulayan devlet, Post-Fordizme geçiş ile üretim ve birikim talep yönünden arz yönüne doğru kaymıştır. Önceki dönemin aksine, ekonominin arz yönünü desteklemek için inovasyonu destekleyen, üretimi geliştirmek adına esnek olmayan durumları aşmayı çalışan bir devlet profili ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, ekonomideki tam istihdamı sağlayan devletin bu işlevinden koparak işsizlik sorununu büyük ölçüde piyasa güçlerine bıraktığı söylenmektedir.

Post-Fordizm ve devlet konusunda çalışmalarından en fazla faydalanılan akademisyenlerden birisi Bob Jessop'dır. Jessop, Post-Fordizm ile birlikte refah devletinin schumpeterian çalışma devleti ile ikame ettiğini belirtmektedir (Jessop, 1993, s. 9-11). Schumpeterian çalışma devletinin en önemli vasfının üretimin arz yönüne müdahalede bulunarak yapısal rekabete hizmet eden, esnek emek piyasasını oluşturma yönünde adımlar atan bir devlet modeli olduğunu söylemektedir. Jessop (1994, s. 263-264) ayrıca, esnek üretim sistemlerinin ulus-devleti aşındırdığı yönündeki iddialarıyla da gündeme gelmektedir. 1990'lı yılların ortalarında yapılan bu öngürülerin günümüze geldiğinde büyük ölçüde gerçekleşmediğine ilişkin fikirler mevcuttur (Kılıçbay, 1999, s. 241-245). Ulus-devletin dünya arenasında önemini koruduğu tasfiye olanın ulusal devlet olduğu belirtilmektedir. Post-Fordizm ile aynı dönemde gelişen küreselleşme sürecinde devletlerin önemini kaybettiği öngörülerini ortaya konmuş olsa da, sermaye düzeninin her zaman pek çok ulus-devletin var olduğu bir düzen içerisinde geliştiği düşünülmektedir.

Post-Fordizmin, en önemli etkilerinden birisi de yerelleşmenin hızlanması olmuştur. Bunun arkasında "Esnek Uzmanlaşma" yaklaşımının rolü büyüktür. Bunun yanı sıra, Fordist katılıkların "yerelleşme" aracılığıyla çözülmesinin yerelleşme eğilimlerinin nedenini oluşturduğu söylenmektedir (Kumar, 1999, s. 60-65). Tezde yerelleşme konusuna daha özel olarak yer verilmiştir. Yerelleşme konusundan sadece yerelleşme başlığı altında değil, kamu yönetimi reformu ve kamu hizmetleri gibi diğer konu başlıkları altında da bahsedilmiştir. Kısacası yerelleşme post-Fordizm'in ayrılmaz bir parçasıdır. Bu yüzden son 30-35 yıllık sürede etkisi daha da artan yerelleşme eğilimlerinin altında yatan etkenlerden çalışmada bahsedilecek olup esnek uzmanlaşma ve Fordist katılıkların çözümü hususunda yerelleşme kavramına özel bir önem atfedilecektir.

Post-Fordizmin, kalkınma stratejilerini önemli ölçüde değiştirdiği ve Fordist ulusal merkezli kalkınmanın yerine Post-Fordist yerel ve bölgesel odaklı kalkınma stratejilerinin ikame edildiği belirtilmektedir. Bundan böyle, kalkınmanın merkezinde yerel güçlerin olacağı, bölge kalkınma ajansları yolu ile devletin yerel kalkınmadaki eşgüdümü sağlayacağı ve teknik destek vereceği söylenmektedir. Devletin bizzat girişimci olmaktan çıkması, Post-Fordist küçük ve yerelleşmiş üretimi teşvik etmesi ve

bölgede küçük-orta boy işletmelerin (KOBİ) gelişimine uygun ortam hazırlaması beklenmektedir.

Yönetişim, Post-Fordist devletin iktidar biçimi olmasından ötürü tezde atlanmadan geçilmesi gereken bir öneme sahiptir. Bu yüzden yönetim mekanizmasının devlet sistemlerine ne amaçla yerleştiği ve fonksiyonunun ne olduğu tezde yer alacaktır. Yönetişimin, devleti doğrudan sermayeye mi devrettiği yoksa tüm kesimlerin katılımıyla çoğulcu demokratik bir kamu yönetimi mi oluşturduğu tezde sorgulanacak hususlardan biri olacaktır.

Kamu yönetimi reformları, Post-Fordist kamu yönetiminin oluşumunda önemli bir role sahiptir. Bu reformların içeriği Post-Fordist gereksinimlere uygun esnek ve yenilikçi bir kamu yönetiminin kurulması yönündeki adımları içermektedir. Bu adımların atılmasında Post-Fordist değerlerin rolünü sorgulamak tezde yer alan önemli noktalardan biri olacaktır. Bu reformlarla kurulmaya çalışılan esnek kamu personel rejiminin, yerleşen ve metalaşan kamu hizmetlerinin nasıl hayata geçirilmeye çalışıldığı anlaşılacaktır.

Üçüncü bölüm, kamu yönetiminde ortaya çıkan etkileri ortaya koyarak sonuç bölümünü oluşturacaktır. Devlet ve kamu yönetimi bütününde meydana gelen değişimlerin daha farklı alanlarda ortaya çıkardığı sonuçlar bu bölümde ortaya konulacaktır. Fordist merkezi kalkınmanın hangi koşullarda dönüşüme uğradığı belirtilecektir. Özelleştirme, yerleşme ve özerkleşme konularına Post-Fordizm'in özellikleri ve ihtiyaçları bağlamında yer verilecek olup bu konuların Post-Fordizm ile hangi noktalarda örtüştüğü açıklığa kavuşturulacaktır. Daha sonrasında Post-Fordizm'in kamu istihdam rejimine etkileri masaya yatırılacak olup ortaya çıkan istihdam biçimlerinin Post-Fordizm ile kesişim noktaları ortaya konulacaktır.

Post-Fordist kamu personel rejiminin esnek ve güvencesiz memuriyet sistemine dayalı olarak kurulduğu; memurun ücret ve terfisinin performans kriterine bağlandığı pek çok kaynakta belirtilmektedir. Bu dönemde; memurların daha fazla sorumluluk aldığı, sahip olduğu donanımları artırdığı şeklinde olumlu yorumlara karşın; memurun üzerindeki 'baskı sopaları'nın arttığına ilişkin olumsuz yorumlarda mevcuttur.

Post-Fordizmin ekonomide hâkim hale gelmesi ile Fordist kadrolu ve güvenceli istihdamın, belirsiz, geçici ve esnek bir hal aldığı; taşeron, sözleşmeli ve geçici istihdamın iş gücü piyasasında etkin hale gelmeye başladığı ve bu istihdam biçimlerinde post-Fordizmin rolünün bulunduğu belirtilmiştir. Yeni istihdam biçimleri kamu personel sistemine de sirayet etmiştir. Taşeron, geçici ve sözleşmeli istihdam türlerinin uygulanmasının altında, ücret maliyetlerinin düşürülmesi, kamu hizmetlerinde etkinliğin artırılması ve personeli verimliliğe teşvik etme gibi nedenlerin bulunduğu ileri sürülmüştür.

Post-Fordist kamu personel rejiminin kamu sektörüne yerleşmesi ekonomik ve sosyal anlamda birçok değişime neden olmuştur. Ekonomik anlamda memur istihdamının sosyal yönünün zayıfladığı, işsizlik ve talep yetersizliğine karşı emniyet görevi olma rolünün ortadan kalktığına ilişkin fikirler ileri sürülürken; sosyal anlamda ise memurluk mesleğinin toplumsal itibarının gerilediğini ilişkin düşünceler ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

FORDİZM'İN BİÇİMLENDİRDİĞİ YÖNETİM BİLİMİ VE POST-FORDİST DÖNÜŞÜM

1.1.FORDİZM

1.1.1. Fordizm Kavramı

Fordizm, iş gücü verimliliğinin belirleyici olduğu, sermaye birikimini artırma amacına dayalı olarak montaj hattı üzerinde gerçekleşen üretim sürecine verilen addır (Aglietta, 1979, s. 723'den aktaran: Köroğlu, 2010, s. 141). Ekonomide tekelci düzenlemenin ve yoğun birikimin geçerli olduğu çağ olarak özetlenmektedir (Amin, 1994, s. 9). Kitlesele üretime dayalı olarak kitlesele tüketimi amaçlayan Fordizm 20.yüzyılın başlarından 1970'li yıllara kadar ekonomide hâkim üretim tarzı olmuştur. Malların standart üretimini sağlayan bu üretim tarzı sosyal yaşamı da standart bir biçimde tasarlamaktaydı. Ücretli sınıfın tüketici olarak yükselişini ifade eden Fordizm, iş gücünün hem iş yerinde hem de evdeki hayatını biçimlendirmeyi hedeflemektedir. Henry Ford, fabrikasında çalışanların evlerine sosyal görevliler göndererek işçilerin, yeni tüketim insanına uygun bir aile yaşantısına, alkolsüz tüketime ve ahlaki değerlere sahip olmasını sağlamıştır (Harvey, 2012, s. 147-148).

Fordist devrimin altında yatan sebep sadece Ford tarafından sunulan teknolojik değişimler değil, ayrıca üretimin sosyal örgütlenme yönünde yaşanan değişimlerdir. Bant üretimi sisteminin kurulmasının yanı sıra görev bölümlendirmesinin (iş bölümü) ortaya çıkışı ve üretim bileşenlerinin standardize edilmesi Ford'un teknolojik devriminin anahtarını oluşturmaktadır. İşlemlerin mekanize edilmesi, yüksek beceri sahibi iş gücü tarafından gerçekleşen işlerin eksik beceriye sahip iş gücü tarafından da gerçekleşmesini mümkün kılmış, vasıfsız iş gücünün önündeki sosyal ve teknolojik engelleri kaldırmıştır. Yüksek ücretle desteklenen örgütsüz ve vasıfsız iş gücü arzının

artırılması sayesinde iş üzerindeki zanaat kontrolü yıkılmıştır (Clarke, 1990, s. 131-136).

Henry Ford'un kitlesel üretim modeli otomobil endüstrisinden başlayarak inşaata ve hazır gıdaya kadar pek çok üretim sektörüne kadar ulaşmış olup Amerika kıtasından tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. Önceleri azınlıkların yararlanabildiği mal ve hizmetler; kitlesel olarak üretilmiş ve daha sonra geniş toplum kesimlerinin tüketimine sunulmuştur (Hobsbawm, 1998, s. 306).

1920'li yıllarda Amerika'daki sosyal ve ekonomik değişimleri analiz eden Gramsci, düşen kar oranlarıyla mücadelenin ve üretkenliği artırmanın yolunun, iş süreçlerini mekanize ve organize etmek olduğunu gözlemlemiştir (Steinmetz, 1994, s. 186). Böylece, Fordizm kavramını ilk kullanan Gramsci olmuştur. Gramsci dar bir anlamla Fordizm'i, Ford fabrikalarında emek sürecinin bilimsel yönetim ilkelerine göre uygulanması ve montaj hattı ile seri üretimin sağlanması olarak ifade eder. Yoğun birikim rejimi olarak Fordizm'in özü, sermaye birikiminde büyük genişleme sağlayarak emek gücünün yeniden üretilmesi için gerekli toplumsal maliyetleri düşürmesi ve emek sınıfının muazzam genişlemesidir (Arın, 2013, s. 43-44).

Fordizm, işin sadece yeni tarzda örgütlenmesini değil, aynı zamanda yeni bir kapitalist mal üretim sistemini ifade etmektedir. Yapılan işin en yüksek düzeyde parçalanarak işçinin hızının ve verimliliğinin artırıldığı, böylece işçi sınıfının görece yüksek ücret aldığı ve sonrasında kitlesel üretimin artırdığı verimlilik sonucunda işçi sınıfını da kitlesel tüketime dâhil eden bir sisteme işaret eder (Beaud, 2003, s. 202). Artan verimlilik ve yükselen artı-değer olarak karşımıza çıkan Fordizm, Taylorizm'den sonra oluşan bir aşamadır. Artan verimliliği, Taylorizm'in bilimsel yönetimini kullanarak elde etmiştir. Taylorizm'in temel prensiplerinden olan emek üzerinden alınan artı-değeri yükseltmek için üretim sürecindeki emek yoğunluğunu artırmış, emeğin maksimizasyonu ile artı-değeri yükseltmiştir. Kafa ve kol emeği olarak ayrılan bedeni emek ve zihinsel emek arasındaki ayrımı keskinleştirmiş, iş yeri ve yönetimin mekânsal ayrılığını sağlamıştır. Belli bir merkezden planlanan üretim fabrika merkezinde icra edilmiştir.

Kitlesel üretim olarak adlandırılan Fordist üretim temelde, katı iş bölümü ile emeğin verimliliğini artıran ve böylece artı-değeri yükseltmeye yönelik emek sürecini içeren bir üretim sistemidir. Bu sistem ölçek ekonomilerini önemli derecede yükselterek, aynı üründen belli standartta, çok miktarda ve düşük maliyetli bir şekilde üretmektedir (Çakmak, 2004, s. 237-238). Çok miktarda yapılan üretim, fiyatları daha makul bir düzeye çekerek herkes için üretim olgusunu doğurur. İş gücü, yaptığı işin sahibi değildir, öncelik kullanamaz ve vasıfsız ya da yarı vasıftadır, fakat çok miktarda yapılan üretimde pay sahibidir. Dolayısıyla, Fordist üretim sistemi, üretilen malların, üretiminde çalışan işçilerin de talep edeceği ve tüketeceği bir biçimde kurulmuştur.

20.yüzyılın başlarında gelişme imkânı bulan Fordizm, işin yapılabilmesi için iş gücünün sahip olduğu özel becerilere olan ihtiyacı ortadan kaldırarak yönetimin işçilere olan bağımlılığını önemli ölçüde azaltmıştır. Bunu da iş gücünü vasıfsızlaştıran uygulamaları başlatarak elde etmiştir. İş gücünün vasıflarına olan bağımlılığı azaltmanın ve işçinin zaman kaybını en aza indirebilmenin yolu olarak bant sistemini geliştirmiştir (Aydoğanoglu, 2011, s. 20). İşçiler işinin sahibi değil, makinelerin edilgen nesnesi olmuştur. Emeğine yabancılaşan işçinin zaman kaybını sıfıra indiren bu sistem sayesinde birim üretim başına maliyetler en düşük miktara gerilemiş, böylelikle ölçek ekonomileri kurulmuş, karlar artmıştır. Karların artması 19.yüzyıl kapitalizminin 20.yüzyıl başında Fordizm'e evrilmesine neden olmuştur. Üretim sistemi kar açısından sermaye sınıfının lehine doğru gelişirken, emekçi sınıf da tüketici olarak yükselmiştir.

1980'lere kadar etkin olan Fordist sistem artan verimliliği sosyal refaha yansıtmış, elde edilen karın bir kısmının tekrar yatırıma dönmesini sağlamış, kalan kısmı ücret ve istihdam artışına yönlendirmiştir. Verimlilik artışının ücret artışına yansıtılmasıyla sistemin temeli olan talep canlılığı sağlanmıştır. 1980'lere gelindiğinde ise artan verimliliğin sosyal refahı artırması amacı geride kalmış, malların satıldığı pazar ile ücretli kitleler arasındaki ilişki zayıflamıştır (İnsel, 2005, s. 355-356).

Fordist dönem, işçi sınıfı açısından önemli hakların kazanıldığı bir dönem olmuştur. Kapitalizmin başlangıcından bu yana, emekçi sınıfın hakları bakımından en olumlu dönem olma özelliğine sahiptir. İşçi sınıfı sosyal güvenlikten mali haklara kadar lehine pek çok kazanım elde etmiştir. Fordist ödünler, 20.yüzyılın ikinci yarısında Batı

Avrupa’da işçi sınıfı hareketinin başarısının zirvesini oluşturmaktadır. Teknik ilerlemenin sağladığı faydaların organik bir biçimde tekrar dağıtımını garanti etmiştir, fakat gücü teknokratik kasta vererek emeğin organizasyonunun ve toplumun hiyerarşik bir karaktere sahip olmasına neden olmuştur. Fordizm’in krizi, hiyerarşinin gerilemesine neden olurken, liberal prodaktivizmin (Amin, 1994, s. 38) oluşmasını sağlamıştır (Lipietz, 1994, s. 355). Fordizm’in gerilemesine değin emekçi sınıflar, iktisat tarihi literatüründe ‘Altın Yıllar’ adı verilen yıllarda refah devletinin sağladığı geniş sosyal güvenlik şemsiyesi altında iktisadi güvence ile yaşamışlardır. Geniş sosyal güvenlik şemsiyesi ve iktisadi güvenceler, itaate ve hiyerarşiye dayalı bir yönetim modeli altında işlerlik göstermiştir. ‘Pederşahi’ bir şekilde hem otorite hem de koruyucu bir yönetim ve devlet anlayışı geçerli olmuştur.

Fordist birikim rejimi, modernitenin ürünü olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmenin arkasında, kapitalizmin genişlemesi, yatay ve dikey bütünleşme gösteren üretim birimlerinin ortaya çıkışı, tam rekabetin eksik rekabete dönüşmesi ve devletin yönlendiriciliği altında bürokratik rasyonalitenin güçlenmesi yatmaktadır. Tüm bu gelişmeler Fordist rejiminin özellikleriyle uyumaktadır (Şaylan, 2009, s. 182).

Fordist modernite, sabitlik ve kalıcılık içeren pek çok ögeye sahiptir. Kitleselel üretimin standart yapısı, sabit sermaye ve türdeş pazarlar Fordist modernitenin bu yönünü yansıtmaktadır. Fordist modernite toplumsal ve maddi değişimi sağlamak adına ekonomi-politik alanında başarılı olmakta; ekonomik alanda, ayrıntılı iş bölümü, ölçek ekonomileri ve sınıf politikaları ile ön plana çıkmaktadır. Kitleselel üretime dayanan modernite anlayışı bilimsel rasyonalitenin hâkim hale geldiği, üst anlatıların önem kazandığı devlet iktidarı ve sendikaların belirleyici olduğu bir sistemi işaret etmektedir (Harvey, 2012, s. 372-374).

1.1.2.Tarihsel Gelişimi

Fordizm’in ortaya çıkışında 1873-1896 yılları arasında deflasyonun, karlılık düşüşünün ve olumsuz yatırım ortamı gibi nedenlerden kaynaklı olarak baş gösteren krizin etkisi büyük olmuştur. Bu dönem sanayi devriminin teknolojik temelini dayanan sermaye birikiminin sonlarına gelindiği bir dönemdir. Krizi aşabilmek amacıyla emek

verimliliğini yükseltecek hamlelerden biri olan bilimsel yönetimin gündeme gelmesi bu döneme rastlamaktadır (Kaymak, 2010, s. 165-192). 20.yüzyıl başında etkin hale gelecek olan bilimsel yönetim, Fordizm'in temelini oluşturacaktır.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Amerikan işçi sınıfı büyük ülkeler içinde en örgütsüz işçi sınıfını oluşturmaktaydı. Şirket yanlısı olarak değerlendirilen 'Sarı Sendikacılık' milyonlarca üyeyi barındıracak kadar gelişmişti. Sosyalist ve anarşist örgütlere karşı büyük bir mücadele başlamıştı. İşçilerin bu tür ideolojilere sapmasını önlemek amacıyla her an geri alınabilir haklar verilmişti. Koruyucu önlemler arasında konut, eğitim, sağlık yardımı, şirketten hisse senedi verilmesi bulunmaktaydı. Tam da bu ortamda işin bilimsel örgütlenmesini ifade eden 'Taylorizm' ve üretimin bant sistemiyle yapılması ifade eden 'Fordizm' patronlar tarafından uygulamaya konulmuştur (Beaud, 2003, s. 200-201).

Henry Ford'un kendi fabrikasında montaj hattı ile "T model" araba üretmeye başladığı 1914 yılının Fordist üretim için başlangıç yılı olduğu kabul edilir (Savran, 2007, s. 144). Fordist üretim sisteminin gelişiminde, montaj hattının ve fabrika olgusunun ortaya çıkışı büyük rol oynamaktadır. Montaj hattının icadı ile iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı üretim organizasyonu üretimin daha verimli ve daha az maliyetle yapılmasını sağlamıştır. Montaj hattı ve Taylorist iş prensiplerinin uygulandığı yeni üretim sistemi birim zamanda çok daha fazla üretim gerçekleştirmiş, yani üretim ölçeğini büyütüp emeğin ve sabit maliyetlerin birim fiyatını düşürmüştür. Üretim ölçeğinin büyümesinden kaynaklı olarak ölçek ekonomilerinin ortaya çıkışı, birim üretim başına maliyetlerin düşüşünü sağlamıştır (Dikmen, 2015, s. 106-120).

Gramsci, Amerikanizm'in ve Fordizm'in tarihte eşi görülmemiş bir biçimde yeni işçi ve insan tipi yaratma konusundaki en büyük kolektif girişim olduğunu kaydetmiştir (Harvey, 2012, s. 148). Gramsci 'Amerikanizm ve Fordizm' başlıklı notlarında feodal bir geçmişe sahip olmamasından ötürü, burjuva gelişiminin önünü tıkayan toprak sahipleri, tüccar, din adamı gibi üretken olmayan sınıfların Amerikan toplumunda bulunmadığını belirtmiştir. Bu sayede 'Amerikanizm' ideolojisi, Fordist emek denetiminin Amerika'da iş yaşamına geçirilmesi konusunda Avrupa'ya göre avantaj yakalamıştır (Kaymak, 2016, s. 84). İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni dünya

düzeninin kurucusu Amerika ve onun hegemonyası Fordizm birleşmiştir. Dünya toplumları bu akıl üzerinden düşünmeye başlamış, 1980'lere kadar Amerikan politikası ve Fordizm iç içe geçmiştir. Ekonomik alt yapıdan kültürel üst yapılara kadar birçok şey Amerikan hegemonyası altına girmiştir. Bunun altındaki dinamiklerden en önemlisi, Fordizm'in bant sistemi üzerindeki üretim yapısı ve bu yapının getirdiği muazzam kar ve sermaye birikimi olanaklarının Amerikan sistemi içerisindeki gelişimidir.

1.1.2.1.Fordist Konsensüs Dönemi

Fordist Konsensüs, 1929 krizi sonrasında emek ve sermaye arasındaki uzlaşmaya dayalı olarak inşa edilmiştir. Fordizm'in içerisinde anti-Fordist hareketler tarihte görülmemiş bir şekilde en yüksek sosyal kazanımları elde etmişlerdir. Bu uzlaşma, 1929 Krizi ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında Amerikan hegemonyası altında oluşturulmuştur. Konsensüs ile sendikalar desteklenmiş, asgari geçim düzeyi belirlenmiş, verimlilik artışlarının ücretlere yansıtılmasına dayalı toplu sözleşme hakkı sağlanmıştır. Devletin buradaki fonksiyonu ise, sınıf savaşımının önüne geçecek sosyal mevzuatın oluşumunu sağlamak olmuştur (Çetiner, 2009, s. 20-25).

Fordist Konsensüs dönemi, 1980'li yıllara kadar varlığını devam ettirmiş, 1989 yılındaki Washington Konsensüsü ile birlikte tarihe karışmıştır. Washington Konsensüsü; ticareti, fiyatları, faiz oranlarını, döviz kurlarını serbestleştiren ve devleti çözüm olarak değil sorun olarak gören neo-liberalizmin zaferini ilan etmiştir. Devlet-piyasa karşıtlığı bu konsensüsün temel düsturu olurken; mali disiplin, özelleştirme ve deregülasyon en aktif politikalar haline gelmiştir (Yavuz, 2007, s. 25-40). Fordizm'in refah devleti altında emek-sermaye uzlaşısına dayalı Fordist uzlaşma, Post-Fordizm'e geçiş ile birlikte gelişimi aynı dönemle çakışan Neo-liberal akımın etkisiyle yerle bir olmuştur. Fordist Konsensüsün, koruyucu yönünü ifade eden müdahaleci ve sosyal devlet anlayışı, Washington Konsensüsü ile birlikte sosyal devletin tasfiyesi ve sınırlı devlet yönünde dönüşüme uğramıştır.

1.1.3.Taylorizm ve Bilimsel Yönetimin İlkeleri

Fordizm'in bilimsel dayanağı Taylorizm olmuştur. Taylor tarafından geliştirilen iş analizleri, hareket etütleri Fordist kitlesel üretimin ana kaynağını oluşturmuştur. Ekonomide yaşanan sorunları verimsizlikle ilişkilendiren Taylor bu sorunun çözümü için iş gücünün kaytarmasını asgari düzeye indirgeyecek olan bilimsel yönetimi geliştirmiştir. Taylorizm, sermayenin emek üzerindeki boyunduruğunun bilimsel hale gelmesidir. Sanayi devriminden itibaren sermayenin emek üzerindeki tahakkümünün yeni bir aşamasıdır. Taylorizm'in yaygın bir biçimde uygulanması aşağıdaki üç sonucu ortaya çıkarmıştır (Savran, 2007, s. 140-144):

- 1) Üretim bilgisi işçinin elinden alınmış, vasıfsızlaşma yoluyla basit emeğin, emeğin temel biçimi haline gelmesi sağlanmış, üretim alanının tüm bilgisine sahip olan zanaat işçisinin sonu gelmiştir.
- 2) Tasarım ve uygulamanın bölünmesi ile işçi, tasarım ve planlamadan koparak, başkaları tarafından planlanan sürecin uygulayıcısı olmuştur.
- 3) Vasıfsızlaşmayla birlikte meslek sendikalarının gücünün gerilemesi ve yapısını meslek sendikacılığı olarak değil, bütün işçileri örgütleyen sendika olarak değiştirmiştir.

Taylor, örgütlere ve milli ekonomiye çok yüksek kayıplara mal olan verimsizlik tespitini şu şekilde açar (Öztaş, 2014, s. 91):

- 1) Örgütlerde verimsiz çalışılmaktadır, işler daha iyi yapılabilir. Çalışanlar arasında az çalışma problemi vardır.
- 2) İşe almalarda, iş ve çalışan uyumunda ve terfilerde ehliyet, kabiliyet ve kapasiteye bakılmıyor. Yönetime ait sorumlulukların bir kısmı işçilere yüklenilmiştir.
- 3) İşlerin yapılması için standart süreler ve hareketler yoktur.

Taylor, emek örgütlenmesinin ve yönetiminin nasıl olması gerektiğinden 'Bilimsel Yönetimin İlkeleri' adlı eserinde bahsetmiştir. Bu eserde bundan böyle üretim organizasyonunun bilimsel olması gerektiğini söylemiştir. İş ölçüm analizleri ile birim

zamanda maksimum çıktı alınacak şekilde emek örgütlenmesinin nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur. Taylorizm'in başlıca üç ilkesi mevcuttur. Birincisi, emek sürecinin işçinin vasıflarından kurtarılması ve böylece emek sürecinin zanaattan, gelenekten ve işçinin bilgisinden bağımsız kılınmasıdır. İkincisi, kafa emeğinin fabrikadan uzaklaştırılması ve planlama ya da tasarlama bölümünde merkezileştirilmesidir. Üçüncüsü ise, işçinin yapacağı her işin yönetim tarafından önceden planlanması ve yapacakları görevin buyruklar aracılığıyla ayrıntılı olarak işçiye iletilmesidir (Braverman, 2008, s. 126-133). Emek sürecinin beceriksizleştirilmesi ve basitleştirilmesi, Taylorizmin en temel özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kafa ve kol emeğinin ayrılması yoluyla düşünme ve eyleme görevinin birbirinde ayrılarak üretimin bölünmesi, her aşamanın merkezce planlanması Taylorizmin esasını oluşturmaktadır. Taylorist sistem işgücünü vasıfsız bir hale getirmekte, ona sadece önceden belirlenmiş hareketleri yapma şansı tanımaktadır.

Taylorizmin ve bilimsel yönetimin, Taylor'ın bilimsel yönetim kombinasyonu tanımı ile kapatılması yerinde olacaktır. Bilimsel yönetimi oluşturan kombinasyon itilaf yerine uyum, gelişigüzel yöntemler yerine bilimin, bireycilik yerine işbirliğinin, sınırlı üretim yerine maksimum üretimin, her işçinin en üst düzey verimlilik ve refah düzeyine erişiminin esas alındığı bir kombinasyondur. Bu kombinasyonun yaygın kullanımı sonucunda ülkedeki ortalama insanın üretkenliği rahatlıkla ikiye katlanacak, artan refah ile birlikte çalışma saatlerinin istenilen ölçüde kısılması gerçekleşecek ve kültürel uğraşlar için gerekli boş zaman sağlanacaktır (Taylor, 2011, s. 109-111).

1.1.4.Fordist Dönemde Devlet: Keynesyen Refah Devleti

Fordist dönemde devlet, refah devleti uygulamalarının ve Keynesyen iktisadi doktrinlerin hâkim olduğu bir yapı olmuştur. Refah devletinin temel varsayımını, piyasa ekonomisinin tek başına kaynak dağılımında adil olamayacağı ve ekonomik gelişme için devlet müdahalesinin şart olduğu görüşü oluşturmaktadır. Bu dönemde devletin en önemli fonksiyonu, ekonomik ve toplumsal risklere karşı geniş bir sosyal güvenlik şemsiyesi altında, çalışanlar için asgari bir yaşam standardı ve koruma oluşturmaktır (Gül, 2004, s. 147). Asgari yaşam standardı güvencesinin sağlanması, Fordizm'in kriz

yıllarında piyasanın önünde aşılması gereken bir katılık olarak görülene kadar refah devletinin temel görevlerinden birisi olmuştur. Bu güvencenin ortadan kaldırılması ve şartların esnekleştirilmesi refah devletinin sonunu getirmiştir.

Keynesyen refah devleti, sosyal devlet olarak örgütlenmiştir. Sosyal devlet, kalkınma düzeyi farklı olan ülkelerde farklı bir şekilde işlemiştir. Gelişmiş ülkelerde refah devleti, gelişmekte olan ülkelerde ise ulusal kalkınmacılık yoluyla ekonomik yaşama kamusal araçlarla müdahale etmiştir. Kaynakların etkin bir şekilde kullanımını sağlamak ve gelir dağılımını düzeltmek devletin temel fonksiyonu haline gelmiştir. Bu dönemde krizlerle etkili bir biçimde mücadele edilerek kar oranlarında artış ve ekonomik büyüme sağlanmıştır (Uyanık, 2008, s. 211).

Devletin ekonomik programlarıyla desteklenen minimum Keynesyen refah devletinde, temel olarak sosyal sigorta ve sosyal yardım olarak iki yol izlenmiştir (Gül, 2004, s. 150-155):

- 1) Rizikoların eşitlenmesine dayalı sosyal sigorta yöntemi ile zarara uğrayan kişinin ihtiyaçları toplumun diğer fertleri tarafından karşılanmakta, milli gelirin yeniden dağıtılması ve asgari geçim standardı bu yolla sağlanmaktadır.
- 2) Prim ödeme şartı olmadan yoksul olarak tanımlanan sınırın altında yaşayan ihtiyaç sahiplerine yapılan sosyal yardımlar, bu dönemin diğer bir sosyal güvenlik uygulamasıdır. Keynesyen dönemden önce gönüllü ve dinsel kurumlar tarafından icra edilen karşılıksız yardımlar, Keynesyen refah devletinin fonksiyonu haline gelmiştir.

Refah devleti, hiyerarşik kontrol içerisinde işgücünün sempatisini çekmek amacıyla, kapitalistlerin ihtiyaç duyduğu pozitif teşvikleri sağlamıştır. Bu doğrultuda seçkin, iyi finanse edilmiş ve işgücü için geniş bir kontrol planını kapitalistlere sunmuştur. Bu sayede, büyük kapitalistler somut faydalar elde etmiş, pederşahi (Paternalist) davranışları uygulama fırsatı bulmuş ve ödüllendirme mekanizması yoluyla işçilerin sınıfsal mücadeleden uzak kalmasını ve firmaya karşı sadık olmasını sağlamıştır (Edwards, 1979, s. 95).

1945-1973 arası Keynesyen dönemde, devletin sosyo-ekonomik sorumlulukları zirve noktasına ulaşmıştır. Bu sorumluluklar, biri ekonomik biri sosyal olan iki maddede aşağıdaki gibi özetlenmektedir (Purcell, 2002, s. 296-297):

- 1) Devlet, vatandaşların talep ettiği yeterli miktarda materyali ve kolektif tüketim mallarını belli bir ölçüde temin etmelidir.
- 2) Devlet, vatandaşların politik haklarını korumaya almalı ve vatandaşları arasındaki ilişkilerin uyumlu bir şekilde yeniden üretilmesinde rol almalıdır. Sınır komşularından gelecek saldırılara karşı ulusal savunma önlemlerini alarak yurttaşlarını fiziksel zararlardan korumalıdır.

1.1.5.Fordist Bürokrasinin Temeli Olarak Weberyen Bürokrasi

Weberyen bürokrasi geleneksel otoriteden keskin bir kopuşu ifade eder. Geleneksel otorite geçmişten gelen, daima var olan kural ve güçlere dayalı olarak meşruiyet kuran ve bu yolla kendisine inanılan egemenlik türünü ifade eder. Gücü elinde bulunduran kişi bir üst veya amir değil, ortak eğitim sonucunda kendisine karşı şahsi bağlılık bulunan bir efendidir. İdari işleri yapan kişi memur değil, şahsi hizmetçilerdir. Yönetilen kesim topluluk üyeleri olmayıp tebaa veya uyruktur (Weber, 2013, s. 69-71).

Weber'e göre (2013, s. 60-72); bürokratik yönetim mekanizması aşağıda belirtilen özelliklere sahiptir:

- *Memurlar için özgür sözleşme temeli üzerine kurulmuş, kariyer ilkesine dayalı bir yükselme ve atama sisteminin varlığı ve bu sistem içerisinde rasyonel bir biçimde belirlenmiş ast-üst ilişkileri
- *İşin, düzen ve disiplin içerisinde yapılabilmesi için gerekli teknik eğitimin verilmesi
- *Görev ve yetkilerin gayri-şahsi bir biçimde net olarak tanımlanması ve buna dayalı olarak sabit bir ücret sisteminin kurulması

Yukarıdaki ilkeler, Weberyen bürokrasinin, güvene dayalı geleneksel yönetim şekillerinden kesin bir ayrılışla birlikte; memurun, feodal yapılarda geçerli olan

efendisinin adamı veya hizmetçisi olmaktan koparak, profesyonel bir şekilde eğitilip kariyer sistemine göre istihdam edildiğini ifade etmektedir. Weberyen anlayışın, hiyerarşik yapısı, şahsi ilişkiler biçiminde değil, gayri-şahsi bir biçimde örgütlenmektedir. Bu anlayış, kapitalist sistemin yeni birikim rejiminin iş örgütlenmesinin ve dolayısıyla devlet yapılanmasının bürokratikleşmesini ifade etmektedir. Kapitalist fabrika örgütlenmesindeki sermayedar ve işçi arasındaki ilişki şahsi değildir. Yapılan üretim üzerinde bir ortaklık kurarlar; sermaye sahipleri ve işçiler gayri-şahsi bir biçimde sözleşme ile bir araya gelirler. Bunun yansıması olarak oluşan bürokratik devlet aygıtı da gayri-şahsi bir biçimde itaat ve hiyerarşiye dayalı bir örgüt olarak inşa edilmektedir.

1.1.5.1.Fordist Kamu Yönetimi ve Kamu Personel Rejimi

Fordizm'in ekonomik ve toplumsal yaşama hâkim olduğu 1914-1970 arası dönemde ve özellikle de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaklaşık yirmi beş yıl boyunca kamu yönetiminde görülen yönetim tipi, Fordist kamu yönetimidir. Fordist kamu yönetimi, Weberci düşüncenin kamu yönetimine yansıması niteliğindedir. Weberci düşüncenin kamu yönetiminde kabul ettiği varsayımlar Taylor'ın örgüt sistemindeki iş bölümü, hiyerarşi, rasyonellik, otorite ve disiplin gibi ilkelerden beslenmektedir (Aykaç, 1997, s. 10'dan aktaran: Özer, 2005, s. 71). Sonuç olarak Fordist bürokrasinin Weberyen görüntüsünün temelinde, Fordizm'in bilimsel yönünü teşkil eden Taylorizm bulunmaktadır. Buradan bir tanıma ulaşmaya çalışırsak, Fordist bürokrasi, örgütsel olarak her şeyin sabit ve sıkı hiyerarşi ilişkisine tabi olduğu, iş bölümü, otorite ve disiplinin öncül olduğu; hukuksal olarak da statü hukukunun ön plana çıktığı bürokrasi düzenidir. Kısacası, Fordist kamu yönetimi, temelinde Taylorizm olan Weberyen bürokrasinin kamu yönetimindeki izdüşümünü ifade etmektedir.

Fordist devlet, 1929 Krizi ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı koşullarında biçimlenen bir devlet şeklidir. Bu koşulların oluşturduğu devlet yapısının yansımaları kamu yönetiminde Fordizm olarak görülmektedir. Kitlesele tüketime uygun bir toplum yapısının inşası kamu politikalarına yansımıştır. Fordizm'in tekil ve toplumu oluşturan bireyleri türdeş gören yapısı kamu yönetimini de etkilemiştir. Fordist sistemin

oluşturduğu kamu yönetimi belli bir merkezden ülkenin tümü hakkında kararların alınıp politikaların uygulandığı; bireyi, değişken talepleri ve bölgeleri dışlayan bir karaktere sahiptir. Bütün bu oluşumların gerisinde Fordist birikime uygun ortamın oluşturulması yatmaktadır. Fordist devlet yapılanması, Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemin koşullarının belirleyiciliği etrafında şekillenmiştir. 19.yüzyılın sonlarında sağlanan teknolojik ilerlemeler rekabetin yapısını değiştirmiş ve emek ile sermayenin yeni bir dengeye ulaşmasını güçleştirmiştir. Emek imtiyazının yayılması, sendikaların tanınması gibi gelişmeler işçileri çalışma koşullarının düzeltilmesi konusunda cesaretlendirmiştir. Patlak veren emek krizi sonucu devletin müdahaleci rolü ortaya çıkmıştır. Firma yönetimlerinin tek taraflı kontrol istemesinin yol açtığı çözümsüzlüğe karşı, devlet, firmaları teşvik edici ödeme sistemleri konusunda cesaretlendirmiş, sendikaların üretim üzerinde engellemelerini bırakmalarını istemiştir. Devlet, yönetim ve emek kanadına, farklılıkların gönüllü bir şekilde çözülmesi konusunda cesaret vermiştir (Lewchuk, 1984, s. 355-357). Ortaya çıkan emek krizinin çözümünde devlet ekonomik ve toplumsal yaşama daha fazla karışma ve müdahale etme hakkını kazanmıştır. 1929 krizi ve savaş sonrası dönemde savaşın yıktığı ülkelerin yeniden yapılanması daha çok devlet girişimini zorunlu kılmıştır. Devlet, yıkılan altyapıyı yeniden tesis etmek için ekonominin içinde daha fazla yer almıştır. 1929 Krizi'yle birlikte arz yönlü iktisat doktrinleri yerini Keynes'in devletin de ekonominin içinde yer aldığı ekonomik doktrinlerine bırakmıştır. Buna göre devlet tam istihdamı sağlamakla görevlendirilmiş, devletten kamu harcamaları yoluyla piyasada talep canlılığını sağlayacak politikalar üretmesi istenmiştir. Özel sektörün olmadığı veya yatırıma sıcak bakmadığı alanlarda devlet üretici konuma gelmiştir. Devletin üretici rolünün yükselmesi, ekonomik ve toplumsal yaşamda etkin olmasıyla birlikte Fordist kamu yönetimi anlayışı yükselmiştir.

Fordist kamu yönetiminde devlet, emeğin yeniden üretiminde büyük rol oynamıştır. Devlet, sosyal refah anlayışıyla ortaya koyduğu geniş sosyal güvenlik şemsiyesi ile çalışan sınıfa büyük güvenceler sağlamıştır. Sağlıkta, eğitimde, konutta sağladığı imkânlar ile emekçi kesimin refah düzeyinin artmasını sağlamıştır. Böylelikle emek kesiminin kesintisiz bir biçimde çalışması sağlanmıştır. Fordist birikim rejiminin düzenlenmesinde, devlet, yeniden üretimin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Fordist devlet sadece sınıf mücadelesinin ürünü olarak değil, aynı zamanda Fordizm'in zorunlu kıldığı

sosyalleşme biçimlerinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Devlet, bütün düzenleyici süreçlere hem müdahale etmiş hem de süreçlerin bir parçası olmuştur (Arın, 2013, s. 51).

Post-Fordist yazının önemli akademisyenlerinden birisi olan Hirsch'in devlet anlayışında Fordist devlet bir tahakküm biçimi olarak ortaya çıkmakta ve Fordist güvenlik devleti olarak ifade edilmektedir. Buna göre, Fordist devlet, sadece sınıf savaşımının değil, Fordist toplumsallaşma biçiminin de bir yansımasıdır. Bürokrasi ve düzenleme mekanizmaları piyasa ve geleneksel yaşam biçimlerinin yerini almakta; devlet, toplumdaki bireyleri Fordist sistemle uyumlu olarak dizayn etmektedir (Clarke, 2003, s. 315).

Fordist kamu personel rejimi, personelin kadrolu memur olarak istihdam edildiği statü hukukuna bağlı çalışma rejimidir. Burada tekil bir istihdam şekli söz konusu olmakla birlikte objektif ve nesnel kriterler söz konusudur. Hiyerarşi içerisinde, üst ve astlar arasında emir komuta zinciri bulunmaktadır. Bu zincir, büyüyen bürokrasinin rasyonel bir şekilde yönetilmesini sağlamıştır. Rasyonelleşme, Weberci ve Taylorist düşüncenin yansıması şeklinde kamu personel rejimine sirayet etmiştir. Bu felsefe ile oluşan Fordist kamu personel rejiminin en temel özelliği, bütün memurları içine alan statü hukukudur. Bütün memurlara iş güvencesi verilmekle birlikte, işten çıkarılma koşulları son derece nesnel bir şekilde belirlenmiş, işten çıkarılma yargı kararı gereğince olmuştur. İleri derecede merkezi bir niteliğe sahip olan bu rejim, mevzuat açısından ayrıntılı ve objektif özelliklere sahiptir. Memurun statüsü, hak ve yükümlülükler kapsamı içinde yasalarla belirlenmiştir (Aslan, 2005, s. 150-152). Statü hukukunun öncül olduğu sabit bir kurumsal yapıya dayanan bu rejimde, çalışma şartları, iş ilişkileri 'Pederşahi Devlet' tarafından belirlenmektedir. Bu devlet kaynakları istediği gibi dağıtan, fakat memurları ve yurttaşları için her şeyin en iyisini düşünen; zihinlerde kutsallaşmış, varlığı sorgulanmayan bir devlet şeklidir. Devletin öncül ve tek karar verici olduğu Fordist kamu personel rejimi, ülke içerisinde bürokratik bir kastın doğma tehlikesini de içermektedir.

1.2.POST-FORDİZM

1.2.1.Post-Fordizm'in Yapısı ve İçeriği

Post-Fordizm, 1970'li yıllarda, üretkenlikte başlayan azalışa, pazardaki doygunluğa ve artan uluslararası rekabete, Fordizm tarafından aşırı derecede katı bir şekilde düzenlenmiş emek ve sermaye ilişkilerine cevap olarak kapitalizm tarafından sunulan yeni birikim rejimidir. Yeni rejim firmaları esnek bir temelde örgütlerken, devlete de emek ve finans piyasasını deregüle etmesi ve katılıkları ortadan kaldırması hususunda yardımcı olmaktadır (Gertler, 1988, s. 421-422).

1970'li yıllarda ortaya çıkan yeni sistemi anlamaya çalışan yaklaşıma verilen isim olan Post-Fordizm, neo-Schumpeteryan, esnek uzmanlaşma ve düzenleme okulu yaklaşımlarının örgütlenmiş halidir. Bu okulların ortak yanı:

1970'li yıllarda ortaya çıkan krizden sonra Fordist birikim modeli ve refah devleti uygulamalarının olanağının kalmadığı, yığın üretim ve yığın tüketim eğilimlerinin daralma eğilimine girdiği, merkezi kapitalist ülkelerin güdümünde yaşama olanağı bulan büyük sanayi komplekslerinin bu yeni dönemde gücünü yitirdiği, standartlaşmış ucuz ürünler satan yığın üretim/tüketim pazarlarının daraldığı, yarı vasıflı mavi yakalı işçilerin öneminin azaldığı bunun yerine vasıflı teknik işler yapan ve çoğu beyaz yakalı konumundaki çalışanların önemli hale geldiği, refah devletlerinin ve kitlesel tüketimin sonucu olan tam istihdam hedefinin büyük bir tehdit altında olduğu, sistemin merkezinde yer alan ulus devletlerin ve kitle partilerin önemsizleştiğini vurgulamalarıdır (Dikmen, 2015, s. 216).

Post-Fordizm, Fordizm'den sonraki birikim rejimidir ve düzenlenme biçimindeki yenilikleri ifade eder. Belek'e göre (1999, s. 255-256) Post-Fordist birikim rejimi aşağıdaki beş özelliği göstermektedir:

- 1)Yeni enformasyon teknolojileri ile emeğin ve üretimin post-Taylorist organizasyona geçişi ve kitlesel üretim tamamen yok olmasa da emek gücüne gereksiniminin azalması
- 2)Hizmet sektörünün yeni teknolojiler temelinde endüstrileşmesi
- 3)Tarımın endüstrileşmesi ve ulusal gelire katkısının azalması

- 4) Üretkenlik ve kitlelerin gelirinin birbirinden ayrılmasıyla gelir ve tüketim farklılıklarının artması
- 5) Ücretlerle iş arasındaki ilişkinin parçalanması ve tüketim eğilimlerinin farklılaşması sonucu bireyselleşme ve çoğulculuşma

Hizmetler sektörünün gelişimi ve bu sektördeki yoğun bilgi teknolojileri kullanımı ile düzenlenen çalışma yaşamı, emeğe gereksinimi nispeten azaltmıştır. Hizmetler sektörünün de sanayi sektörü gibi artı-değer üreten yapıya kavuşması hizmete dayalı yeni iş sahalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Fordist birikim rejiminde sanayi sektörü ağırlıklı iş yaşamı içerisinde istihdam edilen emekle, iş miktarı ve üretim daha sıkı bir bağlantı içerisinde olmuştur. Post-Fordizme geçiş ile birlikte sanayi sektörünün yoğun olduğu ekonomik yapıdan hizmetler sektörünün yoğun olduğu bir ekonomik yapıya geçilmiş olup iş miktarı ve üretime oranla daha az emek gücü istihdam edilmesi süreci başlamıştır.

Post-Fordist dönem, ekonomik ve sosyal yaşamı düzenleme konusunda birçok farklılık meydana getirmiştir. Sosyal haklarda, işletme tiplerinde ve ücretlerin düzenlenmesi konusunda pek çok düzenlemeyi beraberinde getirmiştir. Hirsch ve Esser'e göre Post-Fordist düzenleme biçimindeki yenilikler şu şekilde sıralanabilir (Hirsch ve Esser, 1994, s. 77-78; Hirsch ve Esser, 1989, s. 422'den aktaran: Belek, 1999, s. 256) :

- 1) Pazara ve yeniliğe yakın olan küçük işletmelerin önem kazanması
- 2) Sosyal güvenlik sisteminin tasfiyesi, sendikaların zayıflaması ve istihdam biçimlerinde ortaya çıkan düzensizlik
- 3) 'Desantralize korporatizm' olarak ifade edilen ulusal düzeyli toplu pazarlık sisteminin parçalanması anlamına gelen emek-sermaye ilişkisinin gelişmesi

Ücret düzenlemesindeki değişim, yeni birikim rejiminin getirmiş olduğu en önemli değişimlerden biridir. Ücretler ve sosyal hakların yeterince esnek olmasına engel olan toplu pazarlık sisteminin tasfiyesi, yeni sistemin ücret ve haklar bağlamında değişken ve esnek olmasını sağlamaktadır. Bir anlamda kitlesel üretimden küçük üretime geçiş ve toplu görüşme/pazarlık sisteminin bireyselleştirilmesi, esnekliği ve farklılaşmayı destekler niteliktedir. İşçilerin ve sendikaların birleşerek güçlü olabildiği kitlesel

üretimin esnek üretime evrilmesi ve işletmelerin küçülmesiyle, sendikalar eskisine nazaran güçlerini kaybetmektedirler. Küçük üreticilik adı altında ve çoğu zaman büyük üreticinin taşeronu olarak çalışan küçük işletmeler sermayeyi parçalı ve dağınık hale getirerek sendikal örgütlenmeyi kırmaktadırlar.

Post-Fordist dönem yeni enformasyon teknolojileri ile üretimin daha esnek bir yapıya kavuştuğu, iş organizasyonu ve emek sürecinin daha özerk bir hale geldiği, fabrika temelli endüstrinin bilgisayar ve otomasyon temelli bir sahaya kavuştuğu, ürün çeşitliliğinin ve tüketicinin seçim olanaklarının arttığı bir dönemdir. Ayrıca, pazarlama ve tasarımın tüketicinin sınıfına göre değil; yaşam tarzına, zevklerine ve kültürüne odaklandığını söyleyebildiğimiz bir süreci izler. Bununla birlikte; hizmetler sektörünün ekonomi içindeki payının ve beyaz yakalı ve kadın çalışanların istihdam içindeki payının arttığı, iletişim teknolojilerinin gelişimi ile ekonomik liberalizasyonun güçlendiği ve ulusal devletin kontrolü dışına çıkan otonom yapıların geliştiği bir dönemdir (Hall, 1988, s. 24'den aktaran: Amin, 1994, s. 4).

Tablo 1. Fordizm ve Post-Fordizm karşılaştırması

	Fordist Dönem	Post-Fordist Dönem
İktisadi düzenleme	Keynesçi	Monetarist
Piyasalar	Kitlesele	Özel
Yaşam tarzı	Konformist	Çoğulcu
Sistemler	Merkezi	Âdem-i merkeziyetçi, sağ sistemler
Örgütlenme	Bürokratik, hiyerarşik	Hiyerarşisiz, esnek örgütlenme
Düzenleme	Ulusal	Küresel
Öncü sektör	Tüketim	Finans
Vasıflar	Vasıflı	Çok vasıflı
İşçiler	Kitle	Çok değerlikli
Özel kavramlar	Katılık, emeğin verimliliği	Esneklik
Üretim	Montaj hattı	Esnek
İtici güç	Kaynaklar	Talep
Teknoloji	Elektronik, kimya, petrol	Mikroelektronikler, biyoteknoloji
Üretim biçimi	Kitlesele üretim	CIM
Tüketim biçimi	Kitlesele tüketim	Yüksek derecede farklılaşan

		tüketim
İstihdam	Tam istihdam	İş kaybına neden olan istihdam, değişik istihdam biçimleri
Emek İlişkileri	Sendikalar, toplu Sözleşme	Şirket ve Bireysel Sözleşmeler
Hükümet Politikaları	Sosyal devlet, kalkınmacı devlet	Liberalizasyon, deregülasyon, özelleştirme, yerelleşme
Kaynak	Makine	Bilgi
Sosyal Odak	Fabrika	Üniversite
Güç Araçları	Politikada dolaylı etki	Teknik-politik güç dengesi
Sınıf Gücü	Mülkiyet	Teknik Beceri
Baskın Ekonomik Sektör	İmalat	Ticaret, finansman, sigortacılık
Baskın Meslekler	Yarı vasıflı işçi, mühendis	Profesyoneller, satış temsilcileri, teknisyenler
Teknolojik Girdisi	Enerji	Bilgi
Düzenleme	Fabrikaya karşı	Bireyler arası
Metodoloji	Ampirisizm	Soyut teori: Modeller, simülasyon sistem analizi
Yönetimlerde karar alma süreci	Otoriteryen	Katılımcı liderlik

Kaynak: Dağdelen, 2005, s. 6-7

Fordist kitlesel üretimden Post-Fordist esnek üretime geçiş ile birlikte yeni tür bireycilik, kültürel çoğulculuk ve bölünmüşlük ortaya çıkmıştır. Üretim yapısı anti-hiyerarşik bir yapı kazanmakla birlikte bilgi ekonomisi güçlenmiştir. Çağdaş yenilik süreci desantralize olarak çoğulcu bir karaktere bürünmüştür (Thorpe, 2010, s. 407).

Fordizm'den Post-Fordizm'e geçiş, ekonomide öncü sektörü tüketimden finans sektörüne taşımıştır. Finans sektörü devasa şekilde büyümüş, tüketime öncülük eden reel sektör finans sektörünün gerisinde kalmıştır. Emek sürecinde ise işçilerin, kitle şeklinde ve vasıf gerektirmeksizin montaj hattı üzerinde çalışmasının yerine, Fordizm sonrası sistemde çok nitelikli ve vasıflı bir şekilde çalıştığı yapılan karşılaştırmada iddia edilmektedir. Fakat Post-Fordizm'in emeği vasıflı ve çok yönlü hale getirdiği ifadesi tartışmalı bir ifadedir. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, iş gücünün Fordist dönemdekine benzer şekilde ezberci ve niteliksiz çalışmasına neden olduğu ve bunun eskisine nazaran olumlu anlamda fazla bir değişim getirmediği düşünülmektedir.

Ortaya çıkan yeni üretim düzeninin sınıf çelişkilerini ortadan kaldıracacağı, Fordist dönemde işçilerin başlıca sorunu olan vasıfsızlaşmayı, kafa/kol emeği ayrımını, işçi-yönetim uçurumunu ve işçinin yabancılaşması gibi olguları sona erdireceği, kısacası yeni düzenin bütün sınıfların çıkarına hizmet edeceği fikri hâkimdir (Savran, 2007, s. 131-132).

Fordist dönemin Keynesyen iktisadı, Post-Fordizm ile birlikte monetarist iktisat ile yer değiştirirken, Keynesyen iktisadın talep vurgusu, monetarist okulun arz vurguyla ikame etmiştir. Talep yönlü değil, arz yönlü iktisadın geçerli olduğu bir ekonomik yapıya geçilmiş ve bu geçiş 1929 Krizi öncesindeki iktisadi doktrinlere dönüş olarak görülmüştür. Piyasalardaki efektif talep yetersizliği nedeniyle, devletin müdahaleci olarak piyasaya girdiği koşullardan, devletin piyasadan elini çektiği bir sürece doğru gidiş söz konusu olmuştur.

Fordizm ve Post-Fordizm arasındaki farkları anlamamanın yolu, iki sistemin maddi üretim koşullarını ve emek sürecini anlamaktan geçmektedir. Yaşanan dönüşümler bu iki sistem bağlamında değerlendirilmektedir. Fordizm'in ve Post-Fordizm'in, ortaya çıkan değişimlerin arkasında özel olarak görülmesinin nedeni; bu iki sistemin, üretimin sosyal ilişkilerde yarattığı çatışmaların çözümündeki tutumlarıdır. Bunu anlamamanın yolu, Fordizm'in kitlesel üretiminin teknolojik zorunluluklarının sonuçları veya Post-Fordizm'in bilgi temelli üretimi değildir. Bunu anlamamanın kilit noktası, emek sermaye stratejileri arasındaki ilişkiyi ve maddi koşulları anlamaktan geçmektedir (Rustin, 1989, s. 63). Fordist dönem emeğin katı olduğu, yani ücret ve çalışma konularının esnetilemediği, toplu sözleşmenin belirleyici ve geçerli olduğu bir dönemdir. Buna karşın, Post-Fordist dönem emeğin katılığının aşıldığı, esnek istihdam biçimlerinin yaygınlaştırıldığı, ücret ve çalışma koşullarının esnetilebildiği bir dönemdir. Fordizm'in Keynesçi refah devletinin tam istihdam ve talep yönlü politikalarına karşı; Post-Fordizm'de monetarizmin arz yönlü politikaları baskın hale gelmekte, tam istihdam hedefi geride kalmakta ve işsizliğe yol açabilecek ekonomi politikaları işlerlik kazanmaktadır.

Post-Fordizm ile birlikte üretimdeki kilit dönüşümlerden birisi, bilginin meta haline gelmesidir. Mikro elektronik alanındaki gelişmeler bilgiyi, üretim sürecinin girdisi

haline getirmiştir. Küçük ve esnek firmaların bilgi üretmesi emeğin aşırı uzmanlaşmasını sağlamış, öte tarafta ise işsizlik sorununa yol açmıştır (Şaylan, 2009, s. 186-187).

Tablo 2. Üretim süreci

Fordizm	Esnek Üretim
Türdeş malların kitlesel üretimi	Küçük deste üretimi
Bir örneklik ve standartlaşma	Çeşitli ürünlerin esnek ve deste halinde üretimi
Büyük mal stokları	Stoksuz çalışma
Kalitenin üretim sonrası sınanması	Kalite kontrolü sürecin parçasıdır
Kaynaklar tarafından yönlendirilme	Talep tarafından yönlendirilme
Dikey ve bazen yatay bütünleşme	Dikey bütünleşme, taşeron iş verme

Kaynak: Swyngedouw 1986'dan aktaran: Harvey, 2012, s. 202

Fordizm'den Post-Fordizm'e geçiş üretim açısından çeşitlenmeyi ve küçülmeyi ifade eder. Standart malların kitlesel olarak üretilip tüketilmesinden koparak, küçük birimler halinde çok çeşitli üretilerek, bireysel zevk ve tercihlere uygun bir tüketim anlayışına doğru geçmiştir. Post-Fordizm bireysel tercihlerin talebi yönlendirici etki yaptığı bir düzen olmakta, kaynakların üretimi yönlendirdiği anlayışın sonunu işaret etmektedir. Diğer taraftan, toplam kalite yönetiminin etkin hale gelmesiyle birlikte kalite kontrolün üretim sonunda sınanması yerine, üretimin bütün aşamalarında kalite kontrolün yapılmasına doğru bir dönüşümü de ifade etmektedir.

Tablo 3. Çalışma düzeni

FORDİZM	POST-FORDİZM
İşçinin tek bir görevi yapması	Çoklu görev
İş tasarımı ölçütlerine göre ücret düzeyine göre ödeme	Ayrıntılı prim sistemine göre kişisel ödeme
İşlerde ileri düzeyde uzmanlaşma	Görev ayrımının kaldırılması
Dikey iş örgütlenmesi	Daha yatay iş örgütlenmesi
Öğrenme deneyimi yok	İş başında öğrenme
İşçinin sorumluluğunun azaltılması	İşçinin ortak sorumluluğuna vurgu
İş güvencesi yok	Çekirdek işçiler için iş güvencesi, geçiciler için yok

Kaynak: Swyngedouw, 1986'dan aktaran: Harvey, 2012, s. 202-203

Post-Fordizm'in iş hayatındaki örgütlenme ilişkileri, önceki dönemde geçerli olan bürokratik ve hiyerarşik yapıların tersine, hiyerarşisiz ve esnek örgütlenme biçimindedir. Bu dönemde takım çalışması, takım liderliği, ekip çalışması gibi kavramların ön plana çıkması ile birlikte yatay iş örgütlenmesi güç kazanmış, bu gelişmeler sonunda bürokratik ve esnek olmayan yapılar saf dışı kalmıştır.

Post-Fordizm'e geçişin en bariz değişikliklerinden birini ayrıntılı ücret sistemine geçiş oluşturur. Fordizm'in işin niteliğine bağlı olarak belirlenmiş sabit ücret yapısı Post-Fordizm ile birlikte çeşitlenmiştir. Maaş bordrolarına performans ödemesi, ikramiye ödemesi ve kar payı ödemesi gibi pek çok kalem dâhil olmuştur. Yıllar içerisinde hizmetler sektörünün ekonomi içerisindeki payının muazzam bir biçimde artması sonucu, bu sektörde çalışan personeller için performans sisteminin yanı sıra çeşitli primler konulmuştur. Beyaz yakalı hizmetler sektörü çalışanın sahip olduğu vasıfları artırması amacıyla verilen bu teşvikler yeni üretim düzeninin yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Yeni üretim düzeninde beyaz yakalı, vasıflı iş gücü ve hizmetler sektörü üçlüsü birlikte hareket etmiştir.

Tablo 4. Mekân

FORDİZM	POST-FORDİZM
İşlevsel mekânsal uzmanlaşma	Mekânsal kümeleşme ve yığılma
Mekânsal iş bölümü	Mekânsal bütünleşme
Bölgesel iş gücü piyasalarının türdeşleşmesi	İş gücü piyasası farklılaşması
Parçaların ve taşeron firmaların dünya çapında aranması	Dikey olarak hemen hemen bütünleşmiş firmaların mekânsal yakınlığı

Kaynak: Swyngedouw 1986'dan aktaran: Harvey, 2012, s. 203

Mekânsal olarak en önemli değişimlerden birisi iş gücü piyasalarının farklılaşmasıdır. Buna göre, bölgesel iş gücü piyasalarının ücret ve çalışma koşulları birbirinden farklı şekilde olabilecek ve esnetilebilecektir. Fordist iş bölümünün yerini mekânsal bütünleşme almakta, üretimsel açıdan küçük ve esnek firmalar birbirine yakın bir konumda bulunmaktadır.

Tablo 5. İdeoloji

FORDİZM	POST-FORDİZM
Dayanıklı tüketim mallarının kitlesel tüketimi	Bireyselleşmiş tüketim
Modernizm	Post-modernizm
Bütünsellik/Yapısal reform	Özgüllük/uyum
Toplumsallaşma	Bireyselleşme/seyirlik toplum

Kaynak: Swyngedouw, 1986'dan aktaran: Harvey, 2012, s. 205

Post-Fordizm'e geçiş, modernizmden kopuş ile birlikte post-modernizme geçişi simgelemektedir. Fordist modernizm yerini geçiciliği, modayı ve kültürün metalaşmasını esas alan post-modernist anlayışın istikrarsız yapısına bırakmaktadır (Harvey, 2012, s. 180).

Bireyselleşme, bu dönemin öne çıkan diğer gelişmesidir. Kitlesel tüketimin yıkılmasının doğal bir sonucu olarak hem tüketim hem de sosyal tavır olarak bireyselleşme hızlanmıştır. Bireyselleşmenin yanı sıra kitlesel üretimin bütünsellik anlayışı, farklılıkları öne çıkaran bir durum olarak özgüllüğe doğru yol almıştır.

Fordizm'den Post-Fordizm'e geçiş Keynesyenizm'den neo-liberalizme geçiş olarak görülür. Bu noktadan itibaren Fordizm ve Post-Fordizm'e geçiş şu şekilde sistematize edilir (Markantonatou, 2007, s. 126-127):

- 1) Fordist dönem, Fordizm-Keynesyenizm-Taylorizm üçlüsü ile hareket eder ve bu dönem devletin aşırı müdahaleci, refahçı ve bürokratik olduğu bir dönemdir. Post-Fordizm'e geçiş, geleneksel bağımsız yönetim anlayışından çoğulcu yönetim anlayışına geçiştir. Devlet, birçok farklı aktör ve kurum arasında koordinatör görevi yürütmektedir.
- 2) Fordizm kavramı kitlesel üretim ve tüketim ideolojisine indirgenmektedir. Zıtlıklar, işçi işveren çatışması ve niyetlenilmemiş sonuçlar bu yolla kamufle edilmektedir.
- 3) Fordizm, Keynesyenizm ve Taylorizmin ekonomik ifadesi olmakta; Keynesyenizm ise Fordizm ve Taylorizmin politik ifadesini oluşturmaktadır.

4) Üretim ve birikim sistemindeki iki farklı fazı ifaden Fordizm ve Post-Fordizm keskin ayrımlar içerir. Amin'e göre (2000, s. 3) Fordizm, katı ve kolektif eski zamanları ifade ederken, Post-Fordizm esnek ve bireysel yeni zamanları ifade etmektedir.

Post-Fordizm'in üretim ve ekonomide yarattığı dönüşüm, cinsiyet rolleri ve cinsler arasındaki ilişkileri de dönüşüme uğratan etkilere sahiptir. Post-Fordizm'in temelinde yer alan düzenleme ve esnek uzmanlaşma yaklaşımı, kadının iş piyasasındaki ikincilliğini ve emek piyasasındaki eril katkının değişen değerini ihmal etmektedir. Yeni emek piyasası ekonomik bağımsızlık açısından kadınlara fayda sağlamıştır. Fordist üretim düzeninde erkek emeğinin yoğun olarak kullanıldığı fabrika sistemi, erkeğin ev geçimini sağlayıp kadının da ev işleri ve çocuk bakımı üstlenmek zorunda kaldığı yapıyı oluşturmaktaydı. Post-Fordist paradigmayla birlikte hizmetler sektöründeki gelişme, kadın-erkek emekçilerin birlikte çalıştığı iş yerlerini meydana getirmiştir. Bu gelişmeler geleneksel ataerkil kodların aile içinde gerilemesine, kadın ve erkeğin rollerinin giderek farksızlaşmasına yol açan süreci başlatmıştır (McDowell, 1991, s. 400-417).

Esnek birikim olarak adlandırılan Post-Fordizm'in kimliği, Fordizm'in katılıkları ile çatışma içinde olması ile belirlenir. Esnek birikime dayalı olarak emek süreçlerini, iş gücü piyasasını, tüketim ve ürün kalıplarını esnekliğe göre temellendirir. Zaman-mekân sıkışması olgusunun ortaya çıkmasına sebep olur. Bu sıkışma sonucunda hem özel alanda hem de kamusal alanda zaman boyutu küçülür, buna karşılık iletişim olanaklarının artışı ve maliyet azalması ile kararları daha geniş bir mekâna yayma olanağına kavuşur (Harvey, 2012, s. 170-171).

Yeni zamanın Post-Fordizm olarak tabir ettiğimiz bu versiyonu ekonomik ilerlemeyi durdurmaz, ancak yeni kültürel şablonlar ekler. Geniş kültürel ve sosyal değişimler içerir. Örneğin; eski kolektif dayanışmanın zayıflaması, çoğulculuk, daha büyük seçim olanakları, iş hayatında esneklikle yeni kimliklerin ortaya çıkışı ve kişisel tüketim yoluyla bireysel tercihlerin maksimizasyonu yeni sistemin ana hatlarını oluşturur (Hall, 1988, s. 24'den aktaran: Amin, 1994, s. 4).

Yeni sistemin yığın üretimi tamamen ortadan kaldıracığı düşünülmektedir, fakat Post-Fordizm yığın üretimin tamamıyla ortadan kaldırmasını önermez, aksine yığın üretim üzerinde yenilikler yapılmasını önerir. Yapılacak yenilikler yolu ile yığın üretimin daha sürdürülebilir bir şekilde işleminin sağlanacağını düşünmektedir (Schonberger, 1982, s. 104-105'den aktaran: Tomaney, 1994, s. 170).

Post-Fordist birikim rejimi iş gücü örgütlenmesinde dönüşüm, bilgi teknolojilerindeki gelişim, tüketim farklılaşması ve sosyal değişimler içeren bir yapıya sahiptir. Birikim rejiminin ortaya çıkardığı dönüşümler şu şekildedir (Hirsch ve Esser, 1994, s. 77):

- 1)Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri temelinde post-Taylorist üretim ve organizasyon biçimlerine geçiş, toplu işten çıkarmalar ile ücret ve iş arasındaki ilişkide büyük parçalanma.
- 2)Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri temelinde hizmet sektörüne dayalı endüstrilerin güçlenmesi, iş gücünün sosyal yapısında radikal dönüşümler.
- 3)Kolektif kimliklerin erozyonu ve sosyal yapı içerisinde beyaz yakalıların artışı.
- 4)Yeni coğrafyalarda çalışmanın verdiği itici güç ile işgücünün mobilitesindeki artış.
- 5) Yaşam tarzlarında bireyselleşme ve çoğullaşmanın artışı, tüketim farklılaşması ve artan rekabet.

Hirsch ve Esser'in tespitleri doğrultusunda; teknoloji temelli üretim, iş gücü ayırımını tetiklemiş ve yeni teknolojilerin sağladığı olanaklarla artan verimlilik iş gücü ihtiyacını azaltmıştır. Bunun sonucunda toplu işten çıkarmalar yaygınlaşmıştır. Diğer taraftan, hizmetler sektöründe yaşanan gelişmeler 1980 sonrası dünyada görülen en göze batan gelişmelerden birisidir. Sanayide artan verimlilik sermayenin hizmet sektörüne gitmesine neden olmuş, beyaz yakalı olarak adlandırdığımız eğitilmiş, vasıflı iş gücü hizmet sektöründe istihdam edilmeye başlanmıştır. Kolektif kimliklerin yıkılması ve bireyin ortaya çıkışı daha da güçlenmeye başlamıştır. Birey, kendi seçimi olmadan doğumla birlikte elde ettiği cemaatsel kimliğinin yerine bireysel farklılığını ifade edecek şekilde bireysel bir kimlik kazanma yoluna girmiştir. Bunun hızlanmasında dünya üzerindeki insan mobilitesinin artışı belli oranda etkili olmuştur. İş ve kariyer imkânlarının bulunduğu kentlere göç eden insan sayısının artış göstermesi, geleneksel

bağların zayıflamasına ve bireysel yaşam kültürünün gelişmesine neden olmuştur. Bu dönüşüm Fordizm'in ulusal bir şekilde üretim ile istihdamı ülkenin belli merkezlerinde topladığı bir sistemden çıkışı ifade etmekte olup bireyin uluslararası alanda veya yerelde çalışma imkânının arttığı bir sistemi ortaya koymaktadır.

1.2.2.Post-Fordizm'e Geçişi Zorunlu Kılan Unsurlar ve Tarihsel Gelişimi

Fordist üretim modelinin, verimlilikteki düşüşüne, teknik ve organizasyonel krizine ilişkin birçok faktöre dikkat çekilmektedir. 1970'li yıllarda talep genişlemesi, petrol şoku ve Fordist endüstrilerin enerji yoğun üretim yapısının yarattığı ekonomik zorluklar ve gelişmiş ülkelerdeki genç işçilerin Fordizm'in gerektirdiği iş disiplinine uymayı reddetmesi, sistemin krize girmesindeki ana etkenlerdir (Dunford, 1995, s. 190).

Fordist dönem, Ford'un öngörülerine dayalı olarak işçilerin net ücretlerinin arttığı bir dönemdir. Bu artış sayesinde tüketim malları üreten sektörlerin mal satışları olumlu yönde etkilenmiş, ekonomik büyüme desteklenmiştir. Buna karşın, ücretlerin satın alma gücünün artırılmasını sağlayan Fordist süreç işletmelerin kar oranlarının düşüşüne neden olmuştur (Beaud, 2003, s. 249). Kar oranlarındaki düşüş ise Fordizm'in krizine ve Fordizm sonrası döneme geçişi hızlandırmıştır. Özetle, katma değer paylaşılmasına dayanan Fordist uzlaşma dönemi, işletmelerin karlılığının düşmesi nedeniyle Fordist sistemi dinamitlemiştir.

Karl Marx'ın kar oranlarının düşmesi yasası kapitalizmin her evresinde, özellikle 1970'li yılların krizinde, kendini daha da etkili olarak göstermiştir. Üretim süreci üzerindeki Post-Fordist düzenleme bir anlamda kar oranlarındaki düşmeye karşılık bunu önleyecek veya emeğin ücret maliyetlerini düşürecek düzenlemeler olarak ifade edilebilir. Post-Fordizm, krize giren sermaye birikim rejiminin yeniden üretilmesi olup emek süreci içerisindeki artı-değer üretiminin artırılmasını amaçlamaktadır. Artı-değeri artırmanın yollarından biri ücret ve zaman olarak esnekliği artırmaktır.

David Harvey Post-Fordizm'i, post-modernizmin ekonomik alandaki karşılığı olarak kullanmaktadır. Genel olarak Post-Fordizm ve post-modernizm aynı çağ içerisinde, eş anlamlı olarak kullanılmakta; Post-Fordizm, post-modernizmin ekonomik kolu olarak

görülmektedir. Post-Fordizm'in üretim alanında getirdiği yeniliklerin sosyal ve kültürel anlamda da yansımaları olmuştur. Bilgi teknolojilerinin gelişimi, zaman ve mekân boyutunu ve insan davranışlarını da değiştirmiştir. Aynı zamanda, bilgi teknolojilerinin gelişiminin, kapitalizmin üretkenlik ve kar düşüşüne çözüm olarak sağlanıp sağlanmadığını anlamak ve bu ikisi arasında korelasyon kurmak zordur. Şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki; yaşanan teknik ve ekonomik gelişmeler küreselleşmeyi zorunlu kılmış, küreselleşme ve böylelikle dünyanın tek pazar haline dönüşmesi Fordizm'de yaşanan üretkenlik ve kar oranları düşüşüne çözüm niteliğinde bir cevap olmuştur. Bu noktada küreselleşmenin en önemli ayaklarından birini de Post-Fordizm oluşturmaktadır (Dağdalen, 2005, s. 90). Post-Fordizm'e geçiş bir anlamda zorunluluklardan doğmuştur. Kar oranlarında yaşanan düşüş, Fordizm'in varlığının sorgulanmasına ve kar oranlarındaki düşmenin önüne geçecek bir üretim paradigmasına geçişi zorlamıştır. Üretkenlik düşüşüne karşılık, sendikal baskılardan kaynaklı olarak ücret artışları sistemin dönüşümünü zorunlu kılmıştır.

Kar oranlarının düşmesine karşılık olarak şirketler, yoğun bir teknolojik dönüşümün, üretim organizasyonunda ve tekniklerinde büyük bir değişimin içine girmişlerdir. Yeni kapitalist örgütlenme, şirketleri üretim sisteminde esnekliği sağlamayı, stoksuz çalışmayı, inovasyonu ve yeni finansal yapılanmayı içeren bir dizi dönüşüme zorlamıştır (Harvey, 1993, s. 84). Düşen kar oranlarını yükseltmeyi hedefleyen bu dönüşümler Post-Fordizm'in esnek üretimiyle, stoksuz çalışan ve yeni buluşlara önem veren yapısıyla birebir örtüşmektedir. Sonuç olarak Post-Fordizm'i, Fordizm'den ayıran özellikler bağlamında yaşanan dönüşümlerin çıkış noktasını kar oranlarının düşüşüne çözüm arayışları oluşturmaktadır.

Fordizm, montaj hattı ile makineli üretim yapmaktadır. Çalışanlar makinelerin hızına bağımlı kalmaktadır. Fordist üretimin ağır makinelere bağlı olması ve kurmanın maliyetli olması sebebiyle üreticinin maliyetini çıkarması ve daha sonra kara geçmesi seneler almaktadır. Örneğin, ilk beş yılın maliyet ve sonraki on yılın kar olduğunu düşünürsek aynı üretimin yıllarca kendini devam ettirmesi, farklı tüketici tercihlerinin dikkate alınmaması anlamına gelmektedir. Bu sebeple, Fordizm yığın üretime dayanmakta, yığın üretim, yığın tüketimle desteklenmediği takdirde sistem krize girmektedir. 1929 Krizi'nin çıkış sebebi de burada yatmaktadır. Kitlesele olarak üretilen

ürünler kitlesel olarak tüketilmediği takdirde makro-ekonomik göstergeler bozulmaya başlamaktadır. Bunu önleyebilmek için efektif talebi artırıcı politikalar gereklidir. Bu yüzden Keynes'in talep yönlü iktisat doktrinleri, tam da bu koşullarda işlerlik kazanmaya başlamıştır (Dikmen, 2015, s. 120-124). Fordist üretim, talep yönlü ekonomiyi gerektirmiş, çalışanların ücretleri üretilen malları tüketilebileceği bir biçimde ayarlanarak talep sorunu çözülmüştür. 1970'li yıllara gelindiğinde yaşanan krizler kitle üretim-kitle tüketim sisteminin işlerliğini bozmuştur.

Fordizm'de diğer tüm sistemler gibi kendi yıkımına neden olacak dinamikler içermektedir. İçsel olarak iş gücünün parçalanması ve yoğunlaşmasından kaynaklı işçi direnişi ile karşılaşan Fordist sistem, dışsal olarak da sahip olduğu başarısıyla ağır sanayiler arasındaki rekabetin artmasını sağlamaktadır. Fordizm üzerindeki bu baskılar, yeni ve daha esnek organizasyonların ortaya çıkması sonucu şiddetlenmiştir (Hindess, 1990, s. 34). Esnek çalışan ve üreten örgütlerin ortaya çıkışı Fordizm'in Post-Fordizm'e evrilmesindeki yolu açmıştır. Ağır sanayide rekabet baskısının ve işçi direnişi karşısındaki dönüşüm yolu esnek üretimi sağlayacak olan Post-Fordizm'e geçiş olmuştur.

Düşen kar oranları ve Fordist katılıklar, Post-Fordist esnek üretim ve esnek çalışma ile çözülmeye başlanmıştır. Bu sayede emek üzerinden sağlanan artı-değer artmıştır. Diğer taraftan, esnek çalışmanın altında yatan nedenlerin sermayenin çıkarları ve kızışan rekabet ortamında işçiden daha yüksek artı-değer elde ederek rekabette öne geçmek olduğunu düşünen birçok karşıt görüş mevcuttur. Esneklik ihtiyacının, küreselleşmenin piyasalara getirdiği rekabet ortamında doğduğunu ileri süren bu görüşler, küreselleşme ve çalışma hayatında esneklik arayışlarının kökeninde işletmelerin maliyetleri düşürme ve rekabet kabiliyetini koruma çabalarının olduğunu ileri sürmektedir. İşletmelerin esneklik talepleri işçilerin lehine olan yasal düzenlemelerin, işletmelerin optimum işçi sayısının yakalamasını ve birim maliyetlerini düşürmesini engellediği ve piyasada rekabeti zorlaştırdığı fikrinden hareket etmektedir. Bu yüzden büyük şirketler emek maliyetlerini düşürebilmek ve rekabet kabiliyetlerini koruyabilmek için yatırımlarını yasal düzenlemelerin esnek olduğu, işletme faaliyetlerini kısıtlamayacak, vergilerin düşük olduğu, yabancı sermaye girişinin teşvik edildiği ülkelere kanalize etmişlerdir (Kutal, 2008, s. 84). Esnek istihdamı sağlayacak olan Post-Fordist üretim tarzının tam

da bu noktada Fordizm'in yerine geçtiği söylenebilir. Rekabet gücünü koruyarak, maliyetleri düşürerek daha fazla kar etme olanağı sağlayan Post-Fordist esnek üretimin sağlamış olduğu esnek istihdam modeli, Fordist üretimin işletmeler için hareket kabiliyetini sınırlayıcı yapısını çözmeye konusunda etkili olmuştur.

1.2.3.Post-Fordizm'in Ortaya Çıkışında Etkili Olan Yaklaşımlar

1.2.3.1.Düzenleme Yaklaşımı

Düzenleme yaklaşımı, ilk olarak Fransız politik iktisatçılarınca 1970'li ve 1980'li yıllarda uzun dönemli ekonomik dengenin ve değişimin dinamiklerini açıklamak amacıyla ortaya atılmıştır. Bu yaklaşım büyük bir uluslararası etkiye sahip olmuş ve 1970'li yılların ortalarına kadar, savaş sonrası dönemin ekonomik büyüme modeli olarak ortaya çıkmıştır. Erken Fransız düzenleyicilerinin amacı, kapitalizmin ve kapitalizmin doğası arasında dengesizliğe, krize ve değişime doğru giden paradoksları açıklayan bir teorik çatı kurmak ve kapitalizmin uzun dönemli ekonomik dengeyi sağlayan kurumlar, normlar ve kurallar oluşturabilme kabiliyetini açıklamak olmuştur (Amin, 1994, s. 7).

Düzenleme yaklaşımı birçok okulun birleşiminden oluşmuştur. Çeşitli düşünce okullarını birleştiren anahtar fikir, kapitalizmin genişlemiş toplumsal yeniden üretiminin garanti edilemeyeceği; fakat sosyal normların, kurumların ve mekanizmaların sürekli olarak korunması gerektiği düşüncesiydi (Cloke ve Goodwin, 1992, s. 322).

Düzenleme yaklaşımına göre; kapitalizmin tarihinde yaygın birikim ve yoğun birikim olmak üzere iki birikim rejimi dönemi yaşanmıştır. İki birikim rejiminde artı-değer üretimi ortak olup, aralarındaki fark yoğun birikim rejiminin kitlesel üretime sahip olmasıdır. Ayrıca bu yaklaşıma göre kapitalizmin, bugüne kadar rekabetçi ve tekelci düzenleme olmak üzere iki farklı düzenleme biçimi olmuştur. Tekelci düzenleme, ücretlerin piyasa tarafından belirlendiği rekabetçi düzenlemenin aksine devletin müdahaleci yönünün güçlü olduğu ve toplumsal sözleşmenin geçerli olduğu bir

düzenleme biçimidir (Savran, 2009, s. 90). Yoğun birikim rejimi ve tekelci düzenlemenin geçerli olduğu kapitalist evre Fordist dönemi işaret etmektedir.

Düzenleme yaklaşımına göre; Fordist birikim rejiminin krizini doğuran nedenlerin başında tüketim malları üreten sektördeki üretkenlik düşüşüne bağlı olarak, tüketici ve üretici mallar üreten sektördeki dengenin bozulması ve Taylorist iş formlarına karşı ortaya çıkan işçi protestoları gelmektedir. Öte yandan düzenleme yaklaşımı, sermaye birikiminin yeni döneminin sosyal çevre ve teknolojik gelişme arasında kurulacak harmoniye bağlı olduğunu belirtmektedir. Düzenleme yaklaşımı kapitalizmin son yirmi, otuz yıldır farklı alanlarda sergilediği değişikliği bunalım kavramı çerçevesinde ele almaktadır. Buna göre gözlenen olay, kapitalizmin egemenliğinin özel bir formu olan Fordizm'in bunalımı ile sermayenin başka bir form yaratmak için verdiği savaşıdır (Belek, 1999, s. 246). Sermayenin, Fordizm'in bunalımına karşı yarattığı karşıt form post-Fordizm olarak ortaya çıkmıştır.

1.2.3.2.Neo-Schumpeteryan Teori

Neo-Schumpeterci yaklaşım, Fordist çağı dördüncü Kontratiev dalgası olarak isimlendirmektedir. Bu çağ; elektro-mekanik teknolojiler, kitlesel tüketim, petro-kimya ve petrol ile desteklenen bir çağı işaret etmektedir. Dördüncü dalganın bitişinde, gelişen teknoloji ile birlikte oligopolistik rekabetin güçlenerek yüksek ücret verilmesi yolu ile üretkenliği artırmanın sınırına ulaşılması yatmaktadır (Amin, 1994, s. 12-13).

Teknolojinin önemine vurgu yapan neo-Schumpeteryan teori, tarih evrelerini teknolojik devrimler olarak açıklamaktadır. Bu devrimler, ekonomik ve sosyal yaşamı derinden etkilemektedir. Yenilikçilik ve yeni buluşlar teorinin temel kaynağıdır. Ülkelerin ekonomik ve teknolojik gelişimlerinde yeni buluşlar önemli rol oynamaktadır. Schumpeteryan teori post-Fordizm'e geçişi, hâkim olan teknolojik paradigmadan başka bir teknolojik paradigmaya geçiş olarak tanımlamaktadır. 1970'li yıllarda yaşanan krizin temelinde petro-kimya teknolojisinin hâkim olduğu paradigmadan mikro-elektronik teknolojisinin hâkim olduğu paradigmaya geçişin yattığı düşünülmektedir. Öte yandan, karın kaynağını sorgulayan Schumpeter, karın emeğin sömürsü veya sermayenin geliri olmadığını, yenilikçinin iradesinin ve zekâsının ürünü olarak ortaya koyduğu

buluşlardan kaynaklandığını düşünmüştür. Buna göre, kar ortaya çıktıktan sonra diğer üreticiler yeniliği fark edene kadar, üretici kar etmeye devam edecektir. Öte yandan, Schumpeter gelecekte birikimin olmadığı, statik ve değişmeyen, doğal olarak servet yaratmayan döngüsel akış içerisinde kendini yeniden üreten bir kapitalizm öngörmektedir (Schumpeter, 1962'den aktaran: Dağdalen, 2005, s. 90).

Kapitalizm doğası gereği durgun karaktere sahip bir sistem değil, aksine değişimin ve hareketin olduğu bir sistemdir. Bu değişimlerin ve kapitalist gelişmelerin kaynağında '*yaratıcı yıkım*' süreci bulunmaktadır. Bu süreç kapitalizmi değişime adapte etmekte, kapitalizm kendisini daha güçlü bir şekilde yenilemektedir (Schumpeter, 2010, s. 102-106). Ortaya çıkan kriz süreçleri, çoğu kez kapitalizmin bittiği şekilde aceleci bir şekilde yorumlansa da, aslında krizlerin kapitalizmin doğasında olduğunu ve bu sayede sistemin kendisini daha iyi bir şekilde yenilediğini ifade etmektedir.

1.2.3.3.Esnek Uzmanlaşma Yaklaşımı

Esnek uzmanlaşma yaklaşımı P.Piore ve Charles F.Sabel tarafından ortaya konulmuştur. Bu yaklaşım, teknolojiye ve talep yapısında meydana gelecek değişimlerin öncelikle üretim sistemini etkilediğini, ardından endüstri ilişkilerini kökten değiştirdiğini belirtmektedir (Dikmen, 2014, s. 221). Bu değişimlerin esnek üretimi olanaklı kıldığından bahseden esnek uzmanlaşma yaklaşımı, bu sayede tüketicilerin değişen zevklerine cevap verecek ve ekonomiyi durgunluktan kurtaracak bir üretim sisteminin mümkün olduğunu söylemektedir.

Post-Fordizm'in en önemli modellerinden birisi olan esnek uzmanlaşma modeli; tek amaçlı makineler ve katı Fordist-Taylorist örgütlenme yerine, yüksek derecede uzmanlaşmış iş gücü ve esnek makineler ile yüksek kalite ürünler ortaya koyan, işbirliği ve yeniliği teşvik eden yerel üretim birimlerini ifade etmektedir. Bu model, İtalya'daki sanayi bölgesi örneğine dayanmaktadır (Vidal, 2011, s. 277-278). Güney İtalya'da tamamen esnek ve küçük üreticiler şeklinde örgütlenen işletmelerin bulunması (Saklı, 2013, s. 108-115) ve bu işletmelerin çalışma biçimleri, Piore ve Sabel'in, esnek ve küçük üretim sisteminin kitlesel üretim yerine ikame edilebileceği yönündeki fikirlerini güçlendirmiştir.

Fordizm ve Fordizm sonrası üretim paradigması arasındaki farklılık, Fordizm’i temsil eden ‘kitlesele üretim’ ve Fordizm sonrasını temsil eden ‘esnek uzmanlaşma’ olarak kavramsallaştırılmıştır. Kitlesele üretim dikey örgütlenmeyi, ayrıntılı iş bölümünü, katı yasal düzenlemeleri, özel amaçlı makineleri ve yarı-vasıflı iş gücünü işaret eder. Esnek uzmanlaşma ise, esnek genel amaçlı makineler ile özel çeşitli siparişlerin karşılandığı, üretimin belli bir bölgede firma, işçi ve taşeron arasındaki özgül ilişkiler ile sağlandığı, vasıflı ve değişen koşullara uyumlu iş gücünün kullanıldığı, tasarımın çeşitlendiği teknolojik paradigmayı işaret etmektedir (Sabel, 1994, s. 139-140’dan aktaran: Şen, 2004, s. 2-3).

İşgücünün aşırı derecede bölünmesine dayalı olarak işleyen üretim organizasyonu paradigması ‘kitlesele üretim’ limitlerine varıp sürdürülemez hale geldiği noktada yeni bir paradigmaya ihtiyaç duyulmuş, daha etkili ve insancıl olduğu ileri sürülen ‘esnek üretim teknolojik paradigması’ ortaya çıkmıştır (Elam, 1994, s. 50). Esnek uzmanlaşma, değişen şartlara rahatlıkla uyum sağlayabilen vasıflı iş gücünün ve sermaye mallarının birleşimi yoluyla değişken ve çok çeşitli malları üreten bir üretim anlayışını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, firmalar arası dayanışmanın güçlü olduğu başarılı sanayi bölgeleri yoluyla esnekliğin sağlandığı bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu stratejinin başarılı olabilmesi, yatırımın yukardan aşağı doğru yönlendirildiği merkezi hiyerarşik yapıya değil, sorumluluğun dağıtıldığı özerk bir yapıya bağlıdır (Hirst ve Zeitlin, 1993, s. 119-126).

Esnek uzmanlaşma ile istikrarsız piyasalarda en az maliyet, en az zaman ve en az çaba ile en kaliteli malları üretebilme kapasitesinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bunu başarmak için de, üretkenlik kaybı olmaksızın mal kombinasyonları üretilirken; beceriye, esnekliğe ve görev ve uzmanlık birimleri arasındaki ağ ilişkilerine güvenilmektedir (Amin, 1994, s. 20).

Esnek uzmanlaşma yaklaşımına çeşitli eleştiriler gelmektedir. Esnek uzmanlaşmanın; kitlesele üretim ve zanaata dayalı üretim arasında yanlış ve dar kapsamlı bir kutuplaşma kurduğu bunlardan biridir. Bununla birlikte teknolojiyi kolay bir şekilde esnek, sık ve ucuz ürünler üretilmesini sağlayacak bir mit gibi sunması, yeni teknolojilerin ölçek ekonomilerinin önemini bitirdiği iddiası ve teknolojiye büyük önem atfederek iş

gücünün vasıflarını artırdığı iddiaları getirilen diğer eleştirilerdir (Parlak, 1999, s. 86-87).

1.2.4.Post-Fordizm'in Çelişkileri

Fordizm sonrası ortaya çıkan Post-Fordist birikim rejimi bilgi ekonomisi-bilgi toplumu çelişkisine sahiptir. Bilgi ekonomisi, tekel kazançlarını artırmak ve uluslararası rekabette avantaj sağlayabilmek için fikri mülkiyet hakları olarak ortaya çıkarken, bilgi toplumu ise kamusal alanın ve kişisel gelişimin artması amacıyla kamusal erişimin artırılmasına dönüktür (Jessop, 2005, s. 286). Kapitalizm üretimin tekelleşmesini ve bu sayede kârların maksimize edilmesini sağlayan bir sistemdir. Bu açıdan bakıldığında fikri mülkiyet hakkı sahip olunan bilginin ve bu bilgi yoluyla yapılacak üretimin tek sağlayıcısı olma hakkını ilgili şirkete/örgüte vermektedir. Ürün konusunda tekel hakkına sahip olan kişi veya kurum sermaye birikimini muazzam ölçüde artırmaktadır. Kişilerin istediği bilgiye erişimini sağlayan bir kavram olarak kullanılan bilgi toplumu, tekelci bir düzen içerisinde bireylerin her bilgiye değil, tekelci düzenin içerisinde onun önüne sunulabilen bilgiyi içermektedir. Sunulan bilgiler mevcut düzenin korunması açısından işlevsel bir yapıya sahip olmaktadır.

Post-Fordizm alanında çalışmaları ile bilinen ve yazılan makalelerde ismine sıkça atıf yapılan İngiliz akademisyen Jessop'a göre Post-Fordizm beş temel çelişki taşımaktadır (Jessop, 2005, s. 170-173):

- 1) Üretim maliyeti ve talep unsuru olan ücretin birincil ve ikincil nitelikleri yer değiştirmiştir. Fordist dönemde birincil olarak talep unsuru şeklinde görülen ücret, Post-Fordist dönemde birincil olarak maliyet şeklinde görülmektedir. Talep unsuru olan ücret, kitlesel tüketimi ve seri üretimde tam kapasite kullanımını teşvik etmiştir. Maliyet unsuru olarak ücret ise, Fordist dönemdeki sermaye-emek uzlaşmasını alt-üst ederek güç dengesini emeğin aleyhine, sermayenin lehine kaydırmıştır.
- 2) Ulusal para ve uluslararası paranın birincil ve ikincil nitelikleri yer değiştirmiştir. Devletsiz paranın piyasalardaki artan belirginliği, üretken sermaye

ve finansal sermaye arasındaki ilişkiyi değiştirmiştir. Finansal sermayenin sınır ötesi hareketleri ulus devletlerin denetimini olumsuz etkilemektedir.

3) Üretken sermayedeki mübadele ve kullanım momentleri arasındaki çelişki öne çıkmaktadır.

4) Sermaye birikim rejiminin gerektirdiği ekonomik ve bunun dışındaki koşullar arasındaki eklemlenme sorunlu hale gelmeye başlamıştır.

5) Üretici güçlerin toplumsallaşmasının büyümesi ve artık değerın mülkiyetinde devam eden özel denetim çelişkisi dikkat çekmektedir.

Post-Fordizm'in, Fordizm'in ürettiği katı hiyerarşiye ve standart mal üretimine son verip esnek, daha küçük ve proje temelli örgütlenen yapıları oluşturacağı, kullanılacak yüksek teknolojilerle emeği daha vasıflı hale getireceği düşünülmektedir. Fakat bu yaklaşımın birkaç yanlışı bulunmaktadır (Dikmen, 2015, s. 252-254):

1)Fordizm'in sınırlı ve tek tip model seçeneğinde üretim yaptığı algısı mevcuttur fakat tek tip üretimi aşan Fordist fabrikalar bu algıyı yanlışlamaktadır.

2)Post-Fordizm'in küçük işletmelere ve proje tarzı örgütlenmelere önem verdiği söylenmektedir, fakat bu küçük işletmeler büyük küresel üretim sisteminin komut ve yönlendirmesine bağlı olarak çalışmaktadır. Çok uluslu şirketler küçük üreticilerin varlığını yok etmekte ve kendi bayisi haline getirmektedir.

3)Yüksek teknolojinin iş gücünün vasıf ve kabiliyetini artıracacağı gerçeği yansıtmamaktadır. Gelişmiş teknoloji ve bilgisayar sistemleri iş gücünün emeğine yabancılaşmasını engellememektedir. Ayrıca gelişen teknoloji iş gücü üzerindeki kontrol ve denetimi artırmakta, katı hiyerarşiyi yeniden üretmektedir.

4)Fordizm'in standardizasyon sürecini sonlandıracağı düşünülen Post-Fordizm, marka standardizasyonu ile bu süreci devam ettirmektedir.

Post-Fordist yaklaşımlar, yeni paradigma ile işçiyi Taylorist-Fordist kontrol mekanizmasından kurtaracağını, vasıf ve beceriyi iş yerinde hâkim kılacağını iddia etmektedir. Fakat gelişen bilgisayar teknolojilerinin zanaat becerisini geliştirdiğine dair çok az delil bulunmakta, bu teknolojilerin kitlesel büyük ölçekli üretimi daha da pekiştirdiği söylenmektedir. İddia edildiğinin aksine, bu teknolojiler esnek bir biçimde

ürün değiştirmeyi kolaylaştırmak yerine, üretimin bütünleştirilmesi ve kontrolünde işe yaramaktadır (Parlak, 1999, s. 92-93).

1.2.5.Post-Fordizm'in Çözüm Çabaları

Post-Fordizm'in, üstün nitelikli emeğin yabancılaşmasını önleyeceği ve işçi direnişlerinin ortaya çıkardığı sorunları bitireceği varsayılmaktadır (şenkal, 2008, s. 133). Fordizm'in krizi sonrası, bu krize neden olan etmenler düşünölmüş, krizden çıkmaya yönelik olarak yeni eğilimler belirmeye başlamıştır. Kar oranlarının, üretkenliğin düşmesine ve Fordizm'in yığın üretiminin yarattığı paradoksların çözümüne ilişkin yeni ekonomik ve sosyal çözümler gündeme gelmiştir.

1.2.5.1.Moda Ekonomileri

Fordizm'in en temel çelişkilerinden biri, yığın üretimin-yığın tüketimle desteklenmesi zorunluluğudur. Desteklenmediği takdirde üretim sisteminin krize gireceği açıktır. Yığın üretimin yığın tüketimle karşılanması zorunluluğu İkinci Dünya Savaşı sonunda, ölkeleri refah devleti olarak örgütlenmek ve Keynesyen iktisat politikalarını uygulamak zorunda bırakmıştır. Küresel üretim sistemleri, Fordizm'in yığın paradoksundan kurtulmak için klasik işletme etkinliklerini ikiye bölmekte, merkez ve çevre ölkeler arasında küresel iş bölümü esasına dayanarak örgütlenmektedir. Küresel üretim sistemleri, çok uluslu şirketlerin üretimini yönlendirerek, moda ekonomileri yoluyla ürün setlerini sıklıkla değiştirme olanağına kavuşmuşlardır. Ürün çeşitlendirme faaliyetleri ile sisteme moda endüstrilerini dâhil etmişler ve böylece Fordizm'in yığın üretim-yığın tüketim paradoksu moda ekonomileri ile çözülmüştür (Dikmen, 2013, s. 245-247).

Ürün setlerinin hızlı bir şekilde değiştirilebilmesi, çok uluslu şirketlere önemli bir avantaj sağlamıştır. Moda ekonomileri ile ürünlerin ekonomik ömrü kısalmış, eski modeller demode olmuştur. Bu sayede üreticiler, aynı malın yeni versiyonunu satarak, ürün fiyatında indirim yapma ihtimalinden kurtulmuştur (Dikmen, 2000, s. 294).

Şirketler, yeni ürün seti sayesinde fiyat düzeyini koruma imkânına sahip olarak, hasılatını koruma ve artırma olanağına kavuşmuştur.

1.2.5.2. Üretimde Merkezden Çevreye Doğru Kaçış

Post-Fordist üretim rejiminin en önemli boyutlarından birini de coğrafi iş bölümündeki değişim oluşturmaktadır. Fordist sistemin ulusal sınırları içerisinde, ücret ve çalışma koşullarının yeterince esnek olmasını engelleyen sendikal baskılar sonucunda, taşımacılık ve telekomünikasyonda sağlanan ilerlemeler ile üretim süreçlerinin bütünü veya parçaları geniş bir coğrafi çevreye yayılmıştır. Fordist sistemin ulusal-katı üretim düzeni, küresel-esnek bir üretim düzenine doğru dönüşmüştür. Bir anlamda şirketler, ulus-devlet zırhıyla korunan sendikalara karşı koşulları kendi lehine esnek bir biçimde düzenleyecek özgürlüğe kavuşmuş, ülke içinde çalışma koşullarına müdahale eden odaklara karşı üretimi başka ülkelere taşıma kozunu tehdit olarak kullanmıştır (Harvey, 1993, s. 84). Çevreye gidişin arkasında yatan en önemli etken tabii ki yeni üretim sisteminin düşük maliyetli üretim anlayışıdır. Üretimde etkin hale gelmeye başlayan çok uluslu şirketler üretim merkezlerini emeğin ucuz olduğu güney ve Güneydoğu Asya ülkelerine taşımıştır. Özellikle Çin ve diğer Güneydoğu Asya ülkeleri ucuz işgücü avantajı sayesinde büyük miktarda doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmiş ve küresel üretimin merkezi olmuştur.

Günümüze gelindiği vakit, gelişmiş ülkeler olarak tabir edilen merkez ülkeler en çok üretim yapan ülkeler değildirler. Üçüncü dünya ülkeleri adı verilen çevre ülkeleri üretim miktarında ön plana çıkmaktadır. Bu ülkelerin mamul mal ihracatı günden güne artmaktadır (Dikmen, 2000, s. 282). Merkez ülkelerde sanayisizleşme dönemi başlamıştır. Şirketler, kendi ülkelerinde ücret maliyetlerinden ve işçilerin Fordizm'in gerektirdiği iş disiplini reddetmesi nedeniyle çevreye gitmeyi tercih etmişlerdir. Eğer ülkelerinde üretime devam etmiş olsalardı ücret maliyetleri, sendikal baskılar ve düşen kar oranlarıyla ekonomik sistemde rekabet şansları kalmayacaktı.

1.2.6.Post-Fordizm'in İş Yaşamına ve Emek Sürecine Yansıması

Fordizm'den Post-Fordizm'e geçiş, üretim organizasyonundaki değişimi ifade eder. Üretim organizasyonunun değişimi tek boyutlu bir etki yaratmaz. Ücret ilişkileri ve kara yüklenen anlamda değişir. Yeni üretim organizasyonunda kar sadece hissedarlara geri dönen bir değer olarak değil, aynı zamanda firmanın hayatta kalması için gereken yatırımların ihtiyaç duyduğu sermayedir. Karı artırmanın yolu ücretleri düşürmekten geçmekte, bu da ücretlerin esnek olmasını gerektirmektedir. Ücretlerin satın alma gücünü sürdürmesi yönündeki talepler, yani ücretlerin esnek olmasını engelleyici dirençler, firmanın hayatta kalma mücadelesinde bir tehdittir. 1970'li yıllarda monetarist iktisadın etkisi arttıkça ücretler rekabetin belirleyici faktörü olmuştur. Ücret ilişkilerinde deregülasyon (kuralsızlaşma) başlamıştır. Reel ücretlerde düşüş, toplu sözleşmede erozyon, iş yoğunluğunda artış, daha bireyselleşmiş iş müzakereleri ve kariyer ilerlemeleri bu sürecin ortaya çıkan sonuçları olmuştur (Dunford, 1995, s. 193).

Sermaye birikimi, ücretli emeğin piyasa aracılığıyla sömürüsüne dayanır. Çünkü piyasaların ihtiyacı olduğu katma değerın üretilmesi için emek gücüne gerek duyulur. İhtiyaç duyulan emek, hem maliyettir hem de ileride mala karşı oluşacak talebin kendisidir. Üretilen meta ise hem değişim değerine hem de kullanım değerine sahiptir. Para hem uluslararası para olarak işlev görür hem de ulusal bir para olarak işlev görür. Kapitalizmdeki bu yapısal çelişkiler, sermaye çelişkisi içinde her zaman mevcut olup farklı durumlarda farklı biçimler almaktadır. Fordist düzenin başarısı, Keynesçi ulusal refah devleti yoluyla bu çelişkileri bir süre için iyi yönetmesidir. Ulusal yurttaşlık temelinde sağlanan refah sistemi, kitlesel tüketim talebinin tam istihdam düzeyinde seyretmesine katkı yapmıştır (Jessop, 2005, s. 280-281). Fordizm'in yaşadığı kriz sonrasında ihtiyaç duyulan emeğin yeniden üretilmesi ve sömürünün kaynağı olan artı-değerin yeniden üretilmesi için yeni bir üretim paradigmasına ihtiyaç duyulmuştur. Fordizm'den Post-Fordizm'e geçiş bir anlamda emeğin yeniden üretiminin sağlanması ve sömürünün devam edebilmesi için ekonomide yaşanan düşünsel değişim olarak da nitelendirilebilir. Fordizm ve Post-Fordizm emek sömürüsü bağlamında aynı kapitalist paradigma üzerinde yer almaktadır, fakat Fordizm'in çelişkileri azaltma konusunda daha başarılı olduğu söylenebilir.

Fordizm'den sonraki emek süreci; katma değer içerisindeki emek payının düşürülmesini, ücret minimizasyonunu ve verimlilik artışından daha az ücret artışı içeriyordu. Emek sürecinin yeniden sağlanması, emek piyasasının esnekleşmesine bağlıydı. Bunun için güç dengeleri sermaye lehine kayarken, emeğin pazarlık gücü azalmıştır. Fordist modeldeki verimlilik artışının işçi ve işveren arasındaki bölüşümüne dayanan uzlaşma kaybolmuştur. Bunun yerine hissedarların kazançlarının maksimize edildiği bir iş sürecine geçilmiştir (İnsel, 2005, s. 65-66).

Post-Fordist emek ilişkilerinin kurulabilmesi Fordizm'e ait emek ilişkilerinin tasfiyesini gerektirir. Arz-yönlü krizin çözümü için düşünülen iki politika, Fordist emek ilişkilerinin karakteristiği ile bağlantılı olarak işçi sözleşmelerinin katılığının ve Taylorizmin formu olarak emek gücü üzerinde yönetimin doğrudan kontrolünün ortadan kaldırılmasıdır. Birinci politika işçi ücretlerinde katılıktan esnekliğe doğru geçişi, ikinci politika emek gücünün doğrudan kontrolünden sorumlu otonomiye geçişi amaçlar (Lipietz, 1997, s. 4-5). Post-Fordist iş ilişkilerinin temel karakterini bu dönüşüm oluşturmaktadır. Ücretler aşağı veya yukarı yönde esnek olabilmeli, sözleşmeden kaynaklı katılıklar ortadan kalkmalıdır. İş gücünün kölevari kontrolü, sorumluluğunun farkında olan iş gücüne verilecek özerklik ile çözümlenmelidir. İş gücü, kendi kendini kontrol edecek şekilde disipline edilmelidir.

Tablo 6. Emek süreçlerinin karşılaştırılması

FORDİZM	POST-FORDİZM
Arzın tahrik ettiği üretim	Talebin tahrik ettiği üretim
Ölçek ekonomileri	Kapsam ekonomileri ve sürekli ilerleme
Fonksiyonel düzen	Üretim odaklı düzen
Taylorizm(görev bölümlendirme)	Neo-Taylorizm(görev bütünleştirme)
Aile destekleyici ücret	Rekabetin kaynağı olarak ücret
Dikey bütünleşme	Yatay bütünleme
İçsel emek piyasası	Dışsal emek piyasası (aracı-piyasa)
Nispeten güçlü sendikalar	Zayıf sendikalar

Kaynak: Vidal, 2011, s. 279

Fordizm sonrası dönemde emek sürecinde yaşanan gelişmeler, teknolojinin de etkisiyle makinenin emeği denetim altına alması olgusunu önceki dönemlere göre daha da

derinleştirmiş ve karmaşıklştırmıştır. Bu sistem içinde teknolojik açıdan daha gelişmiş bir makine olan bilgisayarlar işçileri her açıdan denetlemiş ve yönetmiştir. Üretim araçlarını, yani makineleri denetim altında tutan sermaye, üretim sürecinin bütünü üzerinde daha soyut, daha dolaylı, fakat daha belirgin ve daha derin bir egemenlik kurmuştur (Aydoğanoglu, 2011, s. 75-76). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, emek gücünü daha da bağımlı hale getirmiştir. Emeğin sahip olduğu yetenekler ve iş bilgisi programlanmış makineler karşısında önemsizleşmiştir. Richard Senett'in *'Karakter Aşınması'* adlı eserinde vermiş olduğu ekmek fırını örneği bunun daha da iyi anlaşılmasını sağlayacaktır: Fırında ekmek yapımı için programlanmış makinelerde ortaya çıkan bir arıza ekmek üretimini durdurmuştur. Hâlbuki fırında çalışan işçiler ekmek yapmayı bilmektedir, fakat programlanmış makinelerde ortaya çıkan arıza onların ekmek yapma bilgisini önemsizleştirmiştir. Bunun dışında finans ve bankacılık sektöründe, bilgisayar sistemlerinde yaşanan gelişmeler adeta kendi kendine insansız çalışabilen ofisleri ortaya çıkarmıştır. Gerçekleşen her işlemin muhasebesini otomatik olarak tutabilen ve işlem sonucunda ortaya çıkan günlük fişleri otomatik olarak kesen bilgisayar sistemleri sayesinde bankacılık bilgisine sahip çalışana ihtiyaç büyük ölçüde azalmıştır. Artan verimlilik, yeni personel alımını azaltmış, işletmeler için personel sayısını küçültme olanağı yaratmıştır.

Fordizm'den post-Fordizm'e ve refah devletinden rekabet devletine geçiş sonucunda iş gücü piyasasında esneklik uygulamaları içeren yeni istihdam biçimleri ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişme ile işgücü piyasasında vasıflı emeğe olan ihtiyaç artarken, vasıfsız emeğe olan ihtiyaç azalmıştır. 1970'lere kadar tam istihdamda bulunan piyasalar, teknolojik gelişim yoluyla iş gücünden tasarruf ederek yüksek büyüme kaydeden yeni yapılanma ile tam istihdamı kaybetmiştir. Piyasalarda sermaye lehine kuralsızlaşmalar artarken, üretimin bazı aşamaları üçüncü dünya ülkelerine transfer olmuştur (Uyanık, 2008, s. 213-222).

Post-Fordizm'in iş yaşamına yansması neo-Taylorizm olarak kendini göstermiştir. Neo-Taylorizm; takım çalışmasının sonuca götürdüğü, fazla mesaiden taşeron kullanımına kadar esnek çalışma koşullarının yaygınlaştığı, iş güvencesinin zayıfladığı, iş yaşamında itibar yoluyla yükselmenin ön plana çıktığı, örgüt içinde yatay ve dikey çatışmaların ve çalışanın üzerinde performans yönlü stres baskılarının arttığı bir iş

yaşamını beraberinde getirmiştir. Firmalarda dış kaynak kullanımı muazzam ölçüde artmış, kısa vadeli anlaşmalar ile takım çalışması biçiminde örgütlenen üretim anlayışı güçlenmiştir (Crowley, vd., 2010, s. 433-442).

Post-Fordist üretim örgütlenmesi; şirketlerin dışarıya iş vermesine, esnek uzmanlık yaklaşımı çerçevesinde küçük ve orta boy işletmelere dayalı üretim yapısının oluşmasına, şirketlerin bazı birimlerini ve üretim aşamalarını taşeron devretmesine neden olmaktadır. Böylece merkezde şirketin bulunduğu, çevresinde de esnek ve parçalı emek piyasasının bulunduğu bir yapı oluşmakta, şirketler değişen taleplere uygun esnek üretim ile karlarını artırmaktadır. Bu üretim örgütlenmesinde, şirketler sayısal esnekliği sağlamak adına iş güvencesini ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan, fonksiyonel esnekliği sağlamak adına işçiler başka birimlerin işlerinde de görevlendirilmektedir (Ansal, 1999, s. 17-26).

Buraya kadar verilen bilgiler ışığında, post-Fordizm'in iş yaşamında ve emek sürecinde ortaya çıkardığı sonuçlar şu şekilde ortaya konulabilir:

- 1) Rekabet gücünü artırmak ve değişen talepleri karşılamak amacıyla üretimde ve iş gücü piyasasında esnekleşme.
- 2) Gelişmiş ülkelerde sanayisizleşme ve üretimin emeğin ucuz olduğu az gelişmiş dünya ülkelerine kayması.
- 3) İş yaşamında taşeron istihdam ve sendikasızlaşmanın artması.
- 4) Deregülasyon eğilimleri ile kuralsız, plansız işleyen piyasa sisteminin oluşması.
- 5) Piyasanın sonsuza kadar tek dünya sistemi olacağı algısının güçlenmesi, piyasa düzenini kutsallaştırma ve piyasaya yönelik orta çağ skolastiğine benzer zihin yapısının oluşması (tam da bu noktada Fukuyama'nın tarihin sonu tezi).
- 6) İstihdam yaratmayan ekonomik büyüme ve istihdam yaratmanın geri planda kalması sonucu kapitalist sistemin sosyal ve ahlaki yönünün zayıflaması ve belki de bir anlamda özüne dönüşü.

Yukarıda belirtilen maddeler ışığında, Post-Fordizm'in egemen olduğu son otuz beş, kırk yıllık süreçte ekonomik yapının istihdam yaratma amacı geri planda kalmıştır. Tam istihdam hedefinden kopan ekonomi politikaları iş yaşamında hâkim hale gelmeye

başlamıştır. Piyasa ekonomisinin yarattığı dengesizlikleri bir nebze olsun giderecek sosyal politikalar tasfiyeye uğramıştır. İstihdam sağlayıcı sektör olan reel sektör zayıflamıştır.

İş yaşamı taşeronlaşmanın ve kuralsızlaşmanın içine düşmüştür. Rekabetin, ücret faktörünün maliyetinin düşürülmesi yoluyla sağlanabileceğine yönelik iktisadi düşüncenin yaygınlaşmasıyla birlikte rekabet etme amacının yolu olarak taşeronlaşma ve güvencesizleştirme yaygınlaştırılmıştır. Ücretlerin verimlilik esasına göre verilmesi adı altında işleyen yeni liberal ekonomik sistem esasında ücretleri asgari geçim seviyesine indirerek maksimum karlılığa yönelme amacı taşımaktadır. Fordist yıllarda asgari geçim seviyesini garanti eden, buna ek olarak sosyal güvenceler de ekleyen Keynesyen refah sistemi, yeni iktisat okullarının Fordizm'in krizine çözüm olarak sunduğu ücret esnekliği yoluyla ücretleri asgari seviyenin altına indiren ve sosyal güvenceleri de ortadan kaldıran neo-liberal iktisat ile yer değiştirmiştir.

1.2.7.Post-Fordist Esnek Üretim ve Birikimin Özellikleri

Esnek üretim, önceki üretim biçimi olan Fordist kitlesel üretimden keskin bir biçimde ayrılmaktadır. Fordizm'in kitlesel standart üretimi Post-Fordizm'in esnek üretim ile birlikte parçalanmış, tüketici taleplerine göre şekillenebilen, farklılaştırılmış malların üretimi hâkim hale gelmeye başlamıştır. Stok yönetiminden iş gücünün niteliğine, üretimin ölçek boyutundan kullanılan yeni teknolojilerin niteliğine kadar birçok şey dönüşüme uğramıştır. Esnek üretimin en temel özelliklerinden birisi de şudur:

Yepyeni üretim sektörlerinin, finans hizmetlerinde yepyeni yöntemlerin, yeni piyasaların ortaya çıkması ve hepsinden önemlisi ticari, teknolojik ve örgütsel yeniliklerin temposunun büyük ölçüde hızlanmış olmasıdır (Harvey, 2012, s. 170).

Esnek üretimin genel özellikleri şunlardır (Eraydın, 1992, s. 25):

- 1)Üretim bandında yapılan kitlesel üretime karşı çıkış niteliindedir.
- 2)Esnek üretim, talebin belirleyici olduğu ve değişen taleplere göre çabucak uyarlanabilen bir üretim biçimidir.

- 3)Stok olmaksızın yapılan, kalite kontrolün üretim esnasında yapıldığı ve üretimin parçalanarak değişik birimlerde yapılabildiği bir üretim rejimidir.
- 4)Esnek üretim, becerilerini geliştiren, karar verme sorumluluğu taşıyan işçi tanımı yapmaktadır.
- 5) İşçi sendikaları güçlerini kaybetmektedir.
- 6)Esnek üretim, mekânsal olarak yerellik olgusunu ve yerel üretim biçimlerini ön plana çıkarmaktadır. Yerel kimliğe ve kültüre ait olma baskın hale geldiğinden merkezi yönetim gücünü yitirmektedir.

Esnek üretim, mal üretiminin orta-küçük ölçekli işletmeler yolu ile sağlandığı, talep farklılıklarının dikkate alındığı, iş gücünün uzmanlaştığı, Fordizm'in edilgen iş gücünün tam tersine inisiyatif kullanabilen, çoklu görevler yüklenebilen ve rahatlıkla rotasyona tabii tutulabilen iş gücünün istihdam edildiği bir üretim biçimidir. Bu üretim biçiminde, proje temelli üretim yaygınlaşmakta, belli bir amaç için geçici süre ile kurulan örgütler amacına ulaştıktan sonra başka sektörlere gitmeyi tercih edebilmektedir.

Esnek üretim rejimi şirketler hiyerarşisi yaratmıştır. Bilgisayar teknolojisinin gelişimi asıl ürünün parçalanmasını ve ürünün parçalarının küçük firmalarda üretilmesini sağlamıştır. Küçük firmalarda çalışan iş gücü, sendikasızlık ve sosyal güvenlik sorunlarıyla yüz yüze gelmiştir. Ana firmada sosyal haklarda ilerleme olsa bile küçük firmalarda tam bir emek sömürsü söz konusudur (Belek, 1999, s. 17). Üretimin küçük firmalarda yapılması tam da sömürü oranını temsil eden artı-değerin artırılması ile alakalıdır. Bu firmalar, çocuk iş gücü kullanımından kayıt dışı işçi çalıştırmaya kadar birçok ekonomik ve sosyal sorunun kaynağıdır. Yaşanan vergi kayıpları ve kayıt dışı çalıştırmadan kaynaklı sosyal sigorta sorunlarının da merkezinde olan bu firmalar, bir anlamda ana firmanın taşeronu konumundadır.

1.2.7.1.Esnek Çalışmanın Yaygınlaşması

1.2.7.1.1.Sayısal Esneklik

Sayısal esneklik, işletmelerin kullanacağı iş gücü miktarını ve iş gücünün sahip olduğu nitelikleri belirleyebilme yeteneğini ifade etmektedir. Gerekli iş gücünün işletmeye alınması ve gereksiz iş gücünün işten çıkarılması bu esneklik türünü tanımlamaktadır. Bu esneklik türünün iyi bir şekilde işleyebilmesi, uzun ihbar süresi ve tazminat ödemeleri gibi sosyal hakların esnekliği sınırlayıcı etki yapmamasına bağlıdır (Aksu, 2012, s. 15).

Değişen piyasa şartlarına bağlı olarak işletmeler, ihtiyaç duydukları iş gücü için gerekli müdahaleleri yapabilmektedirler. Ekonomide oluşan yeni şartlar esnek çalışmayı zorunlu hale getirmekte, geçmiş yasal düzenlemelerin katı koşulları sayısal esnekliğin önüne set çekmektedir. Yapılan düzenlemeler ile sayısal esnekliğin önü açılmaktadır (Eryiğit, 2009, s. 11).

1.2.7.1.2.Çalışma Sürelerinde Esneklik

Çalışma sürelerinde esneklik, sabit ve belirli bir zamanlı mesaiden ziyade çalışmanın günün çeşitli zamanlarına yayılabilmesi, gerekirse azami çalışma sürelerinin aşılmasını belirtmektedir. Yarı-zamanlı çalışabilme, iş gücüne çalışma saatlerini belirleyebilme özgürlüğü sağlamaktadır. Bu sayede işveren, ihtiyaç duyduğu zamanda ihtiyaç duyduğu iş gücüne ulaşabilme imkânı kazanmaktadır (Aksu, 2012, s. 15).

Olumsuz anlamda değerlendirilirse; bu esneklik türü, çalışma süresi ve boş zaman arasındaki sınırların belirgin olmaktan çıkması ve ikisinin birbirinin alanına rahatlıkla girebilmesini ifade etmektedir (Savran, 2007, s. 165-166). İşe giriş ve çıkış saatleri standart olmaktan çıkmakta, özellikle de çıkış saatinin ucu açık hale gelmektedir. Post-Fordizm'in esnek üretim anlayışı, iş hayatını hayatın tüm zamanına yayabilmekte, Fordist sistemde günün belli saatlerinde yaşanan iş hayatı, yeni düzende zamanının tümüne hâkim olma yolunda ilerlemektedir.

1.2.7.1.3.Fonksiyonel Esneklik

Fonksiyonel esneklik, personellerin iş organizasyonu içerisinde rahatlıkla görevlerinin değiştirilebilmesini, çoklu görevlerde çalıştırılabilmesini ifade etmektedir. Bu esneklik türü iş zenginleştirmeyi, iş gücü kiralamayı ve taşeronlaşmayı içeren bir esneklik biçimidir. Personeli çok nitelikli hale getirerek rotasyon uygulama ve performansa dayalı ücret sistemini yaygınlaştırması açısından iş yaşamında önemli bir değişimi ifade etmektedir (Gündoğan, 2007, s. 24-25).

Çalışanların iş tanımlarının değişen şartlara esnetilebilmesini işaret eden fonksiyonel esnekliğe göre, bir işçi değişen üretim koşullarına ve metotlarına göre başka alanlarda istihdam edilebilmelidir. Çalışan personellerin rahatlıkla rotasyona tabii olma uygulamasını içeren bu esneklik biçimi emek fazlası bulunan iş birimlerinden bu fazlanın alınabilmesini düşünmekte ve emeğin ikame edilebilirlik ve görev akışkanlığına uygun olarak yeniden dağıtılabilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Savran, 2007: 165). Çalışma organizasyonundaki ve iş bölümündeki parçalanmanın yok edilmesini savunan fonksiyonel esneklik ekip çalışmasını, iş genişletilmesini ve zenginleştirilmesini önermektedir (Belek, 1999, s. 81).

1.2.7.1.4.Ücret Esnekliği

Ücret esnekliği, işletmelerin ücret politikalarını değişen işgücü piyasasına ve piyasa ekonomisinin koşullarına göre ayarlayabilmesini ifade etmektedir. Verimliliğe özel bir vurgu yapan bu esneklik türü verimlilik ve ücret arasında ilişki kurmaya çalışmaktadır. Ücret esnekliğini savunanlara göre, asgari ücret ve sendikalar esnekliğin önünde en önemli engel olmakla birlikte piyasada etkinsizliğe neden olmaktadır (Aksu, 2012, s. 17-18).

Ücret esnekliği, işletmeler açısından bireysel performansı özendirerek motivasyonu artırmak ve ücret maliyetlerini düşürme yönünde özellikler taşımaktadır. Nitelikli personeli işletmeye çekebilmek ve fonksiyonel esnekliği sağlamanın yolu da toplu ücret sisteminden bireysel ücret sistemine geçişle sağlanmakta, bu da ücretlerin esnek olmasına dayanmaktadır (Topak, 2003, s. 26).

Ücret esnekliğine sınıfsal açıdan yaklaşıldığı zaman, ücret ve yan ödemeler yoluyla işçi sınıfının içinde ciddi farklılaşmalar yaratarak işçi sınıfını bölme amacı taşıdığı sonucu çıkartılabilir. Özellikle sermayenin güçlü olduğu emperyal ülkelerde ücret esnekliği fazla olmakla birlikte, ücret esnekliğini sağlayan yan ödemeler yolu ile çalışan ve şirkete sadık iş gücü yaratılmaktadır (Savran, 2007, s. 167).

1.2.7.1.5. İşletmelerin Yönetiminde Esneklik

İşletme yönetimindeki esneklik anlayışı klasik dönemdeki anlayıştan keskin bir biçimde ayrılmaktadır. Çalışanların davranış ve düşüncelerinin külfet olarak görüldüğü klâsik yönetim anlayışından, yaptıkları işin yanında düşüncelerine, istek ve beklentilerine önem verildiği, fikirlerinin entelektüel sermaye olarak kabul edildiği bir anlayışa geçilmesi, yönetim anlayışındaki değişikliği ifade etmektedir (Aksu, 2012, s. 21). İş gücünün sabit ve mekanik bir aygıt olarak kabul edildiği klasik yönetim anlayışı ve bunun üretimsel arka planı olarak kabul edilen Fordizm'den büyük bir kopuş söz konusudur.

Tablo 7. İşletme Yönetimlerinin Karşılaştırılması

ETKİ	FORDİZM (Taylorizm-Weberizm)	POST-FORDİZM
Yönetim ve Karar Alma	<ul style="list-style-type: none"> *Hiyerarşik, güç ve kontrol *Bürokratik yapılanma *Merkezileşme *Emirler ve Cezalar *Devlet finansmanı ve denetim ağırlıklı *Meslektaş yönetimi *Taylorist iş bölümü, bölümler 	<ul style="list-style-type: none"> *Özerklik, sorumluluk ve işbirliği *Esnek, yalın örgütlenme *Paylaşılmış, katılımcı yönetim *Paydaşların katılımı *Ağ biçiminde iletişim *Devlet katkısı az, rekabetçi *Şeffaf ve hesap verebilirlik

Kaynak: Odabaşı, 2012, s. 10

İşletme çalışanlarının ceza mekanizmasıyla değil, sorumlu otonomi yolu ile kontrol edildiği ve yönetim içerisine dâhil edilerek işletmeye olan aidiyetinin artırıldığı bir

yönetim modeline geçiş olarak sunulan esnek yönetim, bürokratik yapıyı katılımcılık ve işbirliği ile dönüşüme uğratmaktadır.

Firmaların bürokratik yönetim anlayışından koparak esnek yönetim anlayışına geçmesinin altında bürokratik kontrolün işyerinde daha fazla güvence yaratması ve bu güvencenin firmanın esneklik ihtiyacı ile çatışma içinde olması ve iş döngüsü içerisinde kârların azalması yönünde etki yaparak firmalar için tehlike yaratması yatmaktadır (Edwards, 1979, s. 158-159).

1.3.POST-FORDİZM'İN EKONOMİK VE SİYASAL YANSIMASI

1.3.1.Post-Fordizm ve Neo-Liberalizm İlişkisi

Post-Fordizm ve neo-liberalizm ilişkisi öncelikli olarak esneklik bağlamında kurulabilir. 1970'lerin başında kâr oranlarında düşüş olarak beliren sermaye birikim rejiminin krizine karşı Post-Fordizm'in esnek üretim anlayışı geliştirilmiştir. Üretim sürecinin Fordist katılıklarına çözüm olarak, esneklik anlayışının hayata geçirilmesini amaçlayan Neo-liberal uygulamalar yürürlüğe konulmuştur (KESK, 2010, s. 14-15).

Neo-liberalizm, rekabetçi piyasanın oluşumu, talep yönlü müdahaleden arz yönlü müdahaleciliğe geçiş ve sosyal ortaklık ve refah anlayışının reddi olarak okunabilir. Neo-liberalizmin 1970 ve 1980'lerdeki yükselişi, Fordizm'in ve Keynesyen düzenlemenin yıkılışı ile çakışmaktadır. Jessop'in (1993, s. 9), Post-Fordizm'in devlet biçimi olarak nitelendirdiği '*Workfare State*' (Çalışma Devleti) ile neo-liberalizm arasında ortak özellikler bulunmaktadır. Bu iki kavramda, sözde değişmez küresel ekonomik güçlere vurgu yapmakta, arz yönlü araçlara güvenmekte ve piyasacı ve rekabetçi baskıların erdemlerinin savunuculuğunu yapmaktadır (Peck ve Tickell, 1994, s. 292-294).

1.3.2.Post-Fordizm ve Yeni Sağın Yükselişi

Fordist refah devletinin çatısı altında, sınıf savaşımının yerini, özlemlerini sınıf mücadelesi ile değil toplumsal hareketler yoluyla elde etmeye çalışan bir emekçi sınıf almıştı. Refah devleti uygulamaları, sınıfsal mücadelenin önünü kesecek etkiler yaratmıştı. 1980'lere doğru refah devletinin kriziyle birlikte, Keynesyen refah devletinin otoriter ve bürokratik sistemine karşı çıkan bu toplumsal hareketler anti-devletçi liberal sağın üzerine odaklaştığı hedef kitle olmuştur (Clarke, 2003, s. 325-326).

Yeni sağ düşüncesi, 1980'lerden itibaren küreselleşen dünyada, devletlerin gerekli olan dönüşümleri yapabilmesini sağlamak adına ideolojik bir çerçeve hazırlamıştır. Bu çerçeve içerisinde piyasa ekonomisinin yaratacağı fırsatları sunmuş, refah devletinin büyük, hantal ve bürokratikleşmiş yapısının kaynakları nasıl israf ettiğini ve bireysel özgürlükleri nasıl engellediğine dair ideolojik bir çatı oluşturmuştur (Arslan, 2010, s. 24).

Yeni sağ hareketi, kamu iktisadi teşebbüslerini yoğun bir özelleştirme baskısı altına sokmuştur. Devletin faaliyet alanını olabildiğince daraltmış, kamunun elinde kalan hizmetleri özel işletmecilik mantığı çerçevesinde yapılandırmıştır. Geleneksel, tek merkezli bürokratik yapıları parçalamış, bunun yerine örgüt içi uygulamalarda esnekliğin ve çeşitliliğin sağlanmasını ve yöneticilere daha fazla sorumluluk vererek işin sonucunda değerlendirme kapsamına alınmasını öngören düzenlemeleri hayata geçirmiştir (Aksoy, 1998, s. 10-11).

Yeni sağın kamu politikalarına etkilerini anlamak Post-Fordist yılların eğilimlerini anlamak açısından önemlidir. Post-Fordizm'in ortaya koymuş olduğu esnek üretim ve istihdam anlayışı yeni sağ politikalarında vuku bulmuştur. Üretim ve istihdam, yeni birikim koşullarının ve sermayenin istekleri doğrultusunda yeni sağ hareketi tarafından uygulamaya geçirilmiştir. Sermayenin hareketi ve etki alanı emeğin aleyhine doğru genişlemiştir. Bunun yansıması olarak kamu politikalarında da sermayenin hareket alanını genişletici reformlar yapılmıştır.

Özgür piyasa ve sınırlandırılmış devletten yana tavır koyan yeni sağ, Fordist refah devletine karşı şu eleştirileri ortaya koymaktadır (Sezen, 1999, s. 55'den aktaran: Demirel, 2006, s. 110):

- 1) Devletin ekonomiye müdahalesi, kamu tekellerini doğurarak haksız rekabete yol açmaktadır.
- 2) Kamu sektörü niteliğinden dolayı verimsiz çalışmakta ve kaynakları israf etmektedir. Bu yüzden, özelleştirme-deregülasyon kamu sektöründe temel politika olmalıdır.
- 3) Kamu hizmetleri fiyatlandırılmalı ve hizmetten faydalananlar vatandaş olarak değil, müşteri olarak tanımlanmalıdır.
- 4) Sosyal harcamalar gelir haksızlığına yol açmaktadır. Hâlbuki rekabet piyasada sosyal refahı sağlayacak olan ana unsurdur.

19.yüzyıl liberalizminin çağdaş yorumu olan yeni sağ, piyasa ekonomisini özgürlüğün ve demokrasinin merkezine koymakta, anti-devletçi bir tavır izlemektedir. Yeni sağa göre devlet, 20.yüzyılda aşırı büyümüş, bireysel özgürlükleri kısıtlamış ve hantal bürokratik yapısı ile kaynakları israf etmiştir. Devletin yol açtığı sorunların çözümü, kamu hizmetlerinin piyasa sistemi içinde topluma, yerel ve gönüllü kuruluşlara devredilerek kamu sektörünü küçültmekten geçmektedir (Güler, 2005, s. 96-98). Yapısal uyarlanma yöntemi ile devletler korumacı duvarları yıkarak liberalleşme sürecine girmeli, sorunlara karşı bütüncül yaklaşımları terk etmelidir. Böylelikle bürokratik katılıma sert bir tavır takınan yeni sağ, merkez ülkelerin sermayeleri için demokratikleşme ve kalkınma söylemleri ile uygun ortam hazırlamaktadır (Güler, 2005, s. 130-132). Buradan hareketle yeni sağın kamu yönetimine etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

*Kamu sektörünün küçültülmesi ve istihdamının daraltılması, özelleştirme yoluyla devlet mülkiyetinin tasfiyesi,

*Ekonomik üretimde kamu sektörünün payının küçültülmesi ve gelecekte tamamen özel kesimin rol alacağı ekonomik bir sistem oluşturmak,

*Kamu sektöründe yeni işe alımların sınırlandırılması, mevcut kadroların küçültülmesi yönünde söylemler geliştirmek,

*Kamu sektörünün ekonomiye müdahalesinin ortadan kaldırılması ve klasik iktisadın bir anlamda geri dönüşüyle *'Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler'* felsefesine geri dönüş.

İKİNCİ BÖLÜM

POST-FORDİZM VE KAMU YÖNETİMİ

2.1.POST-FORDİZM VE DEVLET

Post-Fordizm ve devlet ilişkisini ortaya koymadan önce, Fordizm ve Post-Fordizm adı verilen üretim ve birikim rejimlerinin kapitalist ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkması nedeniyle, kapitalizm ve devlet arasındaki ilişkiyi ortaya koymak faydalı olacaktır. Bir sınıfın diğer sınıfın artı emeğine el koyduğu kapitalist toplum biçiminde devletin görevi baskı aracı olarak artı emeğin kapitalist sınıfa aktarılmasını sağlamaktır. Bunun dışında, dünya ekonomisinin entegrasyonu artsa bile ekonomi-dışı baskı araçları ekonomi kadar esnek olamamaktadır. Bu yüzden sermaye düzeni birçok ulus-devletin var olduğu bir sisteme dayanmaktadır (Wood, 2003, s. 243-244).

Devletin vatandaşlar gözündeki meşruiyeti, kapitalist üretim ve birikim rejiminin gereklerini yerine getirip getiremediğinde yatmaktadır. Kapitalist sistem içerisinde devletler sermaye birikimi için gerekli koşulları sağlayamazlarsa vatandaşlarının gözündeki meşruiyeti kaybetmektedirler. Bu noktada, devlet sürekli birikimi ve kapitalist ilişkilerin yasal dayanağını oluşturmakla sorumludur (Purcell, 2002, s. 294).

1960'lı yılların sonlarında üretkenlik artışındaki yavaşlama ve sonrasında düşüşün sürekli hale gelmesi iş organizasyonunun ve Fordist üretim düzeninin krizi olarak görülmüştür. Aynı zamanda, devletin limitsiz yetkilerine ve hiyerarşiye karşı bir başkaldırının nedeni olmuştur. Refah devletinin fonksiyonu gereği işsizlere verilen sosyal yardımlar, işsizliğin artan maliyetinin mükelleflere yüklenmesi refah devletine karşı başkaldırının sebebi olmasına karşılık, pazarın ve üretimin uluslararasılaşmasıyla düzenlemenin ulusal niteliği arasındaki çelişki arz yönlü krize ek olarak talep yönlü krizi eklemiştir (Dunford, 1995, s. 186).

Devletin küçültülmesi ve sosyal adaleti sağlayacak işlevlerinin ortadan kaldırılması post-Fordist birikim rejiminin devlet üzerinde en fazla göze batan yansımaları olmuştur.

Bu konuda kullanılan en yaygın tabir, ‘*jandarma devletten gece bekçisi devlete geçiş*’ tabiridir. Post-Fordizm’in devlet sistemine yansması ile birlikte devlet aygıtının piyasaya müdahale işlevi eskisine nazaran önemli ölçüde gerilemiştir. Fordizm’in ulus devleti sosyal politikalar ve yatırımlar ile ülkenin her yerinde söz sahibi iken, devletin ekonomik ve sosyal fonksiyonlarının çeşitli nedenler (krizler, neo-liberal düşüncenin yaygınlaşması) ile gerilemesi sonucu devlet artık ülkenin tüm bölgelerinde eskisi gibi tek başına söz sahibi değildir. Yerel odaklar ve uluslararası örgütler ile yetki paylaşımı içerisindedir. Bölgeleri ilgilendiren kararlar artık çok aktörlü bir biçimde alınmaktadır (Bıçkıcı ve Sobacı, 2011, s. 227-230).

Post-Fordist dönemde oluşan yeni siyasalar; refah devletini özgürlük adına sorgulamakta, refah devletini demokrasi için çelişkili bulmaktadır. Refah devletinin ekonomik gelişme ve bireysel özgürlük gibi ideallere ulaşmakta başarısız olduğunu söyleyen bu siyasa, refah devletinden önce var olan liberalizmin onun yerini almasını istemektedir (Sezer, 1992, s. 6). Yeni birikim rejimi devletin, Fordizm öncesi liberal devlet olması öngörülmüştür. Yeni liberal devlet, refah uygulamalarından vazgeçmiş; kalkınma, demokrasi ve bireysel özgürlükler adına küçülmüş bir devlet modeli olmuştur.

Post-Fordizm’e geçiş neo-liberal devlete geçiş biçiminde tezahür etmiştir. Post-Fordizm’in gerek duyduğu esneklikleri sağlayıcı özellikler liberal devletin karakterinde kendini göstermiştir. Buna göre, özel sektör için deregülasyon (kuralsızlaşma) ve devletin pasif destekleyici rolüne geçtiği bir süreç başlarken; kamu sektöründe ise özelleştirme, liberalizasyon ve ticari kriterlere uyum süreci başlamıştır. Vergi harcamalarını özel sektörün yönlendirmesiyle artıran ve özel sektörün yatırımlarına mali destek sağlayan, iş gücü piyasasında özel sektörün arzu ettiği gibi ücretleri ve çalışma sürelerini esnekletiren ve sonuç olarak özel sektörün ihtiyaçlarına göre kendisini uyarlayan bir devlet yapısı ortaya çıkmıştır (Jessop, 1994, s. 266-267). Yeni kamu yönetimi anlayışının rehberlik ettiği reformlar aracılığıyla kamu sektörü ve özel sektör arasındaki ilişki değiştirilmiş; birey, özgürlük ve tüketici tercihleri gibi değerler üzerinden devletin ekonomik ve sosyal yaşamdaki rolü sorgulanmıştır (Ömürgönülşen, 1997, s. 537).

Tablo 8. Devlet

Fordizm	Esnek üretim
Düzenleme	Deregülasyon/yeniden düzenleme
Katılık	Esneklik
Toplu pazarlık	Bölünme/bireyselleştirme, yerel ya da firma temelinde pazarlık
Refahın toplumsallaşması(refah devleti)	Kolektif ihtiyaçların ve sosyal güvenliğin özelleştirilmesi
Uluslararası istikrarın çok yanlı anlaşmalar ile sağlanması	Uluslararası istikrarsızlık, artan gerilimler
Merkezileşme	Âdem-i merkezileşme; bölgeler ve kentler arasında keskinleşen rekabet
“sübvansiyon” devleti/kenti	“girişimci” devlet/kent
Gelir ve fiyat politikaları ile piyasaya müdahale	Piyasalara tedarik yolu ile doğrudan müdahale
Ülke çapında belirlenmiş bölgesel politikalar	“alana bağlı” bölgesel politikalar
Firmalarca finansa edilen araştırma ve geliştirme	Devletçe finanse edilen araştırma ve geliştirme
Başını sanayinin çektiği yenilikler	Başının devletin çektiği yenilikler

Kaynak: Swyngedouw, 1986’den aktaran: Harvey, 2012, s. 204

Yukarıdaki tabloda, Fordist devlet ile Post-Fordist devlet arasında yapılan karşılaştırmada, Post-Fordist devletin yenilikçi ve reformcu yapısının, bilim ile araştırma konularında teşvikçi bir devlet anlayışının ortaya çıktığı görülmektedir. Fordist devletin merkezi yapısının yerelleşme yönünde dağıldığı ve bu sayede emek ve üretim süreçlerinin esnekleşerek bölgeler arası rekabetin gelişmesi ve girişimci kent gibi kavramların ortaya çıkması Post-Fordist devleti Fordist devletten ayıran en önemli unsurlar olmuştur. Post-Fordizm’in yenilikçi devleti, 1980 sonrası etkili olacak neo-liberal dönüşümü kendi kuvvetiyle gerçekleştirmiştir. Gelişmiş ülkelerde reformlarla ve karşıt protestolarla gelişen süreç (İngiltere örneği), gelişmekte olan ülkelerde ise askeri darbelerin (Türkiye, Latin Amerika ülkeleri vb.) biçimlendirdiği devlet reformları ile gerçekleşmiştir. Yapısal reform programları ve neo-liberal dönüşüm, devletin önce özne olduğu ve süreç olgunlaştıktan sonra gücünü burjuvaziye devrettiği veya ortaklaştığı, yenilikçi tavrıyla gerçekleşmiştir.

Post-Fordist devletin hem işlevsel hem de yapısal olarak Fordist devletten farklılaştığı düşünülmektedir. Bu devlet biçiminde, iç süreçlerde toplam kalite uygulaması gibi

rasyonel ötesi politikalar uygulanmış, kamu işletmeleri ve hizmetleri tasfiye edilmiştir. Arta kalan kamu hizmetlerini taşeron ilişkiler yoluyla piyasaya ve belediyelere devretmiştir. Bununla birlikte hiyerarşik, dikey ve görece küçük bakanlık örgütlenmelerini terk ederek ya da ona ek olarak bağımsız, yatay örgütlenmiş, devlet hiyerarşisinin dışına çıkarak, kendi kararını kendi alabilen kurumları oluşturmuştur (Aslan, 2005, s. 226). Post-Fordist devletin ortaya koyduğu bu sonuçlar, kamu mülkiyetinin tasfiyesini şart koşan neo-liberalizmin ve bu politikaları uygulamaya geçirmek için iktidara gelen yeni sağ ideolojisinin ortak sonucudur. Post-Fordizm, neo-liberalizm ve yeni sağ üçgeninin oluşumundaki amaç, gücü tekrar sermaye lehine dağıtmak olup devleti de buna uygun bir şekilde tasarlamak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devletin herhangi bir üretim sisteminin yansıması olarak değil, sınıf çatışmalarının ürünü olduğuna dair düşünceler mevcuttur. Devletin, sınıf çatışmalarının bir sonucu ve sınıf çatışmasının yeniden üretiminin öncülü olduğu belirtilmektedir. Devletin, Fordizm'in krizi ve Post-Fordizm'e geçiş ile kapitalizmin yeni periyodunun yansıması olarak değil, toplumsal gücün örgütlenmesi ve emek üzerindeki kontrolün güçlenmesi arasındaki çatışmanın bir süreci olarak görülmesi gerektiği düşünülmektedir (Bonefeld, 2014, s. 343). Gerek Fordist üretim tarzının, gerekse Post-Fordist üretim tarzının geçerli olduğu bir ekonomik yapıda; devlet, emek ve sermaye arasındaki güç dengesinin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır.

Kapitalistleri (küçük kapitalistler hariç) üretime teşvik eden şey kar değil, sermaye birikimini artırarak büyüme. İşlerin büyütülmesi ve sektörde genişlemek, kapitalistin temel amacıdır. Kapitalistlerin büyüme ihtiyacının karşılanması için devlet, üretimin sosyal koşullarını sağlamakta ve sınıfsal baskılama aracı olma rolünü sürdürmektedir. Böylece, devlet ideolojik bir aygıt olarak ortaya çıkmakta, kapitalistlerin genişleme ihtiyacı karşılanmaktadır (Poulantzas, 1969, s. 71-78).

Poulantzas'a göre (1969, s. 71-75); egemen sınıfın çıkarları ve devletin işlevleri arasındaki örtüşme kapitalist sistemin mantığı yüzündendir. Devlet yönetiminin karakteri idarecilerin davranışlarıyla değil, mülkiyetle olan ilişkisiyle belirlenmektedir. Devlette yaşanan değişimler üretim ve sınıf mücadelesine bakılarak analızmaktadır.

Poulantzas'ın görüşlerinden hareketle üretim düzenin Fordist ya da Post-Fordist olması devletin sınıfsal rolünü değiştirmemektedir. Üretim düzeninin Fordizm'den Post-Fordizme geçişinin devlet üzerindeki etkilerine bakılmadan önce, devletin üretim ilişkileri ve mülkiyet düzeni konusundaki tutumlarına bakılmalıdır.

Post-Fordizm ile birlikte Keynesyen refah devletinin Schumpeterian çalışma devleti ile yer değiştirdiği iddia edilmektedir. Keynesyen refah devletinden Schumpeterci çalışma devletine giden sürecin temelinde; Post-Fordist geleceği inşa edebilmek amacıyla, esnek emek piyasası oluşturulması ihtiyacına hizmet edecek sosyal politikaları oluşturmak, üretimi geliştirmek ve açık ekonomilerdeki sorunları çözebilecek inovasyonları geliştirmek yatmaktadır. Schumpeterci çalışma devletini, neo-liberalizm, devletin rehberlik ettiği ekonomik organizasyon ve devletin aracılık rolü üstlendiği neo-korporatist çatı oluşturmaktadır (Amin, 1994, s. 27-28). Piyasaya rehberlik etmek ve ücretli emeğin esnekleştirilmesini sağlama görevi verilen bu yeni devlet kapitalizmin yeni üretim sisteminde etkin rol oynamıştır. Sonuç olarak, üretim paradigmasının değişmesinde ücretli emeğin yeniden üretiminin sağlanması ve bunun için devlet yapısının ve işlevlerinin yeniden tanımlanması yatmaktadır. Üretim sisteminin, ücretli emeğin ve malların yeniden üretimini zorlaştırması Fordizm'i değiştirmeye zorlamış, gelişen teknoloji ile esnek üretimi imkânlı hale getiren Post-Fordizm hâkim üretim sistemi haline gelmiştir. Üretim için gerekli esnek işgücü piyasasını oluşturmak için gerekli toplumsal ve hukuki yapının sağlanması gerekliliği devletin işlevlerini değiştirmiştir.

Post-Fordizm sermaye ve emek arasındaki güç değişimini de ifade etmektedir. Yeni düzende sermayenin bir bölümü Fordist düzende olduğu gibi emek ile bütünleşik bir yapı içerisinde mal üretirken; bir kısmı mal üretiminden kopmakta, spekülasyon kazançları elde etme peşine düşmektedir. Bu amaçla gitgide büyüyen finansal sermaye ulusal sınırları aşmış, devletlerin mevcut araçları, bu sermayeyi denetleme ve sınırlandırma konusunda yetersiz kalmıştır (Şaylan, 2009, s. 188-189).

Yeni devlet modelleri ulusal ekonomilerin dışa açılması şeklinde tezahür etmiştir. Devletler Keynesçi ekonominin uygulayıcısı olarak gün geçtikçe gücünü ve ülke üzerindeki kontrolünü kaybetmişler ve uluslararasılaştırmayı bizzat kendileri teşvik

etmişlerdir. Ayrıca bu süreçten fayda sağlamayı da amaçlamışlardır. Post-Fordizm'in bilgi-tabanlı tekno-ekonomik paradigması, devletin ekonomik işlevlerinde tutum değişikliğine neden olmuştur. Fordist uluslararasılaştırma ve küreselleşmenin esnek, bilgi tabanlı Post-Fordizm ile birleşimi; politika yapıcılarının uluslararası rekabet gücünün arz-terafı yönlerine odaklanmalarını ve bilgi-tabanlı ekonomide esneklik, girişim ve inovasyon taleplerine uygun sosyal politika üretmelerini sağlamaktadır (Jessop, 2005, s. 200-201). Bu süreçte politikacılar devlet stratejilerini inovasyona ve girişimciliğe uygun olarak hazırlamaktadır. Post-Fordizm'in esnekleşme anlayışı devlet politikalarında ve yasama süreçlerinde tezahür etmiştir. Post-Fordizm'in tekno-ekonomik paradigması devletleri eski kapalı yapısı içerisinde Keynesyen ekonomi ile her şeyi kontrol edebildiği sürecin sonunu getirmiştir. Bu paradigmaya karşı direnemeyen devletler mecburen ve hatta kendi öncülüğünde uluslararasılaşmışlardır.

Post-Fordist dönemde devletin temel karakterini piyasaya müdahale etmemesi oluşturmuştur. Yeni dönem, devletin sanayi politikası aracılığıyla piyasaya müdahalesini dışlamıştır. Bunun yerine devlet, Post-Fordizm'in yeni endüstriyel düzen için talep ettiği, korporatif iş yeri ve kültüründeki gerekli olan değişimler için gerekli ruhsatları vermiştir (Hampson ve Morgan, 1999, s. 749-750). Refah devleti dönemi içerisinde geleneksel kamu yönetimi altında müdahaleci ve girişimci karakter gösteren devlet, 1970'lerden itibaren neo-liberal ve neo-Keynesyen politikalar yolu ile "minimal-girişimci devlet" olarak dönüşüme uğramıştır (Demirel, 2006, s. 109).

Kapitalist devlet üzerinde ortaya çıkan diğer önemli etki bağımsız düzenleyici kuruluşların ortaya çıkışıdır. Ortaya çıkan yeni devlet modelinde yönetim düzenleyici kuruluşlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ekonomik ve sosyal konular üzerinde alınacak kararlarda düzenleyici kuruluşların rolü büyüktür. Aslan'a göre (2005, s. 228) düzenleyici kurumlar yoluyla ulus-devletin özü olan güçler ayrılığı ilkesi tersine çevrilip düzenleyici kurumun şahsında güçler birliği ilkesi kabul edilmiştir. Bunun yansıması olarak düzenleyici kurumlar devlet hiyerarşisinin dışında bırakılmıştır. Başbakanlık ya da bakanlıktan emir almamak üzere merkezi yönetime iliştilmiştir. Halkoyuyla göreve gelen yasama organı bu kuruluşların sadece kuruluş yasasını yapabilmekte, denetimi dahi bütün diğer işlevleri üzerinde etkisiz kalmaktadır. Böylelikle düzenleyici kuruluşlar kuruldukları alan her ne ise (ekonomi, bankacılık,

medya, gıda vb.) o alanı tek başına yönetmektedir. Bu da göstermektedir ki; seçilmişlerin iradesi dışında söz hakkına sahip olan bu kuruluşlar anti-demokratik bir yapı sergilemektedir.

2.1.1.Post-Fordizm'in Ortaya Çıkardığı Devlet Aygıtının Genel Nitelikleri

Devletin, emeğin yeniden üretilmesi görevinin aşınması, Post-Fordist dönemdeki devletin bariz niteliklerinden biridir. Çünkü emeğin yeniden üretimi Post-Fordizm ile birlikte talep unsuru olmaktan çıkarak maliyet unsuru haline gelmiştir. Emeğin yeniden üretimini sağlayacak tüm alanlar (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik) piyasaya açılmıştır. Emeğin yeniden üretimden çıkan devletin sermayeyi yeniden üretme işlevi biçim değiştirerek, alt yapı yatırımları yapma ve piyasaları düzenleme işlevi üzerinden gerçekleşmiştir (Aslan, 2005, s. 221-223). Buradan hareketle, Post-Fordist devletin, neo-liberal gereksinimlerle uyum içinde bir devlet türü olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Tüm alanların piyasaya açılması ile devletin en temel işlevinin piyasa ekonomisine dayalı bir yapı kurmak olduğu anlaşılmaktadır. Ayriyeten, Post-Fordizm ile birlikte devletin sınıfsal rolü daha da belirginleşmiştir. Kapitalizmin her evresinde devlet egemen sınıfın bir aygıtı olmakta, burjuva çıkarlarının siyasa alandaki uygulayıcısı durumunda bulunmaktadır. Fordist refah devleti döneminde işçi sınıfı da devletin ortağı olmuş ve lehine birçok kazanım elde etmiştir. Post-Fordizm'e geçiş ile işçi sınıfı devlet aygıtından tasfiyesi olmuş; güç, tamamen sermaye ve buna benzer yan sınıfların kontrolüne geçmiştir.

Yeni devletin yapılanmasında şu nitelikler ortaya çıkmıştır (Aslan, 2005, s. 212-226):

- 1)Devletin şiddet işlevinin ortaya çıkması veya güçlenmesi.
- 2)Yeni Sermaye birikimi rejimini koruma ve yeniden üretme.
- 3)Emeğin yeniden üretiminden soyutlanma.
- 4)Üretimden çekilme ve düzenleyici işlevinin ortaya çıkması.

Devletin, sermayenin çıkarlarına uygun olarak çıkarılacak reformlara karşı oluşacak emekçi direnişlerine karşı şiddet işlevi ortaya çıkmıştır. Devletin şiddet işlevi, egemen

düzenin korunması ve kollanması olmuş ve bunun için polis, hapisane gibi şiddet ve korkutma olanaklarını el verdiğiince artırmıştır.¹

Yeni sermaye birikimi rejiminin korunması ve devamlılığın sağlanması devlet politikalarının temel noktasını oluşturmuş, demokrasinin geliştirilmesi güçlü bir sermaye birikimi rejiminin varlığına bağlanmıştır. Fordist yapıda var olan devletin emeğin yeniden üretiminin sağlanması konusundaki rolü tasfiye olmuştur. Keynesyen refah devleti döneminin ücretli emeği yaşatacak ve koruyacak sosyal güvenlik politikaları yıkıma uğramıştır. Emeğin yeniden üretimi ve her gün tekrar iş başında olabilmesi piyasanın insafına terk edilmiştir.

Devletin sermayeyi koruma işlevi hukuk düzeni aracılığıyla kapitalist üretim ve meta ilişkilerini güvenceye alması ile ilgilidir. Kapitalist üretim, hukuksal düzen aracılığıyla küresel sermaye birikimine uygun hale getirilmiştir. Küresel sermayenin mülkiyet haklarının, ulusal sermayenin çıkarlarına üstün veya eşit hale gelmesi sağlanmıştır. Ulusal ve küresel sermaye arasındaki uyuşmazlığın çözümünde ulus devletin yargı kararları değil, uluslararası tahkimin kararları kabul edilmiştir (Aslan, 2005, s. 217-220). Uluslararası normlar artık ulusal normlardan daha üstündür. Sorunların birincil çözümü uluslararası kurallardır. Bunun arkasında üretimin uluslararasılaşması, üretimin çevreye kayması yatmaktadır. Fordizm'in krizine karşın Post-Fordizm'in çözüm çabalarında değindiğimiz üretimin çok uluslu hale gelmesi ve çevre ülkelere kayması ulusal normlar yerine küresel normların hâkim hale gelmesini sağlamaktadır. Bu normlar bütün ulusların üzerinde anlaştığı normlar olmayıp sermaye gücünü elinde bulunduran egemen ülkelerin ve onların şirketlerinin kendi çıkarlarına uygun olan normlardır.

1980'den itibaren sağ kesimin devletin ekonomiden elini çekmesine ilişkin öngörülerine ve sonrasında küreselleşme ile devletin klasik fonksiyonlarını dahi sorgulayan düşünsel ortama rağmen, devlet o günden bu yana üretim ilişkileri içindeki rolünü koruyup daha da genişlemiştir (Güney, 2011, s. 357-358). Açık ekonomilerde firmalar üzerinde artan rekabetçi baskılar, tüketim şablonlarının hızlı bir şekilde değişimi ve farklılaşması,

---

¹ Bknz.2011 yapımı "Iron Lady" filmi

uluslararasılaşmanın ulusal ekonominin büyüme dinamiğini sarsması ve bölgesel ekonomik birliklerin güçlenmesi, devletin işlevlerini ve rolünü değişime zorlamıştır. Bu değişimlere karşı devletin yeni işlev ve görevleri şu şekilde oluşmuştur (Jessop, 1993, s. 12-16):

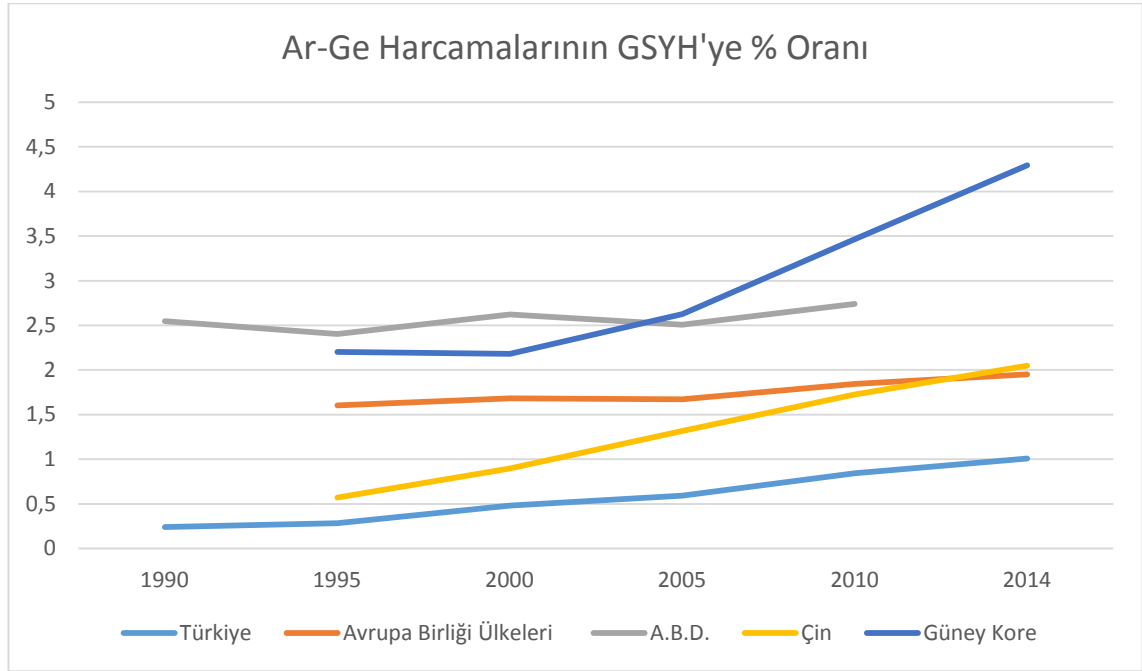
- 1) Firmalar üzerindeki artan rekabetçi baskılar, yeni teknolojik hiyerarşinin taşınmasını zorunlu kılmış, bu noktada devlet, yenilikçi kapasitenin geliştirilmesi, teknik tamamlama ve teknoloji transferi gibi görevleri üstlenmiştir.
- 2) Piyasalarda uluslararasılaşma ve para akımlarının ilerlemesi sonucunda devlet, ulus dışı şirket ve stratejik ortaklıklara uygun yeni yasal düzenlemeleri oluşturmak, sirkülasyon ve kredi sistemini yeniden düzenleme, yeni uluslararası mülkiyet rejimini tanımlama, emeğin hareketliliğini yeni düzenleme formuna göre geliştirmek işlevlerini üstlenmiştir.
- 3) Tüketim şablonlarının farklılaşması ve hızlı değişmesi, Post-Fordizm'in esnek üretim üzerindeki baskısı sonucu devlet, politikalarında arz yönlü sorunlara odaklanmıştır. Bu noktada uluslararası rekabetçiliği sağlama ve talebin esnekliğini sağlayacak refah politikaları uygulama sorumluluğunu üstlenmiştir.

1970'lerin başlarındaki krize cevap olarak gelişen yeni üretim ve sermaye birikimi rejimi olan Post-Fordist üretim rejimi esnek çalışabilen işgücüne, farklılaşmış teknolojik üretime, düşük maliyetli ve kaliteli üretime dayanmaktadır. Bunun altında piyasalarda fark yaratıcı olabilmek ve artan rekabete uyum sağlayabilmek yatmaktadır. Post-Fordist üretimin teknolojik boyutunun odağında yeni mikro elektronik teknolojiler ve bilgisayar destekli tasarım bulunmaktadır. Bütün bu yeni teknolojiler, yeni üretim sisteminin üretkenliğini artıracak olan esnek işgücü örgütlenmesini sağlamaktadır (Rassooli, 1993, s. 229). Post-Fordist teknolojik gelişim esnek örgütlenme yolu ile verimliliği sağlamakta ve bu yolla üretkenliği artırmaktadır. Mikro elektronik ve bilgisayar sistemlerindeki gelişimler Post-Fordist çağın teknolojik izdüşümünü vermektedir.

Post-Fordizm'in kamu yönetimine en önemli etkilerden birisi çağın teknolojik fırsatlarından yararlanmak isteyen kamu yönetimi anlayışıdır. Devletler inovasyon ve teknolojiyi yakından takip eder olmuş, ekonomik atılımlar sağlayacak olan teknolojik buluşlardan önemli ölçüde yararlanmaya başlamıştır. AR-GE faaliyetlerine devlet

desteği artmış, girişimciliği artırmak devlet politikalarında önemli bir yer elde etmeye başlamıştır. Aşağıdaki grafikte ÷lkelerin Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranı verilmektedir. Grafikte verilen bilgilere g÷re seçilen ÷lkelerin Ar-Ge harcamaları 1990'dan bu yana artış g÷stermektedir. Bu alanda hâsılasının %4'ünü aşan Ar-Ge harcamasıyla G÷ney Kore dikkat çekmektedir.

Grafik 1. AR-GE Harcamalarının GSHY'e Oranı

Kaynak: data.oecd.org, Erişim Tarihi: 16.01.2017

Post-Fordizm'in ortaya koymuş olduğu inovasyon ve girişimcilik, devlet politikalarında çok önemli yer edinmektedir. Post-Fordizm'in rekabet devleti teknolojik istihbarat toplamakta, teknolojik kapasiteler yaratılmasına yardımcı olmakta ve inovasyonu, teknik yeterliliği ve teknoloji transferini desteklemektedir. Esasında firmaların özel departmanlarında y÷r÷t÷len AR-GE faaliyetlerinden yaratılan teknolojik fırsatlardan yararlanmayı amaçlamaktadır. Devlet, ilk önce girişimleri doğrudan desteklemekte ve var olan kurumsal yapıları d÷zeltmekte; daha sonrasında ise girişim için uygun iklimi s÷rd÷ren kurumları ve yapıları geliştirmektedir. Kamu tarafından yapılan destekler kamusal AR-GE, yerel y÷nelimli AR-GE, end÷stri hizmet merkezleri, yerel ve b÷lgesel gelişim fonlarını ve kamu alımlarıyla girişim sermayesi sağlanmasını, s÷bvansiyonları, iş parklarını, teknoloji transfer mekanizmasını, teknik desteği ve bilgi üretimine

yatırımları kapsamaktadır. Devlet, inovasyonun teşvik edilmesinde büyük rol oynamakta, müdahale etmekte ve yönlendiricilik yapmaktadır. Bunların yanı sıra ulusal, ulus-üstü ve yerel inovasyonların desteklenmesiyle de ilgilenmektedir (Jessop, 2005, s. 202-203).

2.1.2.Devlet Sistemlerinde Ortaya Çıkan Etkiler

2.1.2.1.Ulus-devletin Önemini Koruması

Post-Fordizm'in üretimde hâkim paradigma haline gelmesi, gelişen teknoloji ile birlikte küreselleşmenin hızlanması ve insan mobilitesinin önceki çağlarla kıyaslanmayacak şekilde artması sonucunda ulusal devletin kazanmaya başladığı yönünde görüşler ortaya çıkmıştır. Ulus-devletin değişen çağın koşullarına cevap veremediği düşünülmüş, uluslararasılaşmaya uygun zeminler aranmaya başlanmıştır.

Ulus-devlet, kendisini tasfiye eden çeşitli değişikliklerle karşı karşıyadır. Bu süreç birbiri ile çelişen iki eğilim göstermektedir. Ulus-devlet halen siyasi arenada önemli olmasına ve ulusal bağımsızlığının büyük bir kısmını elinde tutmasına rağmen; ulusal sınırları koruma gücü, uluslararasılaşmış esnek üretim sistemleri ve küresel çevreden sızan riskler tarafından zayıflatılmıştır. Bu durum ulus üstü ve ulus altı yapıları yaratmıştır. Birçok ülke çok uluslu yapılara güç ve yetki devri yaparken, diğerleri yerel güçlere yetki devri yapmıştır. Bu değişimler Schumpeteryan rekabet devletinin ölçüleriyle yakından ilişkilidir (Jessop, 1994, s. 264).

Ulus-devlet modeli etnik ve dinsel kimliği ne olursa olsun vatandaşlarına çevre ülkelerin saldırısına karşı güvenlik, içerde ise toplumsal sınıflar, alt etnik ve dinsel gruplar arasında eşitlik ve adalet sağlıyordu. Ekonomik zeminde ise ulusal sermayesine güvenli bir pazar yaratma, ekonominin büyümesine uygun bir ortam sağlama, makro iktisadi dengeleri kurma, para arzını kontrol ve gelir dağılımını düzeltici sosyal politikalar uygulama şansı veriyordu. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ulus-devletin birçok işlevini tasfiyeye uğratmış, ulus-devletin alt kimlikleri bir arada tutan yapısı kaybolmuştur (Kazgan, 1997, s. 217-218). Ulus-devletin tasfiyesine yol açan şey,

ulus-devletin aşağıda sayılan ekonomik işlevlerinin ortadan kaldırılmasıdır (Kazgan, 1997, s. 220-227).

- *Ekonomik büyümenin kaynağı olma işlevini yitirmesi.
- *Para basma hakkını ifade eden senyoraj hakkını yitirmesi.
- *Refahı ve gelir dağılımını düzeltici maliye politikası uygulama işlevini kaybetmesi.
- *İşsizliği gidermeye dönük politika uygulama işlevini kaybetmesi.
- *Dış dünyadan bağımsız, kendi sermayesini koruyan dış ticaret politikası uygulama işlevini kaybetmesi.

Fordist dönemin refah devleti, bireyin sosyal aidiyetini artırıcı politikalar uygulamaktaydı. Post-Fordist dönemle birlikte refah devleti politikalarının terk edilmesi toplum içinde bireylerin ulus-devlete olan aidiyetinin kaybolmasına neden olmuş, siyasal temsilde sorunlar çıkarmıştır. Bu gelişmeler, sosyal çözölmeyi hızlandırmıştır. Meşruiyet krizlerine giren devletlerin ulus-devlet yapısında değişimler ortaya çıkmıştır. Meşruiyet krizinin yanı sıra sermayenin ulus ölçeğinden çıkarak uluslararası alana yayılmasıyla sermaye düzeninin ihtiyaçları ile ulus-devletin yapısı arasında uyumsuzluk ortaya çıkmıştır. Üretimin küreselleşmesiyle, var olan sorunların küresel düzlemde çözölmeye gerektiği yönündeki eğilimler sonucunda; ulus-devletin yetkilerinin uluslararası kuruluşlara devredilmesi gündeme gelmiştir. Yetkilerin uluslararası kuruluşlara devri gibi gelişmeler ulus-devletin bittiği şeklinde yorumlansa da, ulusal sermaye birikimi rejiminin, sermaye sınıfı için önemini koruması nedeniyle ulus-devlet halen dünya arenasında önemli bir aktör olarak varlığını sürdürmektedir (Acar, 2008, s. 147).

Sermaye birikim sürecinde ve teknolojiye yaşanan gelişmeler, sermayenin ulusal ölçekten taşma eğilimini doğurmuş, ulusal ölçek dar gelmeye başlamıştır. Bu süreç birçok kişi tarafından ulus-devletin bittiği şeklinde yorumlanmıştır. Ulus-devletin bittiği yönündeki bu düşüncenin çok aceleci bir biçimde oluşturulduğu yönünde görüşler mevcuttur. Bunun sebebi, devletin hâkim sınıfların her an değiştirebileceği bir aygıt olmadığı tezinden hareketle, devletin sermayenin uluslararasılaşması karşısında ona uyum göstermeyen bir üst yapı olmasıdır. Ulus-Devlet sadece ekonomik bir süreci

değil, siyasal-kültürel bir projeyi de ifade etmektedir. Ulusal düzeyde gücünü kaybeden gruplar, siyasal ve kültürel temelde kitlelerden destek görmektedir (Şengül, 2004, s. 131-134).

Ulus-devletin bittiği düşüncesine birçok çevreden eleştiriler gelmektedir. Gelen eleştiriler ulus kavramının *'belli bir toprak parçası üzerinde aynı ırktan, aynı dinden, aynı dili konuşan, aynı amacı taşıyan insanların birliği'* sanıldığıının, aslında tam tersine ulus kavramını oluşturan unsurun dil, din, ırk, etnisite türdeşliği olmadığı, ulus-devleti inşa eden şeyin ekonomik birlik olduğudur. Aydınlanma ve kapitalizmi kendi içinde üretemeyip, siyaseten kurmaya çalışan batı-dışı toplumlar ulus-devletten ziyade ulusal devlet inşa etmişlerdir. Ulus-devletin her kökenden (din, mezhep, etnisite) gelen birey-yurttaşların kurduğu ekonomik birlik olduğu ve yıkılmakta olan şeyin ulus-devlet değil, ulusal devlet olduğu ortaya çıkmaktadır. **Ülke içinde ekonomik birlik sağlam ve bölgeler arası gelir dağılımı dengeliyse ulus-devletin zayıflama şansı düşüktür (Kılıçbay, 1999, s. 241-245).**

Post-Fordist üretim ve küreselleşme sürecinin ulus-devleti aşındırdığı yönündeki söylemlere karşılık; dünya ekonomisi halen ülke düzeyinde rekabet halinde olup ulus-devlet siyasal arenada önemli bir aktör olarak yerini korumaktadır. Post-Fordizm'in yerelliği artırıcı etkisi yerel kimlikleri güçlendirmekte, tek etnik kimliğin ve kültürün ülke genelinde geçerli olduğu 'ulusal devlet' biçimini aşındırmaktadır. Farklılıkların siyasal kimlik talebi artmakta, ulusal devlet mantığı şeklinde örgütlenen ülkeler demokratikleşmek zorunda kalmaktadır.

2.1.2.2.Schumpeterci Çalışma Devleti

Post-Fordist üretimin devlete yansımalarından birisi de Keynesyen refah devletinin Schumpeterci rekabet devletine dönüşümüdür. Bu devletin ekonomik ve sosyal olarak yeniden üretimde ayırıcı tarafı, açık ekonomi içerisinde ulusal ekonominin yapısal rekabetini sağlamak amacıyla ekonominin arz tarafına müdahalelerde bulunarak üretimde ilerlemektir. Aynı zamanda; süreçlerde, örgütlerde ve piyasada yenilikler sağlamak, esnek emek piyasası ihtiyacını karşılamak ve uluslararası rekabeti sağlamak için sosyal politikaları ikinci plana atma olarak ifade edilmektedir (Jessop, 1994, s.

263). Yeni devlet biçimi, arz yönlü müdahaleleriyle ön plana çıkmaktadır ve esnek üretimi sağlamak amacıyla görevlendirilmiştir. Sosyal yönden bakılırsa, Post-Fordist Schumpeteryan çalışma devletinin işlevi, sosyal güvenliği ve sosyal politikaları sermaye sınıfının istediği esnek emek piyasası doğrultusunda ikinci plana atmak ve esnek emek piyasası ve rekabet lehine olarak emeğin kazanımlarını dışlamaktır.

Schumpeteryan çalışma devletinin, Post-Fordizm'in karakterini en iyi yansıtan devlet biçimi olduğu söylenmektedir. Bunun arkasında, Fordist devletin yaşadığı krizleri aşma konusunda yardımcı olabilecek nitelikleri ve Post-Fordist birikim rejiminin dinamiklerini pekiştiren yapısıdır. Çalışma devletinin Post-Fordist karakteri, yapısal rekabetin ve yeniliğin sağlanması amacıyla arz yönlü müdahalelerinin yanı sıra sosyal refah sisteminin elde ettiği tasarrufları piyasa güçlerinin kullanımına sunarak kendini belli etmektedir. Post-Fordist karakterini pekiştiren üç faktör; yeni teknolojileri ve inovasyonu destekleyen yapısı, değişen uluslararası rekabette rekabetin sağlanmasına yönelik çözümleri ve toplumsal yeniden üretimin sağlanması konusunda esneklik yönündeki görüşleridir (Jessop, 1994, s. 264-265).

Keynesyen refah devleti, ulusal ekonomi içinde talep odaklı bir yönetim anlayışı yoluyla tam istihdamın sağlanarak, ekonomik ve sosyal yeniden üretimin başarıldığı bir devlet biçimidir. Kolektif tüketim ve refah hakları sayesinde kitlesel tüketimin normları oluşturulmuştur. Schumpeterian çalışma devleti Keynesyen refah devletinin zıddında oluşmakta, arz yönlü müdahaleler ile açık ekonomilerde yapısal rekabetin sağlandığı, emek piyasasında esnekliğin sağlanması için alt sosyal politikaların uygulandığı ve böylece üretimde, inovasyonda ve ona bağlı süreçlerde sağlanan ilerlemeyi ifade etmektedir (Jessop, 1993, s. 9).

Schumpeterci çalışma devletinin temel varsayımı dünya piyasalarının küreselleşmesidir. Devletler iktidarlarını sadece ulus-devlet sınırları içerisinde değil, sınırların ötesine de taşıma eğilimi içindedir. Yeni devletin amacı başka devletlerin ekonomik aktörleriyle rekabeti sağlamak, sermayenin rekabet avantajını korumak ve ulusal büyümeyi gerçekleştirmektir (İçke, Vd., 2012, s. 12).

Tablo 9. Keynesçi Refah Devleti ve Schumpeterci Rekabet Devleti Karşılaştırması

	Keynesçi Refah Devleti	Schumpeterci Rekabet Devleti
Hedef	Eşitleyici “dengeleyici adalete” yönelen geniş kapsamlı sosyal politika müdahalesi (Sonuca odaklı)	Sıkıntılı durumların aşılmasına ve “katılımda adaletin” sağlanmasına yönelik işlevsel sosyal politika müdahaleleri (Çıkış kaynağına odaklı)
Odaklanma	İç ekonomi (İstikrar politikaları)	Dış ekonomi (Kuruluş yeri politikaları)
Devlet Yaklaşımı	Aktif Devlet	Aktifleştiren Devlet
Çerçeve Koşulları	Ulus devletin yeniden yapılandırılması, düzenlenmiş finans ve döviz piyasaları	Mal ve finans piyasalarının küreselleşmesi, bölgesel entegrasyon, bölgeselleşme
Çözülmesi Gereken Öncelikli Konular	“Açık Toplum”un sürdürülmesi ya da yeniden yapılandırılması (Demokrasi + Kapitalizm)	Uluslar-üstülük + diğer toplumsallaştırma biçimleri arasında siyasal bütünlüğün yeniden yapılandırılması

Kaynak: Heise, 2003, s. 4’den aktaran: İçke, Vd., 2012, s. 18

2.1.2.3. Tam İstihdam Hedefinden Kopan Devlet

1929 Krizi ve İkinci Dünya Savaşı’nın yol açtığı yıkım nedeniyle piyasa sistemi tam istihdamı sağlamakta başarısız kalmıştır. Devletlerin planlı bir şekilde kamu harcamaları yoluyla tam istihdamı sağlama düşüncesi zihinlerde hâkim olmuştur. Devletsiz piyasa mekanizmasının etkin işlemeyeceği düşüncesiyle Keynes’in doktrinleri işlevsel hale gelmeye başlamıştır (Çaylak, 1999, s. 480’den aktaran: Doğan ve Yılmaz, 2013, s. 14). Bu doktrinleri harekete geçirecek olanda Fordist devlet olmuştur. Fordist dönemde devletin en önemli işlevi tam istihdamı sağlamak olmuştur. Keynes’e göre piyasa sistemi tam istihdamı sağlamak konusunda etkinsiz olduğundan devletin piyasaya girerek tam istihdamı sağlaması gerekiyordu. Keynes bir örneğinde (Dikmen, 2015, s. 122) devlet gerekirse boş çukur açtırıp daha sonra açılan boş çukuru kapattırarak işsizliği önlemelidir şeklinde bir görüş ortaya koymuştur. Ortaya herhangi bir üretim çıkmasa da sağlanacak emisyon yoluyla talep canlanacak ve daha sonra üretim

artacaktır. Böyle olduğu takdirde ortaya çıkacak sosyal sorunlarda asgariye inecektir. Post-Fordizme geçiş ile birlikte devlet tam istihdamı sağlama görevinden kopmuştur. Tam istihdamı sağlama amacı kamu politikalarından silinmiştir.

1960'lı yıllar talep fazlalığından kaynaklı olarak fiyat genel seviyesindeki yükselmenin önüne geçebilmek için fiyat istikrarını sağlayıcı politikalarla geçmiştir. Bu politikalar fiyat istikrarını sağlarken işsizliğin artmasına neden olmuştur. 1970'li yıllar hem talep fazlalığı ve hem de petrol krizinden kaynaklı durgunluk nedeniyle işsizlik ve enflasyonun bir arada yaşandığı bir dönem olmuştur (Özsağır, 2000, s. 286). Düşük büyüme ve işsizliğin bir arada yaşanması mevcut paradigmanın sorgulanmasına yol açmış, Fordist birikim rejiminin tam istihdamcı anlayışı krize çözüm olarak terk edilmiştir. Bu çözüm devlet politikalarında da tam istihdamcı anlayışın sonunu getirmiştir.

Tam istihdam hedefinden kopuş, devletin sosyal ve iş gücü politikalarında kendini göstermeye başlamıştır. Fordist uzlaşma dönemindeki Keynesyen tam istihdam politikaları, firmaların rekabet avantajı sağlaması amacıyla, iş gücü piyasasının düzensiz hale getirilmesi ve parçalanması yönünde dönüşüme uğramıştır. Toplumsal ihtiyaçların karşılanması yerini sermayenin ihtiyaçlarının karşılanması almıştır. Tam istihdamı sağlayan devlet, artık rekabetçi iş gücü piyasası oluşturma yönünde adımlar atmıştır (Topak, 2003, s. 59).

Post-Fordist dönemde, devletin istihdam sağlama politikaları tam istihdamı sağlama hedefinden ziyade anti-enflasyonist kaygılarla gerçekleşmiştir. Sosyal ödemelerin yol açacağı enflasyondan kaçınılmış, bu yüzden işsizliğin yol açacağı olumsuzlukları giderecek sosyal politikalar yerine, istihdam artışını sağlayacak politikalar üzerinde durulmuştur. Öte yandan, kamu finansmanını daraltıcı neo-liberal politikalar nedeniyle çelişik bir durum ortaya çıkmış, istihdamda istenilen noktaya varılamamıştır (Zengingönül, 2003, s. 168).

2.1.2.4. Talep Yönlü Devletten Arz Yönlü Devlete Geçiş

Fordist devletin talep yönlü politikalarının tersine, Post-Fordist devlet arz yönlü politikaları tercih eder. Bu, Keynesyen iktisadın talep yönlü politikalarından neo-liberal okulun arz yönlü politikalarına geçişin devlet olarak tabir ettiğimiz üst yapılanmadaki yansımaları ifade etmektedir. Post-Fordist devlet ekonominin arz yönünü organize etmeye çalışmakta, esnek arz yönlü stratejileriyle rijiditeleri gidermektedir. Bunun yanı sıra, sosyal harcamaları kısabilmek için talep yönünde yeni rijiditeler inşasına yönelmektedir (Jessop, 1991, s. 99). 1970'li yıllarda Fordizm'in krizi sonrasında talep yönlü Keynesyen iktisattan arz yönlü monetarist iktisata geçiş arz yönlü devleti doğurmuştur. Devlet, ekonomik alt yapıdaki Post-Fordist dönüşümü arz yönlü politikalar ile içselleştirmiştir.

Fordist dönemde; devlet, üretilenin tüketilmesine yönelik olarak talebi düzenleyici bir işleve sahip idi. Fordist birikim rejimine uygun olarak piyasayı yönlendirmiş ve piyasaların istikrar kazanması için aktif müdahalelerde bulunmuştur. Fordist devlet, talebi güçlü tutabilmek adına kamu istihdamını yüksek tutma düşüncesine sahip olmakla beraber kamusal hizmetlerin piyasayı yönlendirici etki yapmasını sağlamaktaydı. Fordizm'in krizi ile devletin talep yönlü politikaları aşınmıştır. Kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi, piyasalaştırılması ve metalaştırılması yolu ile devletin talebi kontrol edici işlevi ortadan kaybolmuştur (Topak, 2003, s. 59-60).

Post-Fordizm'in yapıtaşlarını oluşturan neo-Schumpeteryan teori ve düzenleme yaklaşımları devletin aktif bir şekilde arz yönlü müdahalelerde bulunmasını savunmaktadır. Yeni teknolojik paradigmanın gelişmesi için oluşabilecek engelleri stratejik bir şekilde kaldıracak; inovasyonu, araştırmayı geliştirmek adına eğitime destek verecek; üniversite-sanayi işbirliğini ve yeni yönetim ve örgüt kültürüne adapte olabilmeleri için yeni sektörlere stratejik destek sağlayacak bir kamu yönetimine ihtiyaç duyulmuştur. Böylece, talep yönlü devlet kontrollü planlı Keynesyen stratejiden, devletin arz yönlü müdahalelerde bulunduğu bir stratejiye gidilmiştir (Amin, 1994, s. 17-27).

2.1.2.5.Post-Bürokrasiye Geçiş

Post-Fordizm'in, iş yaşamında getirdiği büyük değişimler, Fordist örgüt yapısının Post-Fordist örgüt yapısına doğru evrilmesindeki yolu döşemiştir. Yeni örgüt yapısının ana hatlarını takım temelli üretim, performans baskısı, dış kaynak kullanımı (taşeron), fazla mesai, itibar yoluyla işte yükselme oluşturmaktadır. Bütün bu esnek uygulamalar Taylor'un kullandığı metotların daha da genişletilmiş halini sunmaktadır. Performans baskısı artışıyla birlikte artan stres ve kaos, yatay ve dikey çatışma ortamının doğmasına yol açmaktadır (Crowley, vd., 2010, s. 411).

Post-Fordist örgüt yapısı, iş gücünün aşırı derecede bölündüğü Taylorist ilkelere dayalı Fordist örgüt yapısından büyük bir kopuş göstermektedir. Vasıflı iş gücü istihdam edilen bu örgütte, teknik değişimler ve piyasaların yeni yapısı nedeniyle çalışanlardan daha esnek olmaları beklenmekte, çalışanlar üzerindeki eski Fordist kontrol mekanizmalarının güvenilirliği kaybolmaktadır (Schumann, 1987, s. 57'den aktaran: Tomaney, 1994, s. 171).

Post-Fordist örgüt yapısı içerisinde iş bölümünün önemini kaybettiği, çalışanların sahip olduğu becerilerin çeşitlenerek geliştiği belirtilmektedir. Örgüt içindeki ilişkilerin daha geçişken bir nitelik kazanmasıyla hiyerarşiler arasındaki sosyal ilişkiler gelişmekte, hiyerarşiler eskiden sahip olduğu önemi kaybetmekte ve firmanın denetim gerekliliği ortadan kaybolmaktadır. Enformasyon akışkanlığı yolu ile bilgi ve karar yükünün dağıtıldığı Post-Fordist örgütte işçilerin becerilerini geliştirmeleri ve yeni fikirler yaratmaları zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır (Belek, 1999, s. 107-108).

Weberyen örgüt yapısı mekanik bir yapıdır. Kuralcı, değişime ve esnekliğe uygun olmayan bir karaktere sahiptir. Weberyen örgüt yapısının zıddında esnek yapıli örgütler var olmaktadır. Bu örgütler esneklik, yenilikçilik ve problem çözme becerileri ile organik örgüt yapısını vermektedir (Öztaş, 2014, s. 234-235). Post-Fordist örgüt yapısı iş ilişkileri ve işleyiş bakımından daha esnek bir yapıda olmakla birlikte, katı hiyerarşilerin kırıldığı liderlik becerilerinin ön plana çıktığı bir örgüt modelidir. Bu sayede, otoriter örgüt yapısının demokratik ve katılımcı bir örgüt yapısına doğru dönüştüğü düşünülmektedir.

Tablo 10. Örgüt Yapılarının Karşılaştırılması

Unsur	Mekanik	Organik
İş tanımları	Ayrıntılı	Geniş
İş kapsamı	Dar	Geniş
Kontrol Alanı	Dar	Geniş
Standartlar	Katı	Esnek
İş genişletme ve Zenginleştirme	Yok	Var
İşbölümü ve Uzmanlaşma	Yüksek Uzmanlaşmış birimler	Düşük, genişletilmiş birimler
Çalışanlar	Dar uzmanlık Alanları	Genelci
Kademelerin Sayısı	Çok	Az
Personel Seçim Yönetimi	Özel performans testleri	Genel eğilim ve tutum testleri
Bölmelerin sayısı	Çok	Az
Yönetici Yoğunluğu	Yüksek	Düşük
Bölümleme Kriteri	Fonksiyonel	Coğrafi; ürün temelli
Hiyerarşi	Dik	Basık
Kurallar	Çok Sayıda ve Ayrıntılı	Az Sayıda ve Genel
Yetki Devri	Üst Kademedede ve Paylaşılmamış	Yetki Devri
Karar Verme	Merkeziyetçi	Âdem-i Merkeziyetçi

Kaynak: Öztaş, 2014, s. 231-232

Fordist örgüt yapısında çalışanlar için çok dar kapsamlı uzmanlık alanları bulunmakta, yapacakları işler çalışanın bilgisinden koparılmış bir biçimde Taylorizmin merkezi planlaması tarafından belirlenmektedir. Post-Fordist örgüt yapısına geçiş ile birlikte katı kuralların esnekleştiği, dar tanımlı iş kapsamlarının genişlediği, çalışanların uzmanlık alanının çoğaldığı ve daha genel bilgiye sahip personel tipinin olduğu bir örgüt yapısı geçerli olmaya başlamıştır. İş zenginleştirmenin artmasıyla birlikte çalışanlar, birden çok işe hâkim olmakta ve çalışanların rahatlıkla rotasyona tabii tutulduğu bir örgüt sistemi kurulmaktadır.

1970’li yıllarda yaşanan ekonomik krize karşı mevcut bürokratik devlet sistemlerinin gerekli çözümleri üretememesi sonucunda, 1980’li yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal

değişimlerle beraber kamu yönetiminin katı, hiyerarşik ve bürokratik yapısının, verimlilik ve küçültülmüş devlet esasına dayalı, esnek ve piyasa tabanlı olarak dönüştürülmesi hedeflenmiştir (Özer, 2005, s. 4).

Yeni kamu yönetimi anlayışı; esnekliği, yerelleşmeyi, özelleştirmeyi, performansı ve rekabeti sağlamak yönünde gelişmiştir. Bu gelişmeyi piyasacı bir bakış içerisinde yönetsel reform stratejileri ile sağlamıştır. Yönetim yapısındaki değişimler en başta bürokrasiyi etkilemiş, post-modernizm ile birlikte güçlenen post-bürokrasi, bürokrasinin katılımını çözüme yönünde ilerlemiştir. Memurlar ve bürokratlar için profesyonellik kavramı gelişirken, hizmet alıcısı halk tarafından değerlendirmeye alınarak oluşturulan performans ölçümü gibi uygulamalar başlamıştır. Post-bürokrasi, post-modernizmden etkilenecek tek tipçiliğe karşı heterojenliği savunmuş, bürokrasinin bütüncül söylemlerine karşı durmuştur (Çelik, 2015, s. 143-144).

Fordizm'den Post-Fordizm'e geçişin kamu bürokrasisi açısından sonucu bürokrasiden post-bürokrasiye geçiş olmuştur. Post-bürokrasiye geçiş süreci Post-Fordizm'in endüstriyel üretimde yarattığı değişimler ve çağın teknolojik üretim koşullarının değişmesi sonucu bunların örgüt yapısına yansımaları ile birlikte özel sektördeki değişimlerin kamu sektörüne yansımalarıdır.

Kamu sektöründe teknolojik ve kurumsal yeniliklerin ve fonksiyonel özerkliğin sağlanması, girişimciliğin güçlendirilmesi, piyasa değerlerinin hâkim hale gelmesi ve hesap verebilir bir yapının oluşması gibi hususların '*Yeni Kamu İşletmeciliği*' çerçevesinde post-bürokrasi içinde karakterize edilip edilemeyeceği sorusu ortaya çıkmıştır. Post-bürokrasinin kamu yönetimine esnek bürokrasi ihtiyacı bağlamında sirayet ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Kamu örgütlerinde çalışanların farklı roller arasında geçişkenliğinin hızlanması gibi esneklik taleplerininin karşılanması noktasında post-bürokrasi gerekli ihtiyaçları gidermiştir. Buna göre post-bürokratik örgüt, bürokrati örgütün merkezi, tekelci, kural odaklı ve bütçeye dayalı yapısının aksine; insan odaklı, rekabetçi, özerk ve kazanca dayalı bir örgüt yapısı olarak kamu yönetimine yansımıştır (Budd, 2007, s. 533-539).

Post-bürokratik örgüt şu özellikleri göstermektedir (Ateş, 2003, s. 67-69):

- 1) Bürokrasi sonrası örgütlerdeki en önemli değişimlerden birisi resmileşmenin azalmasıdır. Emir-komuta zincirine dayalı resmileşme azaltılmakta; diyalog, ikna etme ve güven ilişkisine dayalı örgüt kültürü yerleştirilmektedir. Yukarıdan aşağı yönetim anlayışı yerine aşağıdan yukarıya doğru bir yönetim anlayışı oluşturulmaktadır.
- 2) Post-bürokratik örgüt bilgi konusunda paylaşımcıdır. Bürokratik örgütün aksine bilgi gizlenmemekte, mümkün olduğu kadar yaygınlaştırılmaktadır. Bunun arkasındaki düşünce, post-bürokratik örgütün sahip olduğu diyalog, ikna etme gibi değerlerin; bilgi paylaşımı mümkün olan örgütlerde işlerlik kazanacağıdır.
- 3) Örgütte çalışanların ve yöneticilerin dar bir alanda hareket etmesi yerine örgütsel amaçlara ulaşabilmek için daha fazla inisiyatif kullanabilmesinin ve değişen çevre şartlarına daha iyi uyum sağlayabilmesinin gerektiği belirtilmiştir. Bunun için çalışanların ve yöneticilerin esnek kurallara tabii olmaları zorunlu olmaktadır.
- 4) Örgüt içindeki ilişkilerin ve haber kanallarının, amirlerin emir ve iradelerini ifade etmesinden ziyade örgüt içerisindeki problemlerin çözümüne yönelik olarak kurulması esastır. Alınan kararlar sorunların çözümünü ifa etmelidir.
- 5) Personellerin değerlendirilmesi konusu, post-bürokratik örgüt içerisinde bürokratik örgütteki gibi kıdeme ve resmi makamın takdirine dayalı bir biçimde değildir. Çalışanlar, sağladıkları katkı oranında objektif performans kriterlerine göre değerlendirilmektedir.

Post-bürokratik örgüt, takım çalışmasının ön plana çıktığı, takım koçluğu gibi liderlik becerilerinin örgüt için önemli hale geldiği bir yapıdır. Yöneticinin bürokratik yapıdaki kapalı, gizemli yapısı post-bürokrasiye geçişle ortadan kaybolmaktadır ve yönetici adeta bir takım koçu gibi çalışanlar ile sürekli iletişim halindedir. Buna uygun olarak çalışma biçimi de odalı yapılardan açık ofis biçimine geçmiştir. Çalışanlar ve yöneticiler birbirini görebilmekte, eskisine nazaran daha rahat iletişim kurabilmektedir.

2.2.KAMU YÖNETİMİNDE POST-FORDİZM

1980’li yıllardan itibaren kamu yönetiminde ortaya çıkan değişimlerde birçok yaklaşımın etkisi olduğu ileri sürülebilir. Küreselleşme ile birlikte neo-liberal ekonomi politikalarının uygulandığı süreçte gündeme gelen yeni kamu yönetimi anlayışı, kamu yönetimindeki değişimin anahtarını vermektedir (Doğan, 2012, s. 82). Post-Fordist yönetim anlayışının etkisiyle özel sektörde yükselişe geçen kalite anlayışı, özel sektörden kamu sektörüne ‘*Yeni Kamu Yönetimi*’ anlayışı olarak transfer olmuştur. Yönetimin Post-Fordist yapısı ve yeni sağ politikaları ile kamu sektöründe işletmecilik anlayışı ortaya çıkmıştır (Alaszewski ve Manthorpe, 1993, s. 653-663). Kamu yönetiminde liberalleşme olarak ortaya çıkan bu anlayış *Yeni Kamu İşletmeciliği* olarak kavramsallaşmıştır. Ortaya çıkan birçok değer (verimlilik, kalite, etkinlik, şeffaflık, müşteri odaklılık) bu anlayışın sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir, fakat bu değişimlerin üretimsel alt yapısı ihmal edilmektedir. Ortaya çıkan dönüşümlerin ekonomik alt yapısını büyük ölçüde Post-Fordizm oluşturmaktadır. Yapılan reformların arkasındaki temel Fordizm’in krizi ve sonrasında Fordizm’in sorgulanması sonucu ortaya çıkan Post-Fordizm’dir. Post-Fordizm’in ortaya çıkardığı yeni üretim ilişkilerinin ve yeni sermaye birikimi ilkelerinin değişimdeki rolü büyüktür.

Ekonomik krizlerin, devlet içerisinde ve dolaylı olarak kamu yönetiminde yaşanan dönüşümleri anlamımızda özel bir önemi bulunmaktadır. Üretim ilişkilerinde yaşanan krizler sadece ekonomik çatı altında kalmamakta, ayrıca devlet içerisine de sirayet etmektedir. Krizin ardından düzenin devamı için topluma hâkim olan burjuva sınıfı ilişki biçimlerinin yeniden düzenlenmesi, düşen kar oranlarını artıracak yeni üretim koşullarının ve sömürü ilişkilerinin örgütlenmesi gerekmektedir. Kar oranlarını artırmak için devlet üretim süreçlerine aktif müdahalelerde bulunmakta, kriz ve yeniden yapılanma süreci burjuva sınıfının hâkimiyetini tesis edecek siyasal süreçleri içermektedir (Holloway, 2003, s. 435-436). Bir anlamda ekonomik krizler, burjuva siyasal ilişkilerinin yeniden yapılandırılması yolu ile gerek ekonominin gerekse devlet işlevlerinin yeniden düzenlenmesini sağlamaktadır. Fordizm’in krizi sonucu Post-Fordizm’e geçiş, düşen kar oranlarına ve sermaye birikim rejiminin sıkıntılılarına karşı, burjuva sınıfının hâkim ilişki biçimlerine uygun düşecek yeni ekonomik yapılanmayı ve

bunu uygulayacak olan yeni devlet sistemini hayata geçirecek süreci temsil etmektedir. Buradan hareketle, kamu yönetiminde Post-Fordizm, ekonomide yaşanan tıkanmayı çözecek önlemlerle kuşanan ve hâkim burjuva siyasal ilişki biçimlerini hayata geçirecek olan yeni kamu yönetimi anlayışlarını ifade etmektedir.

1970’li yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmeler sonucunda Fordizm’den Post-Fordizm’e geçişin hızlanması, Fordizm’in tek tipçi yapısına uygun olan modernist düşüncenin yerini post-modernizme bırakması ve sonrasında küreselleşmenin hızlanması ve yaygın bir söylem haline gelmesiyle kamu yönetiminde değişimler ve dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Klasik kamu yönetiminin bürokratik ve hiyerarşik yapısı, Post-Fordist üretimin hâkim olmasıyla daha esnek bir yapı haline gelmiştir (Ateş ve Çöpoğlu, 2015, s. 106). Kamu yönetimindeki esnek değişimlerin ardında eski yapıların ihtiyaçları karşılayamaması yatmakta; bilgi toplumuna geçiş, değişen ihtiyaçlar ve talepler değişimin itici gücünü oluşturmaktadır.

Bu dönemde kamu yönetiminde yaşanan değişim; katılıktan esnekliğe, tek boyutluluktan çok boyutluluğa ve çok aktörlülüğe, ayrıntılarda uğraşmaktan asli işlerde yoğunlaşmaya, bizzat hizmet sağlamaktan düzenleyici ve kolaylaştırıcı olmaya, kapalıktan saydamlığa, sorumsuzluktan hesap verebilirliğe ve edilgenlikten aktif ve katılımcı olmaya doğru evrilmiştir (Dinçer ve Yılmaz, 2003, s. 29’dan aktaran: Saklı, 2013, s. 122).

Günümüz kamu yönetimi Post-Fordist birikim rejiminin ihtiyaçlarına ve gereklerine uygun düşecek bir biçimde yapılandırılmakla birlikte, adeta işletme yönetimi uygulamalarının geçerli hale geldiği bir yapı haline gelmektedir. Verimlilik, etkinlik, performans değerlendirmesi, toplam kalite yönetimi, stratejik planlama ve analitik bütçe gibi işletme yönetiminde etkin olan kavramlar kamu sektöründe de kullanılmaya başlanmıştır. Özel sektörde karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları kamu yönetiminin de konusu olmuştur. Personellerin iş doyumu, yöneticinin liderlik vasfı, formel-informel örgüt gibi konular kamu sektöründe de tartışılmaya başlanmıştır. Kamu sektörü eskiden sahip olduğu kamusallık ilkesinden koparak işletme gibi kar maksimizasyonu peşinde koşan stratejik düşünen bir aygıt haline gelmiştir. Eskiden hâkim olan kavramlar ile yeni ortaya çıkan kavramlar arasında çatışmalar yaşanmaya başlanmış, karlılık ve

kamusallık zıt cephelerin hâkim kavramları haline gelmiştir (Tarhan ve Ezici, 2011, s. 19-20).

Post-Fordizm; üretimin küçük çaplı, gelişen bilgi teknolojileri ile esnek biçimde yapıldığı bir üretim tarzıdır. Fordizm'in kitlesel üretim ve tüketim anlayışının, standart üretim biçiminin ve modernist kültürünün; farklı ve çeşitli taleplere cevap verebilecek şekilde esnek ve dinamik üretim süreciyle birlikte post-modern normlara bırakmasını ifade eder. Bu dönüşümün kamu sektörüne yansımaları, özelleştirme, deregülasyon, imtiyaz sözleşmeleri ve güçlenen liberal politikaların yönetim zemininde yükselmesidir. Klasik yönetim anlayışının merkezi, ağır ve kırtasiyecisi yapısının esnek ve yerel bir biçimde dönüşümünü ifade etmektedir (Aydınlı, 2004, s. 96).

Fordizm'den Post-Fordizm'e, modernizmden post-modernizme, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde yönetim anlayışı katılımcı ve karar süreçlerini etkileyici bir şekilde dönüşmüştür. Sivil toplumun geliştiği, yetki devri, yerinden yönetim ve özerkleşme eğilimlerinin hız kazandığı bir hale kavuşmuştur. Post-Fordist dönüşümün özel sektörde ön plana çıkardığı küçüklük, yalınlık ve esneklik gibi değerler kamu yönetiminin temeline oturtulmuş, bilgi toplumuna geçiş sürecinin sonucu olarak kamu örgütlerindeki hiyerarşik yapı, yatay yönde esnemeye başlamıştır (Özer, 2012, s. 3-20).

Post-Fordist üretim sisteminin etkin hale gelmeye başlamasıyla kamu yönetiminin sert ve hiyerarşik yapısı esnemeye başlamış, neo-liberal devlet anlayışıyla uyumlu bir şekilde bürokratik yönetim anlayışı terk edilerek daha esnek, yalın, âdem-i merkeziyetçi ve piyasa temelli yönetim anlayışına geçiş hızlanmıştır. Ulus-devletin yapısını aşındırıcı birçok gelişme yaşanmaya başlanmış, kamu yönetiminin merkezi yapısı yerleşme yönünde kırılmıştır. Hükümetler, yerel unsurlara güç ve yetki aktarımı yapmak zorunda kalmıştır (Bıçkıcı ve Sobacı, 2011, s. 226). Bunun sonucunda bölgesel kalkınma, bölgesel özerklik gibi kavramlar literatüre girmeye başlamıştır. Fordizm'in hâkimiyeti altında kamusal sorunların çözümü ulusal bir biçimde ele alınıp çözülürken; Post-Fordizm'in hâkimiyeti altında sorunlar ulus-altı, ulus-üstü, çoğulcu bir biçimde ele alınmaktadır. Bütün bu gelişmeler ulusun hâkimiyetini kaybettiği ve devre dışı kaldığı anlamına gelmemekte, ekonomik ve siyasal alanlar başta olmak üzere ulus halen önemini korumaktadır.

Post-Fordist kamu yönetiminin, yönetim anlayışında ortaya çıkardığı en önemli yeniliklerden biri girişimci yönetim anlayışının ortaya çıkışıdır. Girişimci yönetim anlayışı kendini yerel mekanizmalarda göstermiş, girişimci kent kavramının oluşmasına ön ayak olmuştur. Girişimci yönetim anlayışı, Fordist merkezi yönetim tarafından uygulanan müdahaleci politikaların aksine, yerel temelli büyüme stratejilerini temel alan, anti-müdahaleci neo-liberal karakter gösteren, sıkı para politikasına dayanan, serbest ticareti esas alan, ekonomik girişim önündeki engellerin yok edilmesini, devlet borçlanmasının ve sübvansiyonlarının kaldırılmasını savunan bir yönetim anlayışıdır. Bu yönetim anlayışı, post-Fordist kamu yönetiminin ekonomik yapısını ve girişimi esas alan yönünü ifade etmektedir (Amin ve Malmberg, 1994, s. 243-245).

Post-Fordizm'in kamu yönetimine yansıması, Weberyen bürokrasinin zıddında yer almaktadır. Fordist ve Weberyen bürokrasinin merkezi kalkınmacı, bürokratik, modernleşmeci ve refah devleti felsefesine uygun bir kamu yönetimi anlayışından esnek şekilde örgütlenen, neo-liberal değerlerle şekillenen, yerelleşen ve fonksiyonları azalan devlet yapısını öngören bir kamu yönetimi anlayışına geçilmiştir (Saran, 2001, s. 45).

1960'lı yılların sonlarına kadar bürokratik yönetimin baskın sosyal örgütlenme biçimi olduğu Fordist yönetim anlayışının tersine; Post-Fordist yönetim pratikleri anti-bürokratik bir şekilde, '*daha basık ve yumuşatılmış*' bir yönetim pratiğini ifade etmektedir. Yönetim anlayışındaki bu yumuşama iş güvencesi açısından olumlu değil, olumsuz bir gelişmeyi haber vermektedir. Post-Fordist yönetim, Fordist yönetimin iş güvencesini bitirmekte, arz yönlü krizleri, motivasyondaki azalmayı ve bireyci rekabeti getirmektedir (Hartley, 2006, s. 7-8). Eski döneme nazaran daha güvencesiz iş yaşamını ve yıkıcı bir rekabet ortamını doğurmakta, Fordist dönemin güvenceli ve esnek olmayan yapısı rekabet lehine dönüşmektedir. Yönetim anlayışındaki değişimler aynı şekilde kamu yönetimi anlayışını da esneklik, rekabetçilik ve güvencesizlik yönünde değiştirmekte, üst yapı olarak kamu yönetiminin bu sürecin dışında kalması mümkün gözükmemektedir. Rekabetin ve esnekliğin kamu yönetiminde yükselişinin alt yapısını oluşturan Post-Fordist paradigma, artan rekabetin ve bu rekabette gücünü korumak isteyen sermaye kesiminin toplum üzerindeki tahakkümlerini devam ettirmelerini sağlamak için geliştirilen bir üretim paradigması olarak da değerlendirilebilir. Yeni çalışma koşullarının iş hayatına entegre edilmesi ve sermaye lehine emeğin

kazanımlarının yok edilmesi buna uygun bir kamu yönetimini zorunlu kılmakta, yeni üretim düzenini yasalarla çalışma hayatına geçirecek olan organlar kamu yönetiminin elinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, mevcut yapıyı değiştirecek ve dönüştürecek olan yeni kamu yönetimi anlayışının ortaya çıkışında sermaye kesiminin menfaatleri gözden kaçmamalıdır.

2.2.1. Kamu Yönetimindeki Değişimin Temelleri ve Yön Veren Kavramlar

Karl Marx pek çok eserinde, alt yapı üst yapı ilişkisi içerisinde, iktisadi üretimin fikir tarihindeki değişimleri belirlediğini söylemiştir. Buna göre iktisadi üretim biçimindeki değişimler üst yapı olarak devlet fonksiyonlarını da değiştirmektedir. Özellikle '*Komünist Manifesto*' adlı eserinde devletin, burjuvazinin işlerini yürüten bir kurumdan başka bir şey olmadığını vurgulamıştır (Marx, 2008, s. 25).

Marksistlere göre; iktisat bir toplumun alt yapısını oluşturmakta ve diğer tüm kurumlar (hukuk, siyaset, yönetim vb.) iktisadi alt yapıdaki değişime göre dönüşüme uğramaktadır. Bu tezde Fordizm'den Post-Fordizm'e geçiş toplumdaki iktisadi alt yapının dönüşümünü göstermekte olup diğer tüm kurumların ve doğal olarak kamu yönetiminin bundan etkilenmemesinin mümkün olmadığına işaret edilmektedir. Sonuç olarak, iktisadi değişimler üretim ve bölüşüm ilişkilerini etkilemekte, buna uygun olarak yeni hukuksal değişimler ortaya çıkmakta ve nihayetinde kamu yönetimi de ortaya çıkan değişimlere göre dönüşüme uğramaktadır. Devletin ekonomiden elini çekmesi de çağın değişen iktisadi üretim ilişkilerinin ve hâkim olan iktisadi doktrinlerinin (ör; Keynesyen iktisattan Monetarist iktisata geçiş) değişiminin sonucudur.

Üretken olan sektörlerde yaşanan dönüşüm, üretken olmayan sektörlerde de benzer dönüşümleri beraberinde getirir. Üretken sektördeki iş düzeni ve kontrolü, bürokrasi ve askeriye gibi üretken olmayan örgütlenmelerde de benzer özellikleri doğurur. Özel kesimde yaşanan değişimler, gerek örgütlenme gerekse ücret ve çalışma koşullarında tüm sektörleri etkilemekte; sonuç olarak, özel sektördeki ve üretken olmayan sektörlerdeki ücretler eşitleme eğilimi göstermektedir (Braverman, 2008, s. 373-383).

Kamu sektörü ve özel sektör, bir ülkenin yapılanması içerisinde birbirinden etkilenen ve birbirine yön veren sektörlerdir. Birinde yaşanan gelişmenin diğerini etkilememesi mümkün değildir. Özelde yaşanan gelişme kamu sektörüne ilham olabilir veya kamuda yaşanan gelişme özel kesime yol gösterebilir. Post-Fordist üretim ile birlikte özel kesimde yaşanan ekonomik gelişmelerden ve istihdam biçimlerinden kamu kesiminin etkilenmemesi mümkün değildir. Örneğin; özel kesimde esnek çalışmanın, taşeronlaşmanın ardından kamu kesimi de bu tarz istihdam politikaları uygulayarak bir bütün olarak sistemin dengelenmesi yönünde adımlar atacaktır. Böylece piyasadaki ücretler kamu sektörü-özel sektör arasında eşitlenme eğilimine girecek ve özel kesim-kamu kesiminin ücret ve çalışma koşulları benzer hale gelmesi yolunda reformlar yapılacaktır.

1980 sonrası dönemde, şeffaflık, hesap verebilirlik, verimlilik, etkinlik ve piyasa kavramları kamu yönetimindeki değişimlerin anahtar kavramları olmuştur. Yeni kamu yönetiminde ortaya çıkan bu değerleri, yeni kamu yönetiminin ve personel sisteminin esnek yapılanmasının sonucu olarak görmek mümkündür (Eroğlu, 2010, s. 231). Yapılan reform ve düzenlemelerin arkasında bu yeni kavramların etkin olduğu yönetim anlayışına geçiş amacı yatmaktadır. Bu geçişin Post-Fordizm'in gerektirdiği esnek yönetim anlayışıyla doğrudan bir ilişkisi bulunmamakta, fakat diğer değişimlerle birlikte Post-Fordizm'in de oransal olarak payı bulunmaktadır. Diğer başlıca değişimler ise yeni kamu işletmeciliğinin ortaya çıkışı, küreselleşme, modernizmden post-modernizme geçiş ve neo-liberalizmdir.

Küreselleşme, bilgi toplumu ve ekonomik üretimin alt yapısında yaşanan dönüşümler kamu yönetiminden daha hızlı ve daha kaliteli hizmet sağlama ve şeffaf olma yönündeki beklentileri artırmıştır. Bu süreç sonunda kamu yönetiminde rekabetçi unsurlar güçlenmiştir. Esneklik, girişimcilik, şeffaflık, kar odaklılık ve verimlilik gibi kavramlar kamu yönetimindeki değişimin öne çıkan değerleri olmuştur. Bu değerler arasında esneklik, özel bir öneme sahip olmuş, teknolojik ilerlemelerin ve bilgi toplumunun hiyerarşik farklılıkları ortadan kaldıran yapısı, kamu yönetiminin standart katı biçimsel yapısını esneklik yönünde dönüştürmüştür (Temizel, 2010, s. 116-135). Kamu sektörünün şeffaf ve hesap verebilir olması yönündeki baskılar, bilgi toplumuna geçiş ve post-modern düşüncenin etkisiyle esneklik ve şeffaflık yönündeki dönüşümler Post-

Fordist kamu yönetiminin temellerine oturmuştur. Post-Fordist dönemin bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştiği bir çağda vuku bulması veya Post-Fordist gerekliliklerin teknolojik yenilikleri zorunlu kılması ve nihayetinde teknolojide yaşanan ilerlemeler bürokratik işlemlerin kolaylaşarak esneklik ve şeffaflık yönündeki dönüşümlerin önünü açmıştır.

Küreselleşme ve bilgi toplumunun ortaya çıkardığı değişim ihtiyacını karşılayabilmek için kamu yönetiminin insan haklarına saygı, yerinden yönetim, katılımcılık, şeffaflık, hesap verebilirlik gibi değerler üzerinde inşa edilmesi amaçlanmıştır. Burada temel amaç, klasik kamu yönetiminin rekabete ve etkileşime kapalı yapısının rekabete ve etkileşime açık bir şekilde dönüştürülerek sonuç odaklı bir yapıya kavuşturulmasıdır. Bu dönüşüm sürecinin başat değerlerinin ise, katılımcılık, saydamlık ve hesap verilebilirlik olması öngörülmektedir (Saran, 2005, s. 45-47).

Şeffaflık kavramı, kamusal karar alma süreçlerinin hızlı ve açık bir biçimde duyurularak ilgililere açık hale getirilmesidir. Kavramın esas noktası, özel sektörün yatırım ve işletmeciliğine uygun ortamı yaratmaktır. Şeffaflık kavramı ile 'devlet sırrı' ve 'ticari sır' kavramlarının içi boşatılmakta, kamu hizmetlerini yüklenen şirketler çıkarlarını rekabet ile meşrulaştırarak, ticari sır kalkanı içinde korunmaktadır. Bundan dolayı, özel sektörün ayrıcalığının olmadığı, yurttaşlara dönük şeffaflık faydalı olacaktır (Güler, 2005, s. 46-47). Özel sektöre kalkanlık görevi yüklenen şeffaflık, ekonomik kararlarda beklentilerin ön plana çıktığı ve türev piyasaların büyük bir hacme ulaştığı bir çağda ön plana çıkmıştır. Büyük sermaye grupları ve finansal güç odaklarının, yatırım amacıyla en doğru kararı verebilmek için ülke içerisindeki tüm süreçler hakkında bilgi sahibi olmaya çalışmaları; yatırım için ülkenin istikrarını, güvenini ölçebilme amaçları şeffaflığın gelişmesindeki önemli unsurları oluşturmaktadır. Bu nedenle, şeffaflık kavramı, yurttaşların bilgiye ulaşması hakkından ziyade, gelişen finansal piyasalar ve büyük sermaye gruplarının çıkarları ile ilişkilendirebilir.

2.2.2.Post-Modernizm ve Kamu Yönetimi

Fordist üretim ilişkilerinin geçerli olduğu dönemde modernizm hâkim düşünce paradigması iken, sanayi sonrası dönemde Post-Fordizm'in ekonomik süreçlerde hâkim

sistem haline gelmesiyle post-modernizm hâkim düşünce paradigması haline gelmiştir (Harvey, 2012, s. 205).

Birçok Marksist düşünürü göre post-modernizm, Post-Fordizm ile ilişki içerisindedir. Marksist geleneğin geniş anlamdaki tanımına göre Post-Modern kültürü tanımlayan çeşitlilik, farklılık, derinliksizlik gibi özellikler kapitalist ekonominin kitlesel üretiminin ötesindeki yeni aşaması olan post-Fordizm'in eseridir (Gartman, 1998, s. 120).

Post-modern kamu yönetiminde inşacılık ve yapıbozum olmak üzere iki tür yaklaşım hâkimdir. Yapıbozum altta yatan değerlerin en çok aranan nesne haline geldiği bir yöntem iken; inşacılık, temelinde fenomoloji bulunan, bireyin yalnız olmadığını, rasyonel aktif bir özne olduğunu belirten bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Hem inşacılık ve hem de yapıbozum şüphe epistemolojisi bakımından birleşebilir. Bu yaklaşımlar kamu kurumlarının hak ve gerçeklere dayalı çözümler üretmesinin yerine kararların etkileyeceği kişiler arasındaki etkileşime dayalı çözümler üretmesini önermektedir (Bogason, 2001, s. 177).

Post-modernizm; gerçekliği nesnellığe değil, toplumsal temele dayandırmakta ve oliguculuk ile çatışma içerisinde bulunmaktadır. Bu durum kamu yönetiminde Weberyen bürokrasiye, Taylor'ın bilimsel yönetim anlayışına karşı çıkış olmakla birlikte bürokratik yapıyı temsil eden bilimsellik, nesnellik, merkeziyetçilik, hiyerarşi ve kurallara bağlılık gibi değerleri; bu değerlerin reddi anlamına gelen post-bürokratik yapıya doğru dönüştürmektedir. Kamu yönetiminde âdem-i merkeziyetçilik, yerellik, yerinden yönetim ve yatay örgütlenme ve esnek uzmanlaşma gibi değerler ön plana çıkmaktadır. Post-modernizmin evrensel ilkeler yerine durumsal zorunlulukları ön plana çıkaran söylemi, kamu örgütlerini evrensel ve nesnel ilkeler yerine durumsal zorunluluklara ve öznel kanaatlere göre işleyen bir yapıya dönüştürmektedir. Bu süreç sonucunda, özelleştirme, sözleşmecilik, yerinden yönetim, müşteri odaklılık ve performans uygulaması post-modernizmin kamu yönetimine yansımaları olmuştur (Yıldırım, 2010, s. 711-717).

Post-modern düşünürlerü göre, Fordizm'den Post-Fordizm'e geçişi sağlayan etken, iletişim ve bilişim alanındaki gelişmeler olmuştur. Bilgisayar destekli tasarım ve

yönetim sisteminin gelişmesi emeğin üretimdeki rolünü değiştirmiş, Post-Fordizm'e giden yolu açmıştır. Post-Fordizm'in ortaya çıkışıyla 1970'li ve 1980'li yıllarda yaygınlık kazanan post-modernizm, bilgi felsefesine ve modernizmin temel özelliklerinden bilimciliğe karşı eleştiri geliştirmiştir (Şaylan, 2009, s. 173-195).

Post-modernizm, modernizmin düşüncelerini, ahlakını, eylemlerini meşrulaştıran meta anlatıların önemini yitirdiği bilgi kuramının yeniden ele alınarak ilerleme kavramının içeriğini kaybettiği, standartlaşmış birey yerine davranışları ve tercihleri olan kişiliklerin geliştiği bir dönemdir (Jameson, 1984, s. 53-93'den aktaran: Kaypak, 2013, s. 87). Post-modernizm bireysel özelliklerin farklılaşmasını gündeme getirirken, Post-Fordizm kitlesel üretimden farklı bir anlayışı ortaya koymakta, ürünleri farklılaştırarak bireylere özel bir hale getirmekte ve esnek kullanımlı ürünler üreterek yeni yaşam biçimleri oluşturmakta, genellikle özgünlüğe doğru yol almaktadır (Eraydın, 1992, s. 11).

Kamu yönetiminde post-modernizm teriminden anlaşılması gereken post-modern dönem ve post-modern kamu yönetimi kuramlardır. Bu bağlamda "kamu yönetiminde post-modernizm nedir" sorusuna verilecek iki yanıt vardır. İlki, "post-modern döneme ait olan ancak bilimsellik, performans, kalite vb. vurgusuyla kesinlik arayan ve modern öncüllerden hareket eden, ancak kendini kapitalizmin esnekliğine uyarlayabilmiş post-Fordist örgüt kuramıdır (Şener, 2007, s. 44).

Post-modern kamu yönetimi, modern kamu yönetiminin sabitleştirdiği, şeyleştirdiği, doğru olarak kabul ettiği kavram ve anlayışlara karşı çıkar. Post-modern kamu yönetimi post-modern dönemin kavramları ile hareket etmekte fakat modern döneme ait olan mutlaklık arayışını sürdürmektedir. Ortaya çıkan performans, kalite uygulamaları bunu gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla post-modern kamu yönetimini, öncüsü olan modern kamu yönetiminden ayıracak olan şey kendisinin kapitalizmin Post-Fordist aşamasının esnekliğine uygun düşen örgütsel biçimidir (Şener, 2007, s. 41-44).

Post-modern kamu yönetimini kapitalist üretim biçimindeki değişimlerden kaynaklı olarak örgütteki değişimlerin yansıması olarak anlamak gerekmektedir. Birçok kavram modern dönemde de geçerli olmakla birlikte, post-modern dönemi modern dönemden ayıran en önemli nokta örgütlerdeki esnekleşmedir.

Tablo 11. Modern ve post-Modern kamu Yönetimi Karşılaştırması

	MODERN	POST-MODERN
PLANLAMA	Kısa dönemli kazanç amacı Kitle üretimi Dikey planlama	Uzun dönemli kazanç amacı Esnek üretim Yatay planlama
ÖRGÜTLEME	Tek adam, tek iş, uzmanlaşma yok İşçi yönetici kavgası Bölümlerin farklılığı Üst yönetim son sözü söyler	Çalışma takımı, becerili iş gücü İşçi yönetici iş birliği Esnek şebeke, belirsiz sınırlar Çok seslilik ve farklılık
ETKİLEME	Otorite hiyerarşik üstte Dışsal ödüller ve cezalar Beyaz ve erkek temelli söylem	Otorite takım liderinde İçsel ve işin sahibi olma Çoğulcu söylem
YÖNELTME VE LİDERLİK	Merkezi ve pek çok kademe kural Patron ve amir merkezlilik Beyaz ve erkeklere kolay kariyer	Desantralize, daha az kademe İnsan merkezlilik Kadın ve azınlıklara da kariyer
KONTROL ETME	Merkezi kontrol Kontrol amirin işi Bürokratik kurallar Bilgiyi gizleme	Desantralize kontrol Kalite kontrol herkesin işi Bürokrasinin azaltılması Bilgiyi yayma

Kaynak: Boje ve Dennehy,1993'den aktaran: Ateş, 2013, s. 408

Modernizm doğruyu geçmişte değil, gelecekte arar. İlerlemeci tarih anlayışından beslenir. Geçmiş değerler, bilgiyi dogmalar yoluyla elde eden anti-rasyonel insanı temsil etmektedir. Bu insanda akılcılık, özgürlük ve hazcılık gelişmemiştir. Buna karşın post-modernizm, ilerlemeci tarih anlayışından beslenmez ve insan, doğruyu ister geçmişte olsun, ister gelecekte olsun her yerde arayabilir. Post-Fordizm'in egemen olduğu post-modern dönemin kamu yönetimi de uygulayacağı politikalarda ve yapacağı reformlarda geçmiş değerlerden beslenebilir. Aydınlanmacı-akılcı modernist felsefeye dayanan kamu yönetiminin geçmiş değerleri yok sayması veya önemsememesi, post-modern kamu yönetiminde mümkün değildir.

2.2.3. Post-Fordizm'in Kamu Yönetimine Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar ve Politika Transferleri

Post-Fordizm'in kamu yönetimine girişi daha çok politika transferleri yoluyla gerçekleşmektedir. Reform yapacak olan ülkeler, reformlarda öncü olan ülkelere kopyalama, öykünme, melezleme ve sentez ve esinlenme yolu ile kendi kamu yönetimine politika transferinde bulunmaktadır (Dolowitz, 2003, s. 105). Bu ülkelerin kültürel, toplumsal ve siyasi yapısı transferlerin başarısını etkilemektedir. Mevcut kanunların ve politikaların varlığı, kamu politikasının karmaşıklığı, kurumsal ve yapısal faktörler ile politikanın uygulanabilirliğinin güçlüğü, reformların gerçekleşmesini ve politika transferini zorlaştırmaktadır. Politika transferleri uygulanırken, politika yapıcılarının seleflerinin programına mecbur olması, transfer edilen politikanın ülkenin kültürel, ideolojik, teknolojik ve bürokratik yapısına uyumsuz oluşu ve devletin teknolojik alt yapısının ve kamu görevlilerinin donanımlarının düşük oluşu politika transferini zorlaştırıcı faktörler olarak ortaya çıkmaktadır (Sobacı, 2014, s. 100-104).

Politika transferinin temelini 1980'li yıllardan sonra kamu yönetiminde yükselen '*etkililik verimlilik şeffaflık ve hesap verilebilirlik*' ilkeleri oluşturmaktadır. Politika transferleri yoluyla bu dört kavram hayata geçirilmektedir. Hükümetler eliyle yapılan transferler ile birlikte kamusal hizmetlerin en düşük maliyetle ve amacına en uygun şekilde yürütülmesi sonucunda etkin, verimli ve şeffaf bir yönetim yapısına ulaşılmaktadır (Demirci, 2010, s. 146).

Politika transferinden itibaren, Post-Fordist kamu yönetiminin kuruluşunu sağlayacak idari reform süreci, bürokrasinin ve politikacının direnci ile karşı karşıya kalmaktadır. Bürokrasi açısından yapılacak idari reformlara karşıtlığın nedeni, reformların yol açacağı belirsizlik, risk ve güç dengesinde meydana gelecek olan değişimdir. Politikacılar açısından ise, reformların politikacının baskı grupları arasında simsarlık yapmasını engelleyeceği ve politik kontrolün kaybedileceği endişesidir (Sobacı, 2014, s. 29-34). Buradan hareketle, Post-Fordist uygulamaların kamu yönetiminde uygulanmasında ortaya çıkacak sorunlar, bürokratik yapıların eski kapalı yapılar içerisinde değişime direnmesi, bununla birlikte değişim sonucunda kendi durumlarının tehlikeye gireceğini düşünmesi ve popülizmin etkisiyle Post-Fordist reformların

aşınmaya uğraması ve uygulamada yaşanan gecikmeler ve kesilmeler olarak düşünülebilir. Örneğin; seçim dönemlerinde kamuda çalışan sözleşmeli ve taşeron personellerin kadrolu memur statüsüne geçirilmesi bunun en bariz örneğidir. Post-Fordizm ile birlikte gelişen bu istihdam biçimleri seçim hesapları nedeniyle sekteye uğramaktadır.

2.2.4.Post-Fordist Kamu Yönetimi ve Yönetişim

1980'li yıllarda başlayan neo-liberal politikalar, 1990'lı yıllara gelindiğinde istenilen sonuçları verememiştir. Dış borç krizleri, istikrarlı büyümenin sağlanamaması, şeffaf ve hesap verebilir bir kamu yönetimine ulaşılamaması, yolsuzlukta artış, özelleştirme uygulamaları ve işletme tekniklerinin kamu sektörüne aktarılması sonucu ortaya çıkan sorunlar nedeniyle uluslararası örgütler (IMF, OECD ve DB) devlete karşı piyasa formülünden vazgeçerek devletle birlikte piyasa ve sivil toplum formülünü geliştirmişlerdir. Yönetişim mekanizmasının temeli bu şekilde oluşmuştur (Kalfa ve Ataay, 2008, s. 231).

Yönetişim, Post-Fordist devletin iktidar biçimi olarak görülür (Aslan, 2005, s. 230). Yönetişim kavramının temelinde, neo-liberal düşüncenin devlet anlayışı yatmaktadır. Yönetişimin en temel düşüncesi; kamu yararının koruyucusu olan devletin ortadan kalkışı, piyasa mekanizmasının önündeki kısıtlamaları kaldıracak şekilde esnek düzenleme biçimlerinin etkin hale getirilmesidir. Esnek düzenlemeden önce var olan kuralların ve normların yıkılmasını hedeflemektedir. Bunu hedeflerken esnek sözleşme ilişkilerinin toplumdaki bireylerin özgürlüklerini artıracakını belirtmektedir (İnsel, 2005, s. 130-131).

Yönetişim, neo-liberalizme uygun düşen siyasal sistemdir. İktisadi ve sosyal yaşamı esnekleştirerek devlet mekanizmasının etkinliğini artırmayı amaçlamıştır (Brown, 2002, s. 3-4). Post-Fordist üretim çağının esneklik başta olmak üzere taşeronlaşma gereksinimleri (taşeronlaşma, bireysel sözleşme) neo-liberalizm ile gerçekleştirilirken, buna uygun düşen siyasal düzen ise yönetişim mekanizması aracılığıyla kurulmuştur.

Yönetişim, hükümet-işçi-işveren üçlemesine dayalı liberal korporatist uygulamalarda mevcut olan sınıf dengesini gözetmeyen bir yapıya sahiptir. İşveren özel sektör içinde iken, işçiler işverene kapalı olmayan STK içine gömülmüş bir vaziyettedir. Ayriyeten işverenler sermaye dernekleri, meslek birlikleri yoluyla STK içinde de yer almaktadır. Bu da sermayeye üçte bir değil, üçte birden daha fazla katılma tanımaktadır (Güler, 2003, s. 110). Böylelikle sermaye temsilcileri üçlü yönetim mekanizmasının ikisinde bulunmakta ve alınan kararlarda güçlü etkide bulunmaktadır. Bu da yönetim mekanizması yoluyla sermaye sınıfının bürokrasiyi doğrudan yönetebildiğini göstermektedir. Çalışma hayatında çıkarılacak yasalar sermaye sınıfının güçlü tesiri altında gerçekleştirilmekte ve bürokrasi, sermaye sınıfının gücünü artırabileceği şekilde işlemektedir.

Yönetişim mekanizmasının iki temel soruna yol açtığı düşünülmektedir. Birincisi, gücünü halktan alan kamusal iktidarı, STK'ların da yardımıyla piyasa mekanizmasına ve onun liderlerine aktarmasıdır. İkincisi, sendikal hareketleri STK içine çekerek sermayenin çıkarları doğrultusunda muhalefeti pasifize etmesidir (Şenalp, Vd., 2003, s. 13). Böylelikle, Fordist dönemde var olan etkin sendikal hareketler ve halkın da pay sahibi olduğu kamusal iktidar, Post-Fordist dönemde yönetim mekanizması yolu ile ortadan kaldırılmaktadır.

Yönetişim mekanizması devleti bir şirket mantığı çerçevesinde yapılandırmakta, devleti siyasetten arındırmaktadır. Siyaset ve siyasa arasına kalın bir set çeken yönetim mekanizması; özelleştirme, âdem-i merkezileşme, devletin işletme mantığı ile yönetilmesi ve kamu hizmetlerinin piyasalaşması gibi değişimleri siyasetten koparmakta ve bunları siyasa alanına ait olarak görmektedir. Tarafsız, ideolojik olmayan özelliklere sahip olduğu düşünülen yönetim kavramı özünde ideolojik bir içeriğe sahip olmakta, devleti sınıfsal mücadele alanından çekmekte ve sermaye sınıfının açık egemenliğine teslim olan siyasal bir iktidar modeli olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayramoğlu, 2005'den aktaran: Aytemur, 2005, s. 264-270).

2.2.5.Post-Fordist Bürokrasi

Post-Fordist bürokrasi esnek birikim rejiminin ve buna uygun olan Post-Fordist devlet biçiminin bürokrasisidir. Post-Fordist birikim rejiminde devletin artı-değere olan yakınlığı ortadan kalkmış olup, devletin müdahaleci karakteri düzenleyici bir hal almıştır. Düzenleyici kamusal yapıların oluşturulması sonucu bürokrasinin gücü gerilemiştir (Aslan, 2005, s. 236-237). Bir anlamda burjuvazi, devleti Fordist dönemdekinden daha fazla yönetebilme gücüne kavuşmuştur. Devletin sınıfsal rolü değişmemiş fakat burjuvaziden yana olan tavrı daha da kuvvetlenmiştir. Sermaye gruplarının devletten elde ettiği menfaatler artmıştır. Öte yandan, refah devleti döneminde devlet yönetimi içerisinde emek kesiminin sahip olduğu pay tasfiye sürecine girmiştir.

Post-Fordizm ve Post-Fordist bürokrasinin yükselişi ile birlikte eski bürokrasi, seçilmişler önünde güç kaybetmektedir. Siyaset, bürokrasinin kamu kurumlarındaki gücünü aşındırmaktadır. Kamu yönetiminde neo-liberal politikalar ile memurluk statüsü esnekleştirilmekte, iş güvencesi ortadan kalkmaktadır. Özel sektör değerleri kamu sektörüne sirayet etmekte, kamu kurumları rekabete zorlanmakta, hızlı ve kaliteli hizmet sunmak amacıyla kamu kurumunda yöneticilik yapacak kişiler performans kriterleri çerçevesinde sözleşmeli bir biçimde istihdam edilmektedir. Gelişen teknoloji ile bürokratik süreçler basitleşmekte, bürokrasinin bilgi tekeli kırılmaktadır. Stratejik planlamaya geçiş ile birlikte misyon ve hedefler tanımlanmakta bürokrasinin hareket alanı daralmaktadır. Yönetişim mekanizması ile karar alma süreçlerine özel sektör ve sivil toplum dâhil edilerek bürokrasinin belirleyici rolü azalmaktadır (Lamba, 2014, s. 49-53).

Post-Fordist bürokrasi en temelinde, Fordist bürokrasinin aksine parçalanmış bir karaktere sahiptir. Post-Fordist bürokrasiyi bir küre şeklinde düşünecek olursak, en merkezde yöneticiler ve uzman nitelikli memurlar, dış yüzeyde taşeron bürokrasi ve bu ikisinin arasındaki bölgede ise yardımcı personellerin bulunduğu çevresel bürokrasi bulunmaktadır. Fordist bürokrasinin bütüncül yapısı parçalanmak suretiyle memurlar ve uzmanlar katmanı oluşmuştur. Merkezde yöneticilerin ve uzmanların olduğu çekirdek

kadro, çevresinde memurların oluşturduğu çevre bürokrasisi bulunmaktadır (Aslan, 2005, s. 241).

Post-Fordizm'in bürokraside yarattığı değişimleri inceleyen Aslan'ın (2005, s. 243-245) çalışmasında, Post-Fordist bürokrasinin ikinci temel niteliği, hizmetlerin tamamen metalaşması ve değer ilişkisinin konusu olmasıdır. Bu değer ilişkisi, esnek kamu personel rejimi yolu ile memurun maaşına, terfisine ve yükselmesine kadar bütün süreçlere rekabetçiliğin yerleştirilmiş olmasına dayanmaktadır. Aynı çalışmada Post-Fordist bürokrasinin üçüncü temel niteliği, yönetim mekanizmasıyla sermayenin doğrudan kamu gücünü kullanarak bürokrasiyi dolaysız olarak yönetmesi olarak gösterilmektedir. Yönetişim sayesinde sermaye kamu üzerindeki iktidarını daha da pekiştirmiş, kamu yönetimindeki süreçleri kendi lehine çevirecek gücü tam anlamıyla ele geçirmiştir.

Post-Fordist bürokrasinin hâkim memur tipi **özel rasyonaliteye sahip memur tipidir**. Hukuksal rasyonalitenin yerine özel rasyonalite ikame etmiştir. Özel rasyonaliteye sahip memur önceden belirlenmiş işleri takip eden memur değil; inisiyatif kullanabilen, değişen koşullara daha çabuk uyarlanabilen memurdur. Mecburen özel rasyonaliteye dayalı memur esnek çalışmak zorundadır, çünkü değişen koşullara daha çabuk uyarlanabilme, esnekliği zorunlu kılmaktadır. Hukuksal rasyonaliteye dayalı memur tipinin yerine ikame eden özel rasyonaliteye sahip memur tipi, memurlar için daha şiddetli sonuçlar doğurmaktadır. Maaşlar performans kriterine bağlanmakta, iş güvencesi ortadan kalkmaktadır. Daha az maaş alma ve işten atılma korkusu özel rasyonalitenin görünmez fakat daha yaşamsal sonuçlar doğuran şiddetli yapısını oluşturmaktadır. Yeni yapı, eski hukuksal rasyonaliteye ve hiyerarşik kontrole dayanan yapıyı şiddetsel yönü başta olmak üzere her anlamda geride bırakmaktadır (Aslan, 2005, s. 239). Özel rasyonalitenin özgürlüğü artırdığı şeklinde bir algı yaratması muhtemeldir. Esasında özel rasyonalite, memurun iş güvencesi başta olmak üzere sosyal haklarını zedeleme görevi yürütmektedir.

2.2.5.1.Post-Fordist Dönemde Bürokratin Değişimi

Post-Fordist dönemde, kamu sektöründeki yöneticilik anlayışı büyük ölçüde Post-modernizmin yöneticilik ve liderlik anlayışından etkilenmiştir. Bu dönemde kamu sektöründeki yöneticilere, kendi kapasitelerini geliştirmeleri, ileri görüşlü olmaları ve risk üstlenmek koşuluyla fırsatlar kazanacağı hususları güdülenmiş, hayal gücü ve stratejik yönetim arasında sıkı bir ilişki formüle edilmiştir (Frederickson ve Smith, 2003, s. 151-152'den aktaran: Yıldırım, 2010, s. 713).

1970'lerden itibaren yaşanan gelişmeler ile birlikte Fordizm'den Post-Fordizm'e, kamu idaresinden kamu yönetimi anlayışına geçiş eş anlılık göstermiştir. Kamu yönetimi anlayışı ile kamu yöneticisi ve onun sahip olduğu liderlik vasıfları gibi kavramlar literatüre girmeye başlamıştır. Kamu yönetiminde yönetici olmak eski kamu idaresi anlayışındaki bürokrattan farklılaşmıştır. Buna göre, kamu yönetimindeki yönetici, yapılan eylemlerin beklenmeyen sonuçlarını düşünebilecek, dikkatli, agresif olmaktan korkmayan, sınırlamaları ve engellemeleri risk alarak aşmaya çalışan kişidir. Örgütün kazancı için risk alan, olaylar başkaları tarafından biçimlendirilmeden kendisi biçimlendiren ve değişen öncelikleri programlara hızlı bir biçimde yansıtan bir karaktere sahiptir (Cohen, 1993, s. 49).

Fordist dönemin bürokrat tipi ile Post-Fordist dönemin bürokrat/yönetici tipi büyük farklılıklar göstermektedir. Ulusal düzenlemenin hâkim olduğu Fordist dönemin bürokrati, Post-Fordist dönemin bürokratına göre, kendini tüm ülkeye karşı sorumlu hisseden, yasaya mevzuata daya uygun şekilde davranan, kamu kaynaklarının kullanımını daha tasarruflu uygulayan bir kişi görünümünde iken; Post-Fordist dönemde yukarıda saydığımız sorumluluk, yasaya uygunluk ve tasarruflu davranış aşınmaya uğramıştır. Yeni bürokrat tipi; küresel-uluslararası uygulamaları ve düzenlemeleri, ülkesinin kamu yönetiminde etkin hale getirmeye çalışmaktadır. Uluslararası normları ulusal normlardan üstün hale getirmek ve kamu yönetimine uyarlamak yeni bürokratin temel amaçlarından biridir (Dikmen, 2015, s. 313-317).

Tablo 12. Fordist dönemin Bürokrat ve Post-Fordist dönemin Bürokrat karşılaştırması

Unsurlar	Fordist Dönem Bürokrati	Post-Fordist Dönem Bürokrati
Hareket noktası	Ulusal	Küresel ve Bölgesel
Yakın olduğu toplumsal sınıf	Emek-Sermaye dengeli	Sermaye
Davranış biçimi	Mevzuata uygun davranış	Esnek Davranış
Kaynak kullanımındaki tutumu	Daha tasarruflu	Az tasarruflu
Bulunduğu konum	Politikacı-halk arası	Politikacı-küresel kurumlar arası

Kamu tercihi yaklaşımının teorisyenlerinden Downs'ın oy maksimizasyonu düşüncesine göre, genel olarak bir politikacı oy maksimizasyonu amacıyla kamusal kaynakları siyasi amaçları için harcama eğilimine sahiptir.² Bu davranışa karşı, Fordist dönemin bürokrati bugünkü bürokrata nazaran politikacıların kamu kaynaklarını oy maksimizasyonu yönünde kullanma eğilimine karşı daha fazla direnç gösterir. Fordist dönemin bürokrati, politikacı ve halk arasında tampon görevi görme işlevine sahiptir.³ Halk kitlelerinin siyasilerin verdiği vaatler ve dağıttığı kaynaklar sonucunda fayda maksimizasyonu yapmasının, siyasinin ise oy maksimizasyonu yapmasının önünde durur. Post-Fordist dönemin bürokrati için ise kamu kaynaklarının oy maksimizasyonu amacıyla kullanılmasına karşı direnci önceki dönemdeki bürokratlara göre düşüktür.

Fordist dönem bürokratinin, siyasi çıkara hizmet edecek şekilde kaynak kullanımına karşı direnci Post-Fordist dönemin bürokratına nazaran daha yüksektir. Bu davranışın temelinde Fordist dönemin refah devleti anlayışında emek kesiminin egemen güç içerisinde belli bir paya sahip olmasının rolü büyüktür. Bu yüzden Fordist dönemin bürokrati toplumsal gruplar arasında refah devletinin sağlamış olduğu ortaklığa dayalı olarak tampon görevi görmüştür. Post-Fordist dönem refah devletinin ve emeğin devlet üzerindeki ortaklığına son verdiğinden, bu dönemin bürokrati kaynak dağılımında sermaye yönlü davranış göstererek toplumsal gruplar arasındaki tampon rolünü bırakmıştır.

² Bknz. Dileyici ve Aktan, Kamu Ekonomisi ders notları s. 38

³ 04.02.2016 tarihinde Prof. Dr. Ahmet Alpay DİKMEN ile yapılan görüşmenin notlarından yararlanılmıştır.

2.2.6.Kamu Yönetimi Reformları ve Post-Fordizm'in Rolü

Kamu yönetimi reformları; kamu personel rejimi reformu, yerel yönetimler reformu, kamu bütçe reformu ve kamu yönetimi reformu olmak üzere dört koldan ilerlemektedir. Kamu yönetimi reformlarının temel felsefesini yeni kamu işletmeciliği, regülasyon-deregülasyon kavram ikilisi ve yönetişim oluşturmaktadır. Bu reformlarla amaçlanan, kamu finansmanının vergilendirme yerine fiyatlandırma ile sağlandığı; iş görmenin kadrolu güvenceli memuriyetle değil sözleşmeli memuriyetle sağlandığı; etkin hizmet veren, şeffaflığın, hesap verilebilirliğin, katılımcılığın ve yerelleşmenin ön plana çıktığı bir kamu yönetimi oluşturmaktır (Güler, 2005, s. 31-49). Gerçekleştirilen reformlar çağın hızlı ve esnek olma gereksinimleriyle örtüşen bir özelliğe sahiptir. Deregülasyon yoluyla devletin sistemden çıkarak özeline hızlı ve serbest bir biçimde karar alabilmesinin, regülasyon yoluyla ise iktidarın üst kurullara devredilerek piyasa ile ilgili kararların esnek ve hızlı bir şekilde alınabilmesinin önü açılmaktadır. Bunun yanı sıra; sözleşmeli memur istihdamı ile esnek çalışmanın ve yerelleşme ile de ücretlerin esnek hale gelebilmesinin yolu açılmaktadır. Bu yüzden; regülasyon-deregülasyon, sözleşmeli personel ve taşeron işçisi istihdamı ve yerelleşme bağlamındaki reformlarda Post-Fordist etkilerin rolü büyüktür.

Esnek bürokrasinin oluşması, sözleşmeli ve yerel istihdamın oluşturulması kamu yönetimi reformlarının içeriğini oluşturmaktadır. Bu reformlarla kamuda sözleşmeciliğin ve performans değerlendirmesinin esas olacağı bir yapılanmaya gidilecek, kalite ve verimlilik gibi söylemler ile sözleşmecilik ve performans denetimi etkin hale getirilecektir. Böylece sözleşmecilik kamuda istisnai olmaktan çıkarılarak esas hale getirilecek ve iş güvencesi ortadan kalkacaktır. Bunun yanı sıra, siyasal kadrolaşma amacıyla performans değerlendirme sistemi gerekçe gösterilerek işten çıkarmanın önü de açılacaktır (Yıkılmaz, 2003, s. 5-7).

Post-Fordizm ve emek sürecinde yaşanan dönüşüm sonucunda kamu yönetiminde 1980'li yıllardan itibaren gerekli değişimleri sağlamak amacıyla dünyanın pek çok yerinde reform çalışmaları başlamıştır. Piyasacı mantığın kamu yönetimini etkilemesi ve piyasacı mekanizmaların kamu yönetiminde uygulanması fikri ile yapılan reform çalışmaları "Yeni Kamu İşletmeciliği" ilkeleri çerçevesinde gerçekleşmiştir. Kamu

yönetiminde yapılan yasal düzenlemelerin temeline yerleşme, katılım, esnek yönetim, şeffaflık, etkinlik ve verimlilik gibi kavramlar yerleştirilmiştir. Yasal düzenlemelerin meşruiyet zeminini bu kavramlar oluşturmuştur (Sobacı, 2014, s. 39-50).

Kamu yönetimi reformları; mali yönetim, personel yönetimi ve örgütsel yapı olmak üzere üç koldan yeni kamu işletmeciliğine uygun bir şekilde ilerlemektedir. Mali yönetim ile ilgili reformları, kamu harcamalarının kısılması ve özelleştirme oluşturmaktadır. İkinci koldan ilerleyen personel yönetimi reformları ile esnek, sonuç odaklı ve değişen taleplere uygun personel sistemi oluşturulmakta, dışardan yönetici atama ile Fordist dönemin kariyere dayalı memuriyet sistemi aşındırılmaktadır. Üçüncü koldan ilerleyen örgütsel yapıya ilişkin reformlar ile kamusal örgütlerin uzmanlaşma esasına dayalı olarak küçültülmesi ve âdem-i merkezileştirilmesi sağlanmakta, hiyerarşik mekanizmalar yerine piyasa ve sözleşme mekanizmaları etkin hale getirilmektedir (Canpolat ve Cangir, 2010, s. 29-30).

Hazırlanan kamu yönetimi reformları, devlet ve piyasayı karşıt toplumsal güç olarak konumlandırmakta, apolitik bir siyaset tarzı oluşturmaktadır. Bunun için, hizmet sektöründe devletin sahip olduğu gücü özerk üst kurumlara devretmektedir. Yetki devri ile piyasanın sunduğu hizmetler siyaset-dışı bırakılıyormuş gibi gösterilmektedir. Öte yandan, reformların sahip olduğu içerikle bağlantılı olarak kamu sektöründe esnek istihdam biçimleri yaygınlaşmakta, kamu istihdamı daraltılarak kapitalist işleyiş için ücretlerin aşağı yönde esnek olmasını sağlayacak ve özel kesimin işine yarayacak olan 'yedek iş gücü ordusu' oluşturulmaktadır (Güney, 2004, s. 7).

Post-Fordist dönemde gerçekleşen kamu yönetimi reformları: iş gücü piyasasında esnek stratejiler uygulama, kamu ihalelerinin artışı, kamu hizmetlerinde sözleşme uygulaması, deregülasyon v.b uygulamalar içermektedir. Büyük devlete karşı duruş şeklinde beliren bu reformlar devletin ekonomi içindeki ağırlığını azaltma amacı taşımaktadır (Tonkiss, 2001, s. 255). Yapılan reformlar sonucunda; Sendikal örgütlenmenin zayıflaması, Kamu çalışanları için güvencesiz, esnek ve yerel istihdamın yaygınlaşması, ek vergiler ve ihaleler ile piyasa koşullarında geçinmenin zorlaşması muhtemeldir.

Günümüzde ilerlemekte olan devlet reformunun, sermayenin yeni düzendeki egemenliğini pekiştirmek amacıyla yapıldığını söyleyen, reformların kamusal iktidarı halka kapamakta olduğunu belirterek bütün gücü ve yetkiyi sermayeye devrettiğine dair eleştiriler bulunmaktadır. Güler'e göre (2005, s. 36-49), regülasyon ve yönetim kavramlarının temelini oluşturduğu bu reformlar toplum üzerindeki kamu gücünü özel sektöre devretmekte, iktidar mekanizmaları hem siyasal, hem de yönetsel anlamda sermayenin kontrolüne girmektedir. Kapitalist toplumlarda devlet her zaman egemen gücün elinde olup bugün de değişen bir şey yoktur; fakat bu reformlarda belirgin olan nokta, devletin açıktan açığa sermayeye devredilmesidir.

Yapılan reformların temel çıkış noktası çağın hızlı değişimine ve üretim anlayışına uygun olarak esnek bir kamu personel rejimi kurabilmektir. Statü rejiminin kısıt yapısının çağın değişimine uygun esnek bir anlayışın önüne set çektiği düşünülmüştür. Bu yüzden üretimin esnekleştiği ve piyasaların kriz eğiliminde olduğu yeni ekonomik sistemin gerekliliği olan reformlar kamu yönetiminde hayata geçirilmiştir.

2.3.KAMU HİZMETLERİNDE VE SOSYAL DEVLETTE YAŞANAN DÖNÜŞÜM VE POST-FORDİZM'İN ROLÜ

Bu bölümde kamu yönetiminde yaşanan Post-Fordist dönüşümün kamu hizmetlerinde ve sosyal devlette ne tür etkilerde bulunduğu değinilecektir. Post-Fordist üretim tarzının devlette yarattığı dönüşüm sonucunda sosyal devletin tasfiye olduğu ve kamu hizmetlerinin eşitliği sağlayıcı foksiyonunun ortadan kaldırıldığına ilişkin bulgular ortaya konulacaktır.

2.3.1.Kamu Hizmetleri

Kamu hizmetlerinde yaşanan dönüşümler idari faaliyetlerin azalması şeklinde tekabül etmektedir. Çağın hâkim kamu politikası olan özelleştirmeler yoluyla kamu idareleri eskiden gerçekleştirebildikleri hizmetleri verememekte ve icra ettiği hizmet miktarı azalmaktadır. Özel kesiminin gerçekleştirdiği hizmetlerdeki artış, hizmetlerin gereği gibi sunulup sunulmadığının denetlenmesi ve düzenlenmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

Bu noktada, kamu sektörünün hizmet üretim rolü regülasyona doğru dönüşmektedir (Avcı, 2013, s. 106). Fakat hizmet harcamaları karmaşık bir veri olduğu için bu tespiti yapmak güçtür.

Neo-liberal politikaların devletin yetkilerini ve faaliyetlerini kısıtlayıcı söylemi ve refah devletinin yol açtığı bütçe açıkları sosyal devletin sorgulanmasına neden olmuş, yaşanan süreç sonunda kamusal hizmetlerin özel sektöre ve gönüllü kuruluşlara devredilmesi yönündeki uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. Devlet tarafından üretilen pek çok hizmetin sunumu piyasa güçlerinin eline bırakılmış, hizmetlerin finansmanı ise ‘kullanan öder’ mantığı içerisinde hizmetten yararlananlara fatura edilmiştir (Memişoğlu ve Gül, 2012, s. 442). Kamu hizmetlerinin ‘kullanan öder’ ilkesine bağlanması kamu hizmetlerinin eşitsizliği azaltma fonksiyonunun ortadan kaybolduğuna ve bu hizmetlerin piyasa mali haline dönüştüğüne işaret etmektedir. Yeni düzende kamu kaynaklarının yetersizliğinin gerekçe gösterilmesi kamu hizmetlerinin finansmanının mali piyasalardan sağlanmasına ve kamu hizmetlerinin maliyetinin yurttaşlara ödetilmesine neden olmuştur (Güler, 2005, s. 267).

Post-Fordist dönemde, ekonomik ve sosyal gelişim ve yeniden üretimin sağlanması için kamu sektörünün öncülüğünde sağlanan pek çok hizmet özel, gönüllü, yarı-kamusal ve bunlara paralel kuruluşlar tarafından sağlanmaya başlanmıştır. Kamu sektörünün sağladığı hizmet miktarı nispi olarak azalmıştır. Hizmet sunumunun büyük bölümü, seçilmiş otoriteden; yerel, parçalı ve sivil oluşumlara doğru kaymıştır. Fordist devletin, iş gücü piyasasında geliri yeniden dağıtıcı politika ve hizmetleri iş gücü piyasasını esnekleştirme yönünde ilerlemiştir (Mayer, 1994, s. 320-321).

Post-Fordist dönemde, kamu hizmetlerinde ‘‘hizmette halka yakınlık’’ ilkesi benimsenmiştir. Bu ilke kamusal hizmetlerin ve sorumlulukların yurttaşa en yakın yönetimlerce gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Yerel ve ortak hizmetlerin merkezi yönetim dışında, yerel yönetim tarafından ifa edilmesine dayanmaktadır. Bu sayede, halka en yakın birim olan yerel yönetimler hizmet sunumunda ön plana çıkmış bulunmaktadır (Aykaç, 1999, s. 7).

Kamu hizmetlerinde yaşanan en önemli değişimlerden birisi hizmetlerin yerel yönetimlere devridir. Devletin sadece güvenlik hizmetlerini sağladığı, geriye kalan hizmetlerin yerel yönetimlere bırakıldığı bir anlayışa geçiş söz konusudur. Kamu hizmetlerini gerçekleştiren yerel idarelerin iş ilişkileri piyasa tipi sözleşme esasına dayanmakta, ücretlerden denklik ilkesi kaldırılarak kişiye özel performans sistemi oluşturulmaktadır. Bu dönüşümler ile, kadrolu ve güvenceli istihdam yapısının aşınmaya uğratıldığı bir sürece girilmiştir (Güler, 2005, s. 60-61).

Kamu hizmetlerinde yaşanan dönüşüm piyasa ekonomisinin gerektirdiği bir biçimde gerçekleşmiştir. Post-Fordist üretim tarzının getirmiş olduğu esnek istihdam biçimleri, kamu hizmetlerini gerçekleştiren yerel mekanizmaların içerisine yerleşmiştir. Kamu hizmetlerinde yaşanan dönüşümleri sıralamamız gerekirse temel eğilimler şu şekildedir (KESK, 2010, s. 1-55) :

- 1) Kamu hizmetlerinin büyük bölümünün özelleştirilerek piyasaya devredilmesi,
- 2) Devletin elinde kalan hizmetlerin piyasacı bir şekilde işletilmesi ve yeni kamu işletmeciliğinin getirdiği değerlere uygun bir şekilde yürütülmesi,
- 3) Kamu hizmetlerinin ticarileşmesi, taşeronlaşması ve rekabet ilişkisi içine sokulması,
- 4) Kamu hizmetlerinin çoğunlukla gerçekleştirildiği yerel yönetim birimlerinde, hizmetleri gerçekleştiren personellerin çalışma koşullarında esnekleşme, taşeronlaşma ve güvencesizleştirme eğilimlerinin ortaya çıkması.

Post-Fordist kamu yönetimi; kamu hizmetlerini, piyasanın içerisinde tanımlamış ve bu hizmetlerin rekabete konu olabileceği şekilde politikalar göstermiştir. Yeni anlayış, adalet ve güvenlik gibi kamu hizmetlerinin bir kısmının; geriye kalan kamu hizmetlerinin tamamının özel kesim tarafından verileceği bir süreç öngörmektedir.

2.3.2.Sosyal Devlet

Refah Devleti'nden (*Welfare State*) çalışma devletine (*Workfare State*) geçiş olarak nitelenen post-Fordist etkiler sonucunda refah anlayışından çalışma anlayışına doğru geçiş başlamıştır. Fordist dönemde refah devletinde etkin olan sosyal yardımlar yeni

dönemde topluma yararlı işlerde ya da özel sektörde zorunlu olarak çalışma karşılığında verilmeye başlanmıştır. Özellikle Reagenizm'in fakirliğin bireysel bir tercih olduğu yönündeki görüşleri ve zorunlu çalışma olmadığı takdirde ihtiyaç sahiplerinin yoksulluktan kurtulamayacağına ilişkin fikirleri Workfare sisteminin yerleşmesinde etkili olmuştur (İnsel, 2005, s. 190-192). Sosyal devletin tembelleri koruyan bir araç olduğu ve yardımların sınırlı olması gerektiğine dair görüşler ortaya atan neo-liberal akımın etkisiyle sosyal devleti tasfiye süreci başlamıştır.

Fordist dönemin sosyal refah devletinin, birçok sıkıntıya neden olduğu düşünülmüş ve tepkiler almıştır. Bu tepkiler sosyal devletin imkânlarından faydalanan tüketicilerden değil, sistemi fonlayan kesimlerden gelmiştir. 1970'li ve 1980'li yıllarda yaşanan krizlerle sosyal refah sisteminin maliyetlerinin artması sonucunda, devletler refah sistemini devam ettirmek yönünde isteksiz hale gelmiştir. Üretim miktarında artışı önemseyen, kontrol maliyetlerini küçümseyen ve piyasa disiplininin bulunmadığı; büyük, hiyerarşik, merkezi yönetimin güçlü olduğu bürokratik yapıyı temsil eden Fordist refah devleti kurumlarının sağladığı refah hizmetleri Post-Fordizm yönünde dönüşüme uğramıştır. (Alaszewski ve Manthorpe, 1993, s. 654-655).

Sosyal devletin bitişinde, 1980'li yıllarda yaşanan borç krizlerinin, yüksek enflasyonun ve kamu açıklarının rolünün büyük olduğu düşünülmektedir. Krizin faturasının sosyal devlete yüklenmesinin hatalı olduğuna dair görüşler mevcuttur. Krizin yaşandığı ülkelerde sosyal devlet algısının zaten yerleşmediği ve bu ülkelerde '*minimalist sosyal devlet*' olduğu belirtilmektedir. Bu krizlerin esas nedenini yüksek kamu harcamaları değil, iç ve dış etkenler oluşturmaktadır. İç etkenler, çevre ülkelerde uygulanan ilkel Taylorizm'in ve çevre Fordizminin finansman açığı iken; dış etkenler merkez ülkelerdeki sermaye birikim rejiminin krizi ve krizin yönetim şeklidir (Sönmez, 2016, s. 58-59).

Kara'ya göre (2009, s. 374-375), esnekleşme ilkesine paralel olarak, işten çıkarma ve çalışma saatleri bağlamında çalışma koşulları esnekleştirilmekte, iş gücü piyasaları devlet müdahalesinden arındırılmakta ve bu süreç sonucunda sosyal devletten liberal devlete gidişin izdüşümü ortaya çıkmaktadır. Sosyal devletin koruyucu, müdahaleci ve toplumcu karakteri; özelleştirme, serbestleşme ve bireyselleşme yönünde tasfiye

olmaktadır. Esnekleşme yönündeki bu gidiş; işverenin lehine, çalışanın aleyhine kullanılması riski nedeniyle güçlülerin yaşayabileceği bir sisteme neden olma riskini içermekte ve birlikte yaşam olanaklarını zayıflatmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİNDE POST-FORDİST ETKİLER

3.1. ÖZELLEŞTİRME, YERELLEŞME VE ÖZERKLEŞME

3.1.1.Özelleştirme

Özelleştirme, Fordist dönemde kar hadlerinde yaşanan düşüşe ve sol kökenli sendikal baskılara çözüm olarak gelişen post-Fordist paradigmanın temel politikası haline gelmiştir. Kar hadlerinde düşüş olarak beliren krizin ve devletçi Fordist sistemin katılıklarının çözülmesinin yolunun özelleştirmeden geçtiği düşünülmüştür. Özel mülkiyeti destekleyen, devlet karşıtı bir ideolojik yapılanma ile birlikte liberalleşme ve girişimciliğin gelişmesi amaçlanmıştır. Kamu yönetiminde işletmecilik ve ticarileşmenin gelişiminde de özelleştirme uygulamalarının katkısı büyük olmuştur (Sarıtürk, 2009, s. 44-45). Post-Fordist paradigmanın işlerlik kazanması ve aynı zaman içerisinde güçlenen neo-liberalizm ile birlikte özelleştirme, dünyanın büyük bölümünde hâkim kamu politikası haline gelmiştir. Kamunun küçültülmesi ve ekonomi içerisindeki payının azaltılması görüşündeki neo-liberal doktrin ve siyasi yansıması olan yeni sağ, dünyanın pek çok yerinde iktidara gelerek özelleştirmeyi temel kamu politikası haline getirmiştir. 1980’li yıllardan itibaren kamu mülkiyetinin tasfiyesi olarak özelleştirme uygulamaları yürürlüğe konulmaya başlanmıştır.

Özelleştirme uygulamalarının altında yatan temel felsefe, özel sektörün kamu sektöründen daha verimli çalışacağıdır. Özelleştirme sayesinde ekonomiye daha çok artı-değerin aktarılacağı, devlete yük olan kurumların ileride devlete vergi yoluyla gelir sağlayacağıdır. Özetlemek gerekirse, özelleştirme uygulamalarının amacı serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek, kurumsal yapılarda esnek olmayan durumları aşmak, sendikacılığın gücünü kırmak, verimliliği artırmak, gelir dağılımını düzeltmek, ücret maliyetlerinde azalma sağlamak, bütçe açıklarını ve vatandaşın devletten beklentilerini azaltmak olarak özetlenebilir (Arın, 2013, s. 385). Burada vatandaşın devletten beklentilerini azaltmak özel bir önem taşımaktadır. Halk arasına yerleşmiş olan her şeyi

devletten bekleme mantığının son bulması ve piyasanın her alanda kendi hâkimiyetini kurması söz konusudur. Bundan böyle insan kaderini belirleyecek yegâne aktör piyasa olacaktır. Toplumu oluşturan bireyler çalışacakları işi ve bu iş sonunda tüketecekleri mal ve hizmetleri özel kesimden talep edeceklerdir.

Ücret maliyetlerini düşürme, özelleştirme uygulamalarının Post-Fordizm ile olan güçlü bağına gözler önüne serer. Post-Fordist esnek çalışma modeli emek üzerinden elde edilen artı-değeri artırmak amacı taşımaktadır. Özelleştirmeler ücret maliyetlerini düşürerek post-Fordist çalışma modeline işlerlik kazandırmaktadır. Aynı zamanda post-Fordist üretimin emek üzerindeki tahakkümü, özelleştirme yoluyla daha da güçlenmektedir. Bir anlamda, post-Fordist dönemde artmış olan özelleştirme uygulamalarının sermayenin emek üzerindeki tahakkümün bir aracı olduğunu, esas mantığının, gerek ücret olarak gerekse çalışma saati olarak emeğin esnek bir biçimde çalıştırılabilmesinin önünü açmak olduğunu söylenebilir.

Özelleştirmenin hızlanmasındaki ideolojik güç, küçültülmüş devleti ve serbest girişime müdahale etmeyecek bir hükümet yapısını savunan muhafazakârlığın ve kamu tercihi teorisinin güçlenmesidir. Ekonomik güç anlamında ise piyasa serbest bırakıldığı takdirde arz ve talep sisteminin tüketicinin faydasını artırıcı etki yapacağına, yurttaşların kamusal mal hizmetlere daha kolay ulaşacağına ve böylece refah devletine gereksinim kalmayacağına yönelik düşüncedir (Farazmand, 2001, s. 5-7). Post-Fordist üretim anlayışın hâkim olması sonucu refah devletinin tasfiyesiyle güçlenen neo-liberal anlayış ve bunun siyasi uzantısı olarak yeni sağ, özelleştirme ve deregülasyon uygulamalarını gündeme getirmiş ve şiddetli bir şekilde hayata geçirmiştir. Özelleştirme tartışmaları, kamu yönetiminin kendi kendine yeterli olamayacağı çerçevesinde başlamış, özel sektör ve kamu yönetimi arasındaki karşıtlık, tamamlayıcılık yönünde değişmiştir (Arıkboğa, 2011, s. 58). Reformların başlangıcında devlet özel karşıtlığı olarak algılanan ve tartışılan özelleştirme konusu günümüze gelindiğinde karşıtlıktan ziyade özel-kamu işbirliği olarak algılanmakta ve tartışılmaktadır.

Özelleştirme eğilimlerinin artmasında, post-Fordist dönemde siyasal olarak egemen olan yeni sağ hareketinin rolü inkâr edilemez. Yeni sağ, liberalizm ve muhafazakârlık sentezinden oluşmuştur. Bu sentez ekonomik olarak serbest piyasa ekonomisini, girişim

özgürlüğünü, bireysel seçim özgürlüğünü ve sınırlı devleti vurgularken; sosyal olarak din, aile, itaat ve gelenek gibi değerleri ön plana çıkarmıştır (Uluç, 2014, s. 112). Dünya ülkelerinin çoğunda muhafazakâr yaşam tarzını esas alan siyasi hareketler güçlenmiş, sınırlı devlet anlayışı özelleştirmenin ana dayanağı olmuştur. Yeni sağ anlayışının dünya ülkelerine yayılmasında, soğuk savaş döneminin inanç ekseninde anti-sol propagandanın güçlü olması ve dolayısıyla liberal iktisada yakınlığında rolü bulunmaktadır. Toplumsal yaşam açısından muhafazakâr, iktisaden ise liberal olan bu siyasi akım 1980’li yılların iktisadi koşullarında iktidara gelmiş, kamu mülkiyetini olabildiğince zayıflatmış, kamunun elindeki pek çok alanı özel sektöre açmıştır.

3.1.2.Yerelleşme Eğilimleri

Post-Fordizm’in kamu yönetimindeki en önemli sonuçlarından biri de yerelleşme eğilimlerinin artması, yerel yönetimlerin yetki alanının genişlemesi olmuştur. Yerelleşmenin artması ile post-Fordist birikim rejiminin aynı döneme rastlamış olması derin sosyal ve ekonomik temeller içerisinde birbiriyle yakın ilişki içerisinde.

Post-Fordizm’in temelini oluşturan yaklaşımlardan birisi olan ‘Esnek Uzmanlaşma’ yaklaşımı yerelleşmenin yeni dönemde niçin bu kadar hızlandığının anahtarını vermektedir. Bu yaklaşıma göre, Fordist sanayinin katılıklarından uzaklaşmanın yolu esnek uzmanlaşmaya dayalı sanayi örgütlerini kurmaktan geçmektedir. Bu da merkezi Fordist düzenlemenin adem-i merkezileşmesinden geçmekte ve yerelleşme hızlanmaktadır. Ağır Fordist sanayi, sermaye akımının hızlandığı küresel çağa uyum gösterememekte, ihtiyaçlar bağlamında yeterince esnek olamamaktadır. Bu yüzden Fordizm’in merkezi-büyük ölçekli yapısı, yerel-küçük ölçekli bir yapıya doğru dönüşmektedir (Kumar, 1999, s. 60-65’den aktaran: Güney ve Ataay, 2004, s. 3).

Esnek uzmanlaşma yaklaşımı, yerelleşmeyi hızlandırıcı etki yapmakta, esnek uzmanlaşmanın gelişeceği bölgeler yerel yönetim birimleri içerisinde ortaya çıkmakta, yerel yönetimler bu konuda yoğun müdahalelerde bulunmaktadır. Bu bölgeler, yerel gereksinimlere uygun ve özerk kurumlara sahip olmakta, küçük ve orta ölçekli firmalar olarak tabir edilen KOBİ’ler bu bölgelerde gelişmektedir. Esnek uzmanlaşma

bölgelerinde, KOBİ'lerin büyük şirketlerle rekabet etmesi sağlanmakta, bölgesel rekabet güçlendirilmektedir (Şen, 2004, s. 12-17).

Yerelleşme eğilimlerinin artmasının arkasında, post-Fordist bağlantıların rolü büyüktür. Fordist refah devleti anlayışından uzaklaşarak Fordist devletin elindeki büyük ölçekli üretim birimlerinin özelleştirilerek bölünmesi, Post-Fordizm'in küçük girişimciliği desteklemesi, küçük ölçekli esnek üretim birimlerinin ortaya çıkışı ve bunların yönetiminin yerel birimlere devredilmesi yerelleşme eğilimlerinin artmasına neden olmuştur (Saklı, 2013, s. 123). Ulusal kalkınmayı temel alan Fordist üretim sisteminde büyük ölçekli ağır sanayiye dayalı, büyük yatırımlar gerektiren bir üretim sistemi mevcuttur. Bundan dolayı çok büyük sermaye gerektiren büyük işletmeler ulusal kalkınmayı sağlamak adına sadece devlet tarafından kurulabilmiştir. Bölgede yaşayan aktörler, Fordist kitle üretimini sağlayacak maddi olanağa sahip değildir. Ağır sanayilerin kurulması oldukça masraflı olmakla beraber büyük bir alt yapı yatırımı gerektirmektedir. Bu da Fordist üretimin ulusal devleti ve merkezi yönetime aşırı bağımlı yerel yönetimleri zorunlu kıldığını göstermektedir.

Post-Fordist değişimler, ulusal ve bölgesel etkileri ile yerel politikaları önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu değişime paralel en az üç trend tanımlanmıştır (Mayer, 1994, s. 316-318).

- 1) Sermayenin mobilitesinde, teknolojiye ve üretimin sosyal organizasyonunda yaşanan değişimler neticesinde, gelişmiş batılı ülkelerde ekonomik gelişim stratejileri açısından yerel politikalar önem kazanmıştır. Fordizm, düzenlemedeki yerel anlayışı ve üretimin ve tekrar üretimin yerel koşullarını sağlamak için gerekli olan küresel sermaye hareketini yönetecek, rejimin uyum içinde devamlılığını sağlayacak yapıyı merkezi devleti ile başaramamıştır.
- 2) Ekonomik pazar ve emek piyasasına yönelik olarak ekonomik gelişimi destekleyecek yerel politika hareketinde artan bir gelişme yaşanmıştır. Girişimci kent ve sosyal hizmetlerde karşılık anlayışı ortaya çıkmıştır.
- 3) Yerel politikalarda sadece yerel otoriteler değil, özel ve yarı-kamusal aktörlerde güçlenmiştir. Kamu-özel işbirliğinin ve yeni pazarlık biçimlerinin ortaya çıkışı ile iş ve emlak alanında yerel otoritelerin rolü yeniden tanımlanmıştır.

Fordist üretimin hâkimiyeti altında; refah, minimum standartlarla politik olarak tanımlanmaktaydı. Günümüzde artan bir şekilde, ekonomik performans ve kalkınma hem ulusal hem yerel olarak tanımlanmaktadır. Yeni yerel yönetimler ve kurumları, ekonomik ve sosyal yapıya göre farklı yerlerde farklı stratejiler geliştirmektedir (Goodwin ve Painter, 1995, s. 645). Farklı ekonomik ve sosyal yapıların göz önünde bulundurulması bölgeden bölgeye değişkenliği hızlandırmakta, daha esnek ve değişken bir refah tanımını da beraberinde getirmektedir. Böylece Post-Fordizm, Fordizm'in aksine asgari refah diye bir şey tanımlamamakta, ücret düzeyleri bölgeden bölgeye esneklik gösterecek şekilde düzenlenebilmektedir. İşçinin yaşayacağı refah düzeyi gerekirse esnek bir şekilde asgari düzeyin sınırına veya altına inebilecektir. Bu yüzden yerelleşme eğilimlerinin esnekleşme ile büyük ilgisi bulunmaktadır. Fordizmin bunalımından çıkış yolu olarak ücretlerdeki katılığın aşılarak aşağı yönde esnek olması yolunu öneren post-Fordist paradigma, yerelleşme yolu ile ücretlerin esnek olmasını sağlamakta ve asgari refah tanımlamasına uygun davranan ulusal düzenlemenin önüne geçmektedir.

Yerelleşmenin artması, sadece yerel yönetimlerin yaptığı harcamaların nicel olarak artışından kaynaklanmamıştır. Bunun yanı sıra, post-Fordist dönemde gelişen girişimcilik, yerli beceriye olan talep, inovasyon ve yeni teknolojilere olan vurgu ve yerel içerisinde yerelin kalkınmasına hizmet eden devlet dışı aktörlerin varlığı da, bu dönemde yerelin önem kazanmasını sağlamıştır. Yerel otoriteler daha fazla sermaye çekebilmek için bölgenin altyapısını düzeltmiş, vergi ve finans konularında teşvikler sağlamıştır. Sübvansiyonları büyüme ve yenilik vaat eden endüstrilere yönlendirmiştir. Kamusal kaynaklar araştırmaya, danışmanlığa ve teknoloji transferine odaklanmıştır (Mayer, 1994, s. 318-319).

Esnek üretim ve birikim rejimi tartışmalarında mekân ögesi sıkça tartışılmaktadır. Dünya üretim sistemleri ile ilgili tartışmalarda ülke kavramının önemini kaybetmesi ve dünyanın bölgelerin oluşturduğu bütün olarak görülmesi, mekân tartışmalarının oluşmasındaki ana etkeni oluşturmaktadır. Bu nedenle bölgelerin üretim sistemi içinde rolünün ne olacağı tartışması ortaya çıkmaktadır (Eraydın, 1992, s. 6). Yeni birikim sistemi olan Post-Fordizm, Fordizm'in aksine dünyaya ve ülkelere makro olarak bakmamakta, parçalanmış ve küçük ölçeklerde belirlenmiş bir bakış açısıyla

bakmaktadır. Bu bölünmüş ve parçalı yapı bölgesel küçük ölçekli üretimi doğurmakta, yerel nitelikler ön plana çıkmaktadır.

Mekân ve mekânsal farklılıklara dayanan görüşler son on yıllarda giderek daha fazla ivme kazanmıştır. Eleştirel açıdan bakıldığında yerelleşmenin emek sınıfını bölmek üzerine bir eğilim olduğu görüşleri mevcuttur. Yerelleşme eğilimlerinin modernist çizgilere bir meydan okuma olarak ortaya çıktığı ve ‘Marksizm’i muhatap aldığı düşünülmektedir. Karl Marx’ın “Dünyanın bütün işçileri Birleşin” sözü Marksizm’in ulusları aşan beynelmilel düşüncesine işaret etmektedir. Yerellikler işçi sınıfının bölünmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Marx da birçok eserinde yerel ve ulusal kimliklerin bölücü özelliğini vurgulamıştır. Kitaplarında, İrlandalı ve İngiliz işçiler arasında milliyetçiliğin bölücü gücünü örneklemiştir (Şengül, 2004, s. 121).

Yerelleşme ve küresel sermayenin çıkarları arasında yakın ilişkiler bulunduğu düşünülmektedir. Yerelleşme yolu ile toplumsal kaynakları küresel sermayeye bağlayacak bir ‘yerellik’ anlayışının güçlenmesi ve kamu hizmetlerini her düzlemde piyasaya teslim edecek bir özelleştirme sürecinin yürürlüğe konulması hedeflenmektedir (Güler, 2005, s. 61). Küresel sermayenin çıkarlarına karşıtlık etmeyecek bir yerelleşme anlayışının oluşması amaçlanmaktadır. Bu yerelleşme kamu hizmetlerini özelleştirerek post-Fordist esnek üretim ve iş ilişkilerinin hâkim olduğu bir çalışma sistemi yaratacaktır. Ücret ve çalışma koşulları Post-Fordizm’in esnekleşme anlayışına uyumlu bir şekilde küresel sermayenin çıkarlarına uygun olarak düzenlenecektir.

Post-Fordist dönemde, kamu hizmetlerinin merkezden ve tek elden yürütülmesinin tersine, yerinden yönetimleştirme olarak ifade edilen ‘desantralizasyon’ eğilimleri güçlenmiştir. İdari olarak adem-i merkeziyetçilik şeklinde açıklanan bu kavram yerelleşmenin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Desantralizasyonun, fırsatlarının ve risklerinin olduğu belirtilmektedir. Fırsatlar; esneklik, yenilikçilik, soruna yakınlık, ucuz iş gücü, katılımcılık, yerel demokrasinin güçlenmesi olarak ifade edilirken; yaratabileceği riskler ise; yolsuzluk ve rüşvetin yerelleşmesi, yerel yönetimlerin müsrif harcamaları, devletin geri planda kalması, yerel elitlerin yeniden üretilmesi ve etnik parçalanmanın önünün açılması olarak ifade edilmektedir (Özel, 2011, s. 413-421). Fırsatlar ve riskler açısından bakıldığı zaman, esneklik, yenilikçilik, ucuz iş gücü

piyasası bağlamında 'Post-Fordizm' ile 'desantralizasyon' yakın ilişki içerisinde. Desantralizasyon olarak karşımıza çıkan yerelleşme eğiliminin asıl gayesi ucuz faktör piyasalarına ulaşabilmek ve Fordizm'in esnek olmayan taraflarını yeni üretim paradigmasına uygun bir şekilde esnekleştirebilmektir.

Kırsal bölgelerde yaşanan değişimleri Post-Fordizm'den bağımsız ele almak kolay değildir. Kırsal ve bölgesel yazında Fordizm ve Post-Fordizm kavramları tartışılmaya başlansa bile yeni yeni alan kazanmaya başlamıştır. Bu konuda düzenlemeci fikirler, büyük ölçüde tarımsal üretimdeki değişime odaklanmış, Fordist endüstrileşme ve küçük üreticiliğin modernizasyonu arasındaki bağımsızlığı post-Fordist birikim rejimine geçişle bağlantılı olarak analiz etmiştir. Öte yandan, kırsal bölgelerde endüstriyel tesislerin adem-i merkezî bir hale gelmesi Fordist birikimi sınırlarına ulaştırmıştır. Post-Fordizm'e geçiş kırsal alanda da hizmetler sektörünün baskın hale gelmesini sağlamış, daha geniş üretim ve tüketim şablonlarını geliştirmiştir. Kırsal bölgeler hizmet sektörü yatırımlarını çekecek cazibeye kavuşmuş, post-Fordist pratiklerin yeri olarak ortaya çıkmıştır (Cloke ve Goodwin, 1992, s. 322-327).

3.1.2.1. Post-Fordizm'in Yereldeki Karşılığı: Yerel Yönetişim

Post-Fordist üretimin yereldeki karşılığı yerel yönetimden yerel yönetişime geçiş olarak karşılık bulmuştur. Yerel yönetimler; hiyerarşik, bürokratik yapısı ve Keynesyen refah devletinin bir aracı olması sebebiyle Fordizm'i temsil ederken; yerel yönetişim esnek, çok aktörlü, piyasacı, özelleştirmeci ve âdem-merkezî yapısı ile birlikte kontrat uygulaması ve girişimci ruhu ile Post-Fordizm'i temsil etmektedir. Yerel yönetişimin gelişmesinde uluslararasılaşmanın ve ekonomik rekabetin büyük payı bulunmaktadır (Bıçkıcı ve Sobacı, 2011, s. 227-229).

Yerel yönetişim ile birlikte yereldeki karar alma sürecindeki aktör sayısı artmıştır. Seçilmiş yerel hükümetin yanı sıra merkezi ve yerel düzeyden sivil toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlar, özel şirketler, medya ve ulus-üstü kuruluşlar karar alma süreçlerine katılmaya başlamıştır (Goodwin ve Painter, 1996, s. 636). Yerel yönetişim mekanizması, meşruiyeti artırmak amacıyla katılım temelli siyaseti benimsemekte, yurttaşları kamu işlerindeki karar alma süreçlerine daha fazla dâhil etmeyi

amaçlamaktadır. Siyasal gücün daha küçük kurullara devrini amaçlayan bu mekanizma yerel liderlerin otoriter bir biçimde karar almasını engellemektedir. En iyi kararların geniş katılımı alınacağını belirten 'yerel yönetim' çoğulculuğu desteklemektedir. Siyasal liderlerden, sorunlar karşısında çözüm üretme ve motivasyonu sağlama hususunda önemli beklentileri olan bu mekanizma liderlerin girişimci, hesap verebilir ve şeffaf olması yönünde görüş belirtmektedir (Sadioğlu, 2013, s. 641-642).

Tablo 13. Yerel Yönetim ve Yerel Yönetişim Karşılaştırması

Faktörler	Fordist Yerel yönetim	Post-Fordist Yerel Yönetişim
Aktör sayısı	Az	Çok
Hizmet sunumu	Resmi, seçilmiş yerel yönetimi, merkeziyetçi hizmet sunumu	Çok aktörlü, çeşitli hizmet sağlayıcıları
Örgütsel yapı	Bürokratik, hiyerarşik	Yalın, esnek
Yatay ağlar	Kapalı	Yoğun
Uluslararası ağlar	Az	Yoğun
Demokratik ilişki	Temsili	Temsili + yeni mekanizmalar
Kullanılan politikalar	Rutin	Yenilikçi
Merkezi yönetim ile ilişkiler	Yoğun vesayet	Yatay ilişki
Ekonomik anlayış	Keynesyen	Monetarist
Hâkim ideoloji	Sosyal demokrat	Neo-liberal
Hâkim söylem	Teknokratik	Girişimci

Kaynak: Goodwin ve Painter, 1996, s. 641-643; John, 2001, s. 17'den aktaran: Bıçkı ve Sobacı, 2011, s. 229

Fordist birikim rejiminin etkin olduğu yıllarda devlet, sosyal politikalarla ve refah devleti uygulamalarıyla ülkenin her yerinde söz sahibi olma olanağına sahipken; refah devleti ve sosyal devletin tasfiyesini zorunlu hale getiren Post-Fordizm ile birlikte ülkenin bütün bölgelerinde söz sahibi olma hakkını önemli ölçüde kaybetmiştir. Devlet, eskiden merkezden yönetme ve planlama olanaklarına sahipken; yeni koşullarda yetkilerini yerel birimlere devretmek zorunda kalmıştır. Böylelikle yeni düzenin esnek, girişimci, yenilikçi, monetarist ve neo-liberal yapısına uygun olarak yerel yönetim yükselmiştir.

3.1.2.2.Girişimci Kentin Ortaya Çıkışı

Post-Fordizm'in yerellikler bağlamında ortaya çıkardığı yeni oluşumlardan biri de girişimci kent olgusudur. Ulusal devletin vasfını yitirmesi, ulusal düzeyde belirlenen ekonomik ve toplumsal dağıtımın ve refah araçlarının, ulus-üstü yapıların desteğinde yerel ve bölgesel düzeye kayması, yerelin üretimde belirleyici bir konuma yerleşmesi sonucunu doğurmuştur. Fordist-Keynesçi olarak adlandırılan refahçı siyasalardan; esnekliği, girişimciliği ve yenilikçiliği ön plana çıkaran Post-Fordist paradigmaya geçiş sonucunda girişimci kent olgusu güçlenmeye başlamıştır (Jessop, 2005, s. 391-392). Yeni sermaye birikim paradigmasının gerekleri doğrultusunda üretimin yerelleşmesi ve yerelin kontrolünde arz yönlü müdahalelere kayış, kentler arasında rekabetin doğmasına sebep olmuştur. Post-Fordist esnek üretim paradigması doğrultusunda kentler arası rekabet keskinleşmiştir. Fordist birikim rejiminin devletinde, devlet ulusal kalkınmayı ve ulusal düzeyde rekabeti teşvik etmesine karşılık, Post-Fordizm'in yerelleşmiş üretim sisteminde yerel yönetimler bulunduğu bölgenin kalkınmasını yönetmekte ve rekabeti teşvik etmektedir.

Tablo 14. Jeo-ekonomik ve Jeo-politik Paradigmalar

Jeo-ekonomik paradigma	Jeo-politik paradigma
Küreselleşme ve uluslararasılaşma	Soğuk savaşın sonu
Savaş sonrası büyüme biçiminin krizi	Pasifik yüzyılı yaklaşımı
Toplumsal yeniden dağıtım mekanizmalarının bozulması ve refah ekonomisinin krizi sonucu ulusal devletin aşınması	Yerel ve etnik kimliklerin yükselişi

Kaynak: Özkan ve Sidal, 2008, s. 30

Girişimci kent olgusunun güçlenmesinde jeo-ekonomik paradigma ve jeo-politik paradigma yatmaktadır. Jeo-ekonomik paradigma; küreselleşme, ulusal devletin tasfiyesi, yeni teknolojilerin güçlenişi, büyüme biçimi ve buna bağlı olarak bölgesel stratejilerin değişimi, yeniden dağıtım ve refah ekonomisinin krizi olarak görülür. Jeo-politik paradigma ise; soğuk savaşın sonu, pasifik yüzyılı başlangıcı ve etnik ve yerel kimliklerin (kabilesel kimliklerin) yükselişi olarak görülür (Jessop, 2005, s. 387-389).

Yerel yönetimler, küresel sermayeyi kentlerine çekebilmek için kıyasıya bir mücadeleye girişmişlerdir. Kentlerine çekecekleri yabancı sermaye oranında kentin kalkınacağına inanmaktadırlar. Fordist yerel yönetimin, merkezi hükümete bütçe konusundaki bağımlılığı Post-Fordist yerel yönetim ile birlikte azalmıştır. Yeni sistemde kentler kendi gelirini üretme çabası içerisindedir. Yabancı sermayeye gerekli teşvikleri sağlayan ve yeterli reklamı uluslararası alanda yapan yerel mekanizmalar, kente sermaye çekebilmekte ve yurttaşları için iş imkânı yaratabilmektedirler. Böylelikle girişimci kent olgusu yeni birikim rejiminin içinde daha da güçlenmektedir.

3.1.3.Özerkleşme Eğilimleri

1970’lerde yaşanan ekonomik kriz düzenleyici devlet modelinin ortaya çıkmasında etkili olmuş, serbestleşme ve özelleştirmelerle birlikte devletin ekonomide sahip olduğu pay gerilemiştir. Anglo-sakson geleneğine sahip bağımsız düzenleyici kurullar yolu ile yeni ekonomik düzenin, düzenleyici ve denetleyici kurumlara olan ihtiyacı giderilmiştir (Leblebici ve Kurban, 2012, s. 3). 1970 yıllarda Fordizm’in krizi olarak görülen ekonomik durgunluk ve krizi aşmak için ortaya çıkan Post-Fordist üretim paradigması, bu kurulların ortaya çıkışındaki temeli gözler önüne sermektedir.

Etkin bir düzenlemenin ve denetimin olmadığı piyasalarda istismarın ve etkisizliğin arttığı gözlemlenince devletin piyasayı düzenleyici işlevi gündeme gelmiştir. 1980’lerden itibaren dünya ülkeleri, bağımsız düzenleyici kurullarını kurarak bu kuruluşların ekonomik etkisizliğin giderilmesi konusunda aktif rol oynamalarını sağlamıştır.

Post-Fordizm’e geçiş ile aynı dönemde neo-liberal söylemlerin güçlenmesi ve artan serbest piyasa vurgusuyla birlikte devletin piyasadan çekilme süreci hızlanmıştır. Buna karşın, devletin, düzenleyici olarak piyasada bulunması serbestleşme açısından tezat olarak görülmemiştir. Bunun arkasında; piyasa sisteminin kendi başına etkinliği sağlayamayacağı, halkın oyları ile seçilen siyasi iradenin düzenleyici olarak uygulayacağı politikalar ile etkinliğin sağlanacağı görüşünün kabul edilmesi yatmaktadır (Sönmez, 2011, s. 17’den aktaran: Leblebici, Vd., 2012, s. 261).

Düzenleyici kurullar yolu ile post-Fordist esnek istihdamın yolu açılmaktadır. Bu kurullarda sözleşmeli istihdam yaygın olmakla birlikte ücret yasal düzenleme yerine idari bir şekilde amir takdirine göre belirlenmektedir. Öte yandan, kurullar yönetim modelini hayata geçirmekte, bürokrasinin yanında sermaye grupları da yer almaktadır. Fordist aşamada görünmez bir biçimde burjuvaziye bağlı olan bürokrasi, düzenleyici kurullar ile görünür bir biçimde burjuvaziye bağlanmıştır (Aslan, 2007, s. 514-517).

Bağımsız düzenleyici kuruluşlara yönelik olarak, bu kurulların demokrasi karşıtı olduğuna dair eleştiriler gelmektedir. Ekonomi politikalarının yürütülmesi konusunda BDK'ların öncelikli karar verici olduğu ve halkoyu ile seçilenlerin karşısında atanmışların üstünlüğüne yol açtığı düşünülmektedir (Ataay, 2007, s. 169-170).

BDK'ların yaşadığı en önemli sorunlardan birisi meşruiyet krizidir. Yapılan düzenlemelerle BKD'ların hesap verilebilirliklerinin artırılması çabasına rağmen, BDK'lar seçimle gelen ve seçmene hesap vermek zorunda kalan siyasilerin sahip oldukları demokratik meşruiyetten yoksundur (Majone, 1996, s. 286-300'den aktaran: Acar ve Emek, 2000, s. 112). Seçilmişlerin atanmışlara karşı üstün olması gerektiği düşüncesi demokrasi ile ilişkilendirilmektedir, fakat BDK'lar yolu ile atanmışlar seçilmişlere karşı üstünlük kurmaktadır. Toplumun iradesini temsil eden seçilmişler, ekonomik ve sosyal düzenlemelerin yapıldığı BDK'larda atanmışlar karşısında geri duruma düşmektedir. Buradan hareketle özerkleşme eğilimlerinin toplumsal çıkarlara karşı olarak küresel sermayenin çıkarlarına çalıştığı düşüncesi kafalarda yer edinmektedir.

Post-Fordist birikim rejiminin devlet yönetimine yansımaları, minimal devletten düzenleyici devlete geçiş olarak da özetlenebilir. Düzenleyici devlet, bağımsız özerk kurumlarla birlikte vücut bulmakta, bağımsız düzenleyici kurumlar sayesinde piyasaların etkin bir biçimde işleyeceği savunulmaktadır. Bu sayede popülizmin, yolsuzluğun, adam kayırmacılığın ortadan kalkacağı, ekonomik kararların daha teknik bir biçimde alınacağı düşünülmektedir (Kalfa ve Ataay, 2008, s. 236). Post-Fordizm'in düzenleyici devlet anlayışının hayata geçtiği bu kurumlar sayesinde serbest rekabet ve tüketici tatmini sağlanmış olacak, neo-liberalizmin minimal devlet anlayışının yol açtığı denetim ve düzenleme eksikliği bu kurullar sayesinde giderilecektir.

Özerk kurumlara duyulan ihtiyacın gerisinde ekonomiyi ilgilendiren kararların daha hızlı, esnek ve bürokratik engellerin en aza indiği bir biçimde alınabilmesinin rolü büyüktür. Hızla değişen dünyada, ekonomik dalgalanmaların hızlandığı bir kapitalist rejimde, karar süreçlerinin hızlandırılmasının ekonomik etkinliği artıracığı, üretim-bölüşüm ilişkilerine olumlu etki yapacağı düşünülmektedir. Özerk kurumlar aracılığıyla zaman tasarrufu sağlanacağı ve bürokrasinin yol açtığı işlem maliyetlerinin azalacağına dayalı varsayımlar özerk kuruluşların kurulmasının arkasındaki temeli oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Post-Fordist birikim rejiminin esnek ve değişken yapısı düzenleme konusunda BDK'lara ihtiyacı artırmıştır. Yeni birikim rejiminin ihtiyaç duyduğu finansal serbestliğin, esnekliğin ve girişimci fırsatların bağımsız özerk kurullar aracılığıyla sağlanması amaçlanmıştır.

3.2.POST-FORDİZM VE KALKINMA POLİTİKALARI

Bu bölümde, Fordizm'den Post-Fordizme geçişin kalkınma politikalarında yarattığı değişimler incelenecektir. Fordist üretim düzeninde geçerli olan merkezi kalkınmanın uğradığı dönüşümler ve bu dönüşümlerin altında yatan dinamikler ortaya konulacaktır. Kalkınma konusunda yerel politikaların artışı ve yerel odakların güçlenişi önemli bir unsur olarak bu bölümde göze batan gelişmelerden birisi olacaktır.

3.2.1.Bölgesel Kalkınma Politikaları

1973 yılında yaşanan petrol krizi sonrasında yaşanan gelişmeler bölgesel kalkınmanın ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. Bu dönemde post-Fordist üretim ve birikim rejimine geçiş, neo-liberalizmin güçlenmesi, yeni kamu yönetimi anlayışının ortaya çıkışı ve sonrasında küreselleşme süreci, bölgesel kalkınma politikalarının gelişiminde ana etkenler olmuştur. Post-Fordizm'e geçiş ile birlikte esnek üretimin ortaya çıkışı, yönetim mekanizmasının karar alma ve uygulama süreçlerinde etkin hale gelişi, kalkınma anlayışının alt birimlerden üst birimlere doğru gelişimi, bölgelerin potansiyel güçlerini ve birbirlerinden üstün yönlerini ortaya çıkaran politikalar bu sürecin ayırt edici yönlerini oluşturmaktadır. Post-Fordizm'in KOBİ temelli, küçük ve esnek üretime

dayanan yapısı, bölgesel kalkınma politikalarının gelişimindeki temel dayanak noktalarından birisidir (Yılmaz, 2011, s. 31-33).

1980 sonrasında bölgeler arasındaki iş bölümünde yeniliklere dayalı rekabet gücünün vermiş olduğu avantaj sayesinde, gelişen bilgi ekonomisi ile bölge düzeyinde rekabetçilik ön plana çıkmıştır. Rekabet gücü, piyasada var olabilmenin zorunlu koşulu olurken; bölge, ekonomik büyüme ve refahın anahtarı olmuştur. Bölgesel politikalar, rekabet gücünü artırmaya odaklanmış, bölgenin arz yapısının güçlendirilmesi, dışarıdan yatırımcı çekilmesi amaçlanmış ve karar vermede adem-i merkeziyetçilik gelişmeye başlamıştır (Kumral, 2008, s. 2-12).

Kalkınmadaki bölgesel stratejiler; iş gücünün eğitimi, iş ve bilim parklarının inşa edilmesi, sosyal korumanın ortadan kaybolması, özel-kamu işbirliği, şiddetli piyasacılık ve uluslararası rekabet politikaları uygulamak gibi özellikler göstermektedir. Yerel stratejiler olarak ortaya konan bu özellikler aynı zamanda küreselleşmektedir (Peck ve Tickell, 1994, s. 281). Bölgesel kalkınma politikaları yerel düşün küresel hareket anlayışı çerçevesinde güçlenmektedir.

3.2.2.Ulusal Kalkınmadan Yerel Kalkınmaya

Yerel kalkınma sadece ekonomik, sosyal ve mekân olarak gelişmeyi değil, aynı zamanda bölgenin uluslararası sermaye ile de bütünleşmesini ifade eder. Bir anlamda, ulus-devletin oluşturduğu milli sınırlar içerisindeki pazar ile birlikte, dünya pazarındaki aktörler ile ilişkiyi de ihtiva eder. Yerellik ifade eden bölgelerin amacı kendine has fiziksel ve sosyal özelliklerini küresel piyasada avantaja çevirmek, bu sayede küresel sermayeyi çekmek ve mallarını satabilmektir. Ulusal kalkınmanın egemen söylemi modernleşme ve muasırlaşma iken; yerel kalkınmanın söylemi küreselleşmenin nimetlerinden faydalanma, yarışan yerellikler ve yöreye yatırımcı çekmektir (Doğan, 2009, s. 17-20). Yerelin farklı fiziki ve kültürel özellikleri dikkat edilmesi gereken noktadır. Fordizm'den Post-Fordizm'e geçiş türdeşlikten farklılığa geçişi, tekil modernist anlayıştan çoğulculuğun ve farklılığın esas olduğu post-modern anlayışa geçişi ifade etmektedir. Bu nedenle farklı özellikler taşıyan yerel kültürel öğelerin göze batmaya başlamasında Post-Fordizm'in rolü büyüktür.

Yerel kalkınmada, yerel otoritelerin ekonomik büyüme açısından kalkınma problemlerini teşhis etmesi gerektiğinin ve maliyet faktörüne vurgu yapan ekonomik büyüme modellerini devam ettirmesinin zorunlu olduğu belirtilmektedir. Bu süreç içerisinde emek, sermaye ve toprak gibi üretim faktörlerinin maliyetini diğer kentlere göre azaltan politikalar uygulanmalı; firmalar sübvansiyeye edilmeli, vergi teşviki uygulanmalı ve faaliyetler için piyasa maliyetinin altında arazi sağlanmalıdır (Clarke ve Gaile, 1997, s. 37).

Ulusal kalkınmacılık modelinde, ulus-devlet çatısı altında devlet işletmelerinin ağırlıklı olduğu, devletin bölgelerin gelişimi için merkezden sanayi teşviki sağladığı bir yapı söz konusudur. Ulusal kalkınmacılıktan yerel kalkınmacılığa geçiş Fordizm'den Post-Fordizm'e geçiş dönemiyle eş anlılık gösterir. Neo-liberal akımın ekonomide baskın hale gelmesi, soğuk savaşın bitişi, bilgi teknolojilerinin gelişimi, finansal sektörün büyüyerek reel sektörü geride bırakması, tüketim toplumuna geçiş ve bunların ortak sonucu olarak küreselleşme olgusunun ortaya çıkışı da sürecin eş dinamikleridir.

3.2.3.Kalkınma Ajansları

1990'lı ulusal kalkınmanın yerini bölgesel kalkınma devralmıştır. Bölgesel kalkınmanın ulusal kalkınmadan ayırt edici yönü, ulusal kalkınmaya dayalı merkezi yapıdan özerk üretim ve yönetim anlayışına dayanmasıdır. Bölgesel kalkınmanın güçlenmesi ile kamu yönetimi reformlarına yön veren katılım, verimlilik, yerelleşme söylemleri bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasında temeli oluşturmuşlardır (Karasu, 2009, s. 1-8).

Bölge kalkınma ajansları, neo-liberal kalkınma stratejisinin etkisiyle, 1980 sonrasında merkeziyetçiliğin terk edilerek yerel nitelikli yapıların gelişimi sonucu bölgesel kalkınma ile ilgili sorunları çözmek üzere ortaya çıkmış kurumlardır. Bu ajanslar, küresel ekonominin gelişmesi ve ulusal devletlerin üretimden elini çekmeleri sonucunda yerel bölgelerde kalkınmanın zayıflaması ve büyük şehirlere göç olgusunun ortaya çıkması sonucunda karşılaşılan sorunların çözümü olarak ortaya çıkan yapılardır.

Yerel kalkınma anlayışının güçlenmesi ve güçlenen bu anlayışın yansıması olan bölge kalkınma ajanslarının temelinde; Fordizm'den Post-Fordizm'e geçiş ve bu geçişin

merkezi yapılardan adem-i merkeziyetçi yapılara güç ve yetki aktarması yatmaktadır. Böylece, Post-Fordizm'in küçük ölçekli ve esnek üretimine uygun bir ekonomik yapı bölge kalkınma ajanslarının desteğiyle sağlanacaktır. Bu sayede; yerel girişimciliğin güçlenmesi sağlanacak, KOBİ olarak tabir edilen firmaların küresel rekabete uyum sağlama ve dünya ülkelerine ihracat yapma şansı artacaktır. Bu noktada bölge kalkınma ajansları, yönetim anlayışına uygun olarak özel ve kamu kesimi arasındaki iş birliğini, bilgi teknolojilerinin yaygınlaşmasını ve bölgeye daha fazla küresel sermaye çekilmesini sağlayacaktır (Yılmaz, 2010, s. 182).

Bölge kalkınma ajanslarının amacı şu şekilde tarif edilebilir:

Küçük ve orta ölçekli işletmeler temelinde, ihracata dönük, sektör-ürün bazında uzmanlaşmış, ağ tarzı ilişkiler kurmuş, değişimi algılayan, teknolojiyi yenileyen, girişimci, rekabetçi" tarzda bir sanayileşmenin, bir taraftan ülke ekonomisi içindeki ağırlığını arttırmak, diğer taraftan bu yerel girişimler sayesinde bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak (DPT, 2000, s. 179-181'den aktaran: Yılmaz, 2010, s. 84).

Fordist dönemin ulusal devleti, yerelde uyguladığı kamu politikaları aracılığı ile refah devletinin yapması gereken kalkınmayı sağlama, gelir dağılımını düzeltme ve sosyal güvenliği geliştirme uygulamalarını hayata geçirmekteydi. Ulusal devlet, ülkenin her yerinden sorumlu olarak kalkınmayı bizzat üstlenmekte olup bölge insanını sosyal güvenlik şemsiyesi altında korumaya almaktaydı. Böylece Fordist devlet ülkenin her yerinde söz söyleyebilme hakkına ve yerelde yaşayan yurttaşlara aidiyet duygusu verebilme şansına sahipti. Post-Fordizm geçiş ile birlikte üretimin parçalanması ve yerelin üretimde güçlenmesi ve baskın iktisadi doktrin olan neo-liberalizmin uygulama alanı buluşu, Keynesyen iktisadın ortadan kalkması sonucunda, devlet talep yönlü politikalar ile bölgenin kalkınmasını etkileme gücünü büyük ölçüde kaybetmiştir.

Bölge kalkınma ajansları yoluyla post-Fordist kamu yönetiminin temel değerleri olan esneklik, âdem-i merkeziyetçilik, farklılık gibi değerlerin hayata geçirilmesi sağlanacaktır. Esnek olmayan katı merkeziyetçi bürokratik durağan yapılar yıkılarak yerelliğe, çeşitliliğe ve bireysel farklılıklara önem veren bir oluşumun hayata geçirilmesinin önü açılacaktır (Tutar ve Demiral, 2007, s. 74). Böylece sorunların çözümünde yerelden uzak merkezi yönetim yerine, sorunların olduğu noktaya daha

yakın olan yerel odaklar yoluyla daha etkili çözümler üretilebilecektir. Bireysel tercihler daha iyi gözlemlenebilecek, bu tercihlere uygun hizmetler daha etkili sağlanabilecektir.

3.3.POST-FORDİZM'İN KAMU İSTİHDAMINA ETKİLERİ

Esnek üretim tarzının ekonomik yaşamda hâkim olmasıyla birlikte kamu personel rejiminde büyük değişimler yaşanmıştır. Kamu sektöründe işe alımlardan ücret yönetimine kadar pek çok şey değişime uğramıştır. Fordist yılların statü hukukuna dayalı, sabit ve güvenceli yapıları yıkıma uğramıştır. Kıdeme dayalı ücret sistemi de değişimlerden nasibini almıştır.

Kamu personel rejiminde yapılacak düzenlemeler ile sözleşmeli çalışmanın olağan hale getirilmesi, esnek istihdamın hayata geçirilmesi, performansa dayalı ücret, norm kadro ve toplam kalite uygulamalarının kamu personel rejiminde işlerlik göstermesinin amaçlandığı belirtilmektedir (Evren, 2004, s. 353-355).

Post-Fordist kamu personel rejimi, kariyer uzmanlığına dayalı personel sistemini ortaya çıkarmıştır. Ekonomide yaşanan dönüşümler, kamu sektöründe emeğin örgütlenmesini derinden etkilemiş, uzmanlık biçiminde kariyer sistemi, Post-Fordizmin kamu personel rejimine önemli bir yansıması olmuştur. Dikey biçimde örgütlenen ve hiyerarşiye dayanan personel rejimi, az hiyerarşi ve yatay bir biçimde örgütlenen ve uzman personelin denetleme ve düzenleme görevlerinde bulunduğu bir personel rejimine doğru dönüşüme uğramıştır (Albayrak, 2015, s. 44-45).

Post-Fordist dönemin yarı-vasıflı veya vasıfsız işgücü ihtiyacının Post-Fordist dönemde vasıflı işgücü ihtiyacına dönüştüğü düşünülmektedir. Post-Fordizm'in karakterize ettiği iş gücü çok yönlü düşünebilen, donanımlı, inisiyatif kullanabilen iş gücüdür. Post-Fordist Kamu sektöründe buna uyumlu bir personel yapısı oluşturma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Çağın gelişen kamu yönetiminin örgütsel ihtiyaçlarına uygun karakterdeki çalışanları sağlama açısından personeli güçlendirme, donanımlı hale getirme önem arz etmektedir. Fakat kamu sektöründe rekabetçi baskıların bulunmayışı, zaman ve risk faktörlerine bağlı işlerin olmaması, geleneksel bürokratik yapının hiyerarşik, yerleşik ve

merkezi yapısı, kamu personelinin güçlendirilmesi ve vasıflı hale getirilmesi önündeki engelleri oluşturmaktadır (Çuhadar, 2005, s. 25). Bu engeller neticesinde, Post-Fordizm'in vasıflı iş gücüne sahip örgüt yapısı, kamu yönetiminin örgütsel yapısında yeterince oluşamamaktadır.

Fordist üretim sürecinin müdahaleci devleti, düzenlemelerini normlar hiyerarşisine göre oluşturmuştur. Bu sayede hem kamu sektörü hem de özel sektör çalışanlarının haklarını güvenceye almıştır. Personel ile ilgili kararlarda örgüt yöneticisinin herhangi bir inisiyatif kullanma hakkı olmamıştır. Örneğin; özel sektör, devletin belirlediği asgari ücretin altına inememektedir. Bu katılıkların aşılması esneklik ile mümkün olmuş, neo-liberalizmin esneklik anlayışına uygun olarak ortaya çıkan etkilerden birisi personel yönetiminden İnsan Kaynakları Yönetimi'ne (İKY) geçiş olmuştur (Köroğlu, 2010, s. 146). Bu sayede özel sektörün kar maksimizasyoncu anlayışına uygun olarak, gerek ücret gerekse çalışma koşullarında esnek bir yapıya geçiş sağlanmıştır. Üst yapı olarak kamu yönetimi de esnekleşme sürecinden etkilenmiş olup, İKY'ye uygun dönüşümler gerçekleştirmiştir.

Tablo 15. İKY ve Personel Yönetimi Karşılaştırması

ÖZELLİKLER	İKY	PERSONEL YÖNETİMİ
Yönetim Anlayışı	Uzun vadeli stratejik Öngörülü	Kısa vadeli
Örgütlenme Anlayışı	Tekçi, paylaşılmış değerlerin örgütsel amaçlara bağımlılığın ve genel bir kimliğin bir araya getirdiği bireyler	Çoğulcu, koşullara bağlı birliktelik arz eden gruplar ve açıkça belirlenmiş kural ve yapılar içinde kolektif dayanışma
Örgütsel Yapılar ve İşleyiş	Doğal esneklik	Bürokratik kural ve sınırlandırılmış roller
Çalışmalara Yönelik Eğilimler	Yüksen güven, İşbirliği, dayanışma ve otokontrol	Düşük güven, maliyetlerin düşürülmesi yönünü de itaat ettirme ve kontrolün empoze edilmesi
Personelin yetki ve sorumluluğu	Yatay hiyerarşi, yatay yönetim	Dikey yönetim, merkezi yönetim
Üründe Verilen Önem	Kalite	Nicelik

Kaynak: Öztürk, 1999, s. 124'den aktaran: Ekinci, 2008, s. 178

Kamu yönetiminde esnekliği ve Post-Fordist değerlere uyumu geliştirecek olan İKY'nin başarıyla uygulanabilmesi için, planlama ve norm kadro çalışmalarının yeterli bir şekilde yapılması, işe başlayan memurların eğitim süreçlerine önem verilmesi, memurlar için terfi, ödül ve teşvik olanaklarının açık olması gerekmektedir. Çalışanları önemsemeyen, mümkün olmayan hedeflere ödül koyan, terfi imkânı açık olamayan bir İKY sisteminin başarıya ulaşması mümkün değildir (Ekinci, 2008, s. 180-184). Esnek ve çağı yakalayacak bir kamu yönetiminin yolu personeli eğiten ve teşvik eden bir İKY sisteminden geçmektedir.

Fordist birikim rejiminde; devletin üretim-tüketim dengesindeki bütünleştirici rolünün Post-Fordizm ile birlikte ortadan kalkması sonucunda, kamu istihdamını daraltma yönünde düşünceler belirmiştir. Gerek yerel yönetimlerde yapılan reformlarla gerekse norm kadro uygulamaları ile kamu personel rejiminin bürokratik rasyonel yapısı aşınmaya uğramıştır (Topak, 2003, s. 62). Tam istihdamdan kopan devlet ve talep yönlü devletten arz yönlü devlete geçiş başlıkları altında belirtilen, devletin talebi sağlama fonksiyonunun geride kalmasıyla, kamu istihdamı yolu ile talebi güçlendirme ve tam istihdamı sağlama tarihe karışmıştır. Bundan böyle fazlalaşan kamu istihdamını atıl gören bir zihin yapısı yükselişe geçmiştir.

Yeni sağ hareketi kamu sektöründeki istihdamı aşırı şişkin ve aşırı masraflı olarak görmüş ve sektördeki etkinsizliğin nedenini aşırı istihdam ve aşırı masraflara bağlamıştır. Kamu sektörünü iyi bir şekilde koruyan statü hukukunun personelleri verimliliğe teşvik etmediği yönünde görüş belirtmiştir. Bu noktada kamu istihdamının toplam istihdam içindeki payının ne olması gerektiği ile ilgili sorular ortaya çıkmış, kamu istihdamının daraltma stratejisi Liberal-muhafazakar hükümetler tarafından 1980'li yıllarda uygulamaya konulan bir strateji olmuştur (Ömürgönülşen, 2005, s. 386). Statü hukukunu esnekliğin önünde engel olarak gören Post-Fordizm, bu anlamda yeni sağın kamu istihdamını daraltma yönündeki stratejilerini desteklemiştir.

Esnek üretim ve birikim rejimi olarak adlandırdığımız Post-Fordizm'in kamu personel rejimindeki yansımaları; Fordizm'in tekil, sabit, statü hukukuna bağlı, esnek olmayan yapısının Post-Fordizm ile birlikte esnek, parçalı, çeşitli ve memurun sözleşmeli biçimde istihdam edildiği bir yapıya dönüşmesi olmuştur. Objektif hukuk normlarına

bağlı iş güvencesi performansa bağlı hizmette kalma güvencesine dönüşmüştür. Kamu personelleri merkez, çevre ve taşeron olmak üzere gruplara ayrılmıştır. Çekirdek bürokrasi, bakanlıklar, kadro karşılığı sözleşmeli çalışanlar, öğretim üyeleri, hâkim ve savcılar ve askeri personelden oluşmaktadır. Post-Fordist birikim rejiminin kamu yönetiminde, iş güvenceleri en sağlam olan grup çekirdek bürokrasidir. Bunun arkasında memurların, sözleşmeli ve geçici personellerin oluşturduğu çevre bürokrasi gelmektedir. En sonunda ise tamamen güvencesiz, geçici işçilerin, taşeron ve geçici proje personellerinin oluşturduğu taşeron bürokrasi gelmektedir (Aslan, 2005, s. 610-611).

Post-Fordist dönemde kamu personel rejimi, değer prensiplerine bağlı olarak açık ve rekabetçi sınavlarla personelleri seçme esasına dayalı olarak kurulmuştur. Geleneksel sistemin merkezi yapısının yöneticileri sınırlandıran, esnekliğe engel olan, örgütsel performansa zarar vermesi ve personeller arasında hakkaniyetsizliğe neden olan etkiler yapması sonucu ekonomik performans tarafsız yetki arasında değer prensipine dayalı bir personel rejimine geçilmiştir. Yeni sistem kamu yöneticilerine personel ile ilgili meselelerde daha belirgin ve esnek yetkiler vermektedir. Tamamiyle bürokratik kontrole dayanan personel sistemi piyasa tarzı bir sisteme doğru gitmiştir. Ömür boyu güvencenin, yazılı iş tanımlarının ve toplu pazarlık sisteminin hâkim olduğu geleneksel yapıdan mobilitenin arttığı, iş tanımlarının gevşediği, personelin üzerinde çıktı temelli kontrolün arttığı ve personele risk alma yetkisinin sağlandığı bir sisteme geçilmiştir (Brewer ve Walker, 2013, s. 122).

Yeni kamu personel rejiminde özel ve kamu arasındaki katı sınırlar ortadan kalkmakta, esnek çalışma saatleri, performans yönetimi, tele-çalışma ve norm kadro uygulamaları yeni düzende etkin hale gelmektedir. Kitlesele üretime dayanan Fordist anlayışın bilgi ve kaliteye önem veren Post-Fordizm'e evrilmesi sonucunda yeni kamu personel rejiminde rasyonellik, hiyerarşi ve katı kurallara bağlılık zayıflamaktadır (Saran, 2001, s. 38-48'den aktaran: Demirel, 2006, s. 112).

Yeni kamu personel sistemi, kaynakların etkin ve yerinde kullanılmasını ve hedeflere kısa vadede varılmasını amaçlayan, bu yüzden istihdamdan ücretlendirmeye kadar her şeye esneklik, değişkenlik ve yerinden yönetilebilirlik değerlerini katan ve değişen

şartlara kısa sürede uyum sağlayan bir personel sistemidir. Bu değerlerin hâkim olması için, toplam kalite yönetimi ve performans değerlendirmesi gibi mekanizmaları kurmakta, sözleşmeli, kısmi ve geçici istihdam metotlarını uygulamaktadır (Aykaç, 1999, s. 8-9'dan aktaran: Saran, 2007, s. 175).

Post-Fordizm'in iş yaşamında etkin olmaya başlamasıyla esnek çalışma yaygınlaşmaya başlamıştır. Fordist iş yaşamının sabit ve belli süreli iş yaşamı kökten değişimlere uğramıştır. Özel sektörde etkinleşmeye başlayan esnek çalışma metotları zamanla kamu sektöründe de geçerli olmaya başlamıştır. Daha verimli hizmet verebilmenin önünün açılmasındaki araç esnekleşme uygulamaları olmuştur. Sözleşmeli personel, kısmi zamanlı çalışma ve taşeronlaşma, esnekleşme uygulamaları olarak karşımıza çıkmıştır (Ateş, 2015, s. 106-112). Yeni istihdam biçimlerinin ortaya çıkışı, memurluk rejimini eritme yönündeki politikaları doğurmuştur. Memurluğun yanında esnek çalışma modelleri güçlenmekte, sözleşmeli personel ve taşeron istihdamı artmaktadır. Yapılan özelleştirmelerle memurluk rejimi günden güne erimektedir. Kapitalizmin yeni birikim rejimi Post-Fordizm, eskisine kıyasla personel sistemini daha fazla piyasalaştırma ve kendi metası haline getirme hakkına haiz olmuştur.

Post-Fordist kamu personel rejimi esnek, güvencesiz ve sözleşmeye dayalı memurluk üzerine kurulmuş olup, Fordist kamu personel rejiminin yaşam boyu istihdam anlayışı terk edilmiştir. Esnekleşen kamu personel rejimi merkezi olarak değil, kurumsal niteliklere göre parçalanmış niteliğiyle yerellik üzerine kurulmuştur. Her kurum kendi memurluk rejimini kurabilmektedir. Böylece kamu personel rejimi; Post-Fordist aşamada ulusal düzeyden kurumsal düzeye indirilmiş, anayasal noktadan yasa altı noktaya çekilerek yönetsel kararlarla statü güvencesi ortadan kaldırılabilir hale gelmiştir (Aslan, 2005, s. 296-300).

Aslan'a göre (2005, s. 296-307) Post-Fordizm ile kamu personel rejiminde yaşanan değişimlerin genel nitelikleri şöyle sıralanabilir:

- 1) Post-Fordist kamu personel rejimi güvencesiz ve sözleşmeye dayalı olarak kurulmuştur.

- 2) Kamu personel yönetimi hizmetleri metalaşmış, bütün iç süreçler metalaşmaya hazır hale getirilmiştir.
- 3) Rejimin iç süreçlerine değer ilişkisi girmiştir. Oluşan değer ilişkisi yeni rejimin iç dinamiğini oluşturmaktadır.
- 4) IMF ve Dünya Bankası gibi küresel örgütler özellikle az gelişmiş ülkelerin kamu personel rejimlerini esneklik yönünde biçimlendiren aktörler olmuşlardır.

Ana hatları yukarıda belirtilen yeni rejim, esnek bir biçimde çalışan, güvencesiz ve sözleşmeye dayalı memuriyet sistemine dayalıdır. Zaman içerisinde bütün süreçlerde esnek, güvencesiz ve sözleşmeli istihdam söz konusu olacaktır. Dört maddeden hareketle, gerçekleşecek süreç sonunda, kamu istihdamında şu sonuçların ortaya çıkması mümkündür:

- 1) İş güvencesi tamamen ortadan kaybolacak ve iş güvencesine sahip olabilmek için uzun yıllar çalışılmak zorunda kalınacaktır. Esnek, kural dışı ve geçici istihdam, proje temelli çalışma ve güvencesizleştirme yaygınlaşacaktır.
- 2) Memurun üzerinde görünmez baskı sopalı olacak, emeğin denetimi ve kontrolü geçmiş döneme göre daha sıkı olacaktır. Aynen özel sektör personeli gibi özel hukuk hükümlerine tabii çalışma şekli oluşacaktır.
- 3) Kar odaklı kamu hizmeti anlayışı daha da gelişecek, performans, verimlilik, etkinlik, müşteri odaklılık gibi yeni kamu işletmeciliği kavramları kamu hizmeti içerisinde daha büyük rol oynayacaktır. İstihdam edilen personellere performans değerlendirmesi uygulanarak ücret verileceğinden rekabet ortamı kızışacaktır.
- 4) Kamu istihdamında nispi azalma ve kamu istihdamının ülkedeki işsizliği azaltacak pozitif sonucuna kayıtsız kalınması olgusu yaygınlaşacaktır.

Yukarıda kamu istihdamının geleceğine ilişkin çıkarılmış olan sonuçları açmak gerekirse, *birinci maddeye* göre iş güvencesi oldukça azalacak ve ona sahip olabilmek oldukça zorlaşacaktır. Kamu kurumunda işe başlayıp ücret ve güvence açısından zorlu geçecek ilk yıllara dayanabilecek personeller iş güvencesine sahip olacaklardır.

İkinci maddede belirtilen özel hukuk hükümlerine dayalı çalışma koşullarının oluşması özel sektörde işçi işveren ilişkisinin kamu sektöründe de geçerli olacaktır. Kamu

kurumu-kamu personeli arasında bireysel sözleşmeye dayalı iş sözleşmesinin oluşması söz konusudur.

Üçüncü maddede belirtilen, yeni kamu işletmeciliğine ait olan etkinlik, verimlilik prensiplerine göre işleyen kamu yönetimi, ölçümün yapılabileceği kamu kurumlarında etkili olacaktır. Yapılan işin niteliğinin ölçüm ve hedefe konu olamayacağı kamu idarelerinde ise verimlilik ve etkinlik prensibi ters etkilere yol açacak ve kurum içinde gayri-adil uygulamaların önünü açacaktır. Örneğin; performans sisteminin, ölçümün, hedefin, kar odaklılığın olamayacağı bir kurumda uygulanması durumunda amiri ile arasını iyi tutan personel hem ücrette, hem yükselmede avantajlı konuma geçecek ve liyakat sistemi eriyecektir.

Dördüncü madde, kamu istihdamının, işsizlikle mücadeledeki rolünün ve talep artışı yolu ile ekonomik durgunluğu azaltma aracı olarak kullanılmasının ortadan kalkacağı ile ilgilidir. İşsizlik sorununun yol açacağı sosyal sorunlar ikincil plana atılarak, kamu istihdamının işsizliğe karşı emniyet supabı olma görevi tarihe karışacaktır.

3.3.1.Post-Fordizmin Kamu Personel Rejimine Girişi: Fulton Raporu

Post-Fordizmin kamu yönetimine girişi olarak kabul edeceğimiz Fulton Raporu İngiliz personel rejiminin sorunlarını inceleyip çözüm öneren bir rapordur. Kamu personel rejiminin yüzleştiği sorunlardan, devlet memurlarının işe alınıp eğitilmesi ile ilgili önerilere kadar kamu personel rejimi ile ilgili konuları kapsar. Rapor, kamu personel rejimi ile ilgili sorunları altı noktada toplar. Bu altı nokta bir anlamda kamu personel rejiminin genel sorunlarını ihtiva eder (Tutum, 1969, s. 58-65):

- 1) Mevcut sistem amatör memur felsefesine dayanmakta, memurlar her şeyden az çok anlamakta ve fakat hiçbir konuda uzmanlaşmamaktadır.
- 2) Mevcut sistemin kamu hizmetlerini hem dikey hem de yatay sınıflandırması nedeniyle işler gereği gibi görülememektedir. Bu yüzden ortaya çok sayıda sınıf çıkmakta, aşırı ölçüde parçalanmış yapı ile pahalı bir örgüt yapısı ortaya çıkmaktadır.

- 3) Kamu içerisindeki bilim adamı, mühendis gibi ihtisas sahipleri ne yetkiye ne de fırsata sahiptir.
- 4) Yöneticinin oluşmaması veya yöneticinin gerekli niteliklere haiz olmaması.
- 5) Devlet ve toplum arasında ilişki kurulamaması.
- 6) Kariyer planı dar bir kesimi kapsamakta, memurların yetenekleri ile alakası bulunmayan yerlerde çalıştırılması.

Rapor, kamu personel rejimi ile ilgili sorunlar için tavsiyelerde bulunmuştur. Buna göre kamu yönetiminde yeni memur tipi amatör değil, profesyonel olacaktır. Personel hizmetlerinde merkezi sorumluluğun oluşması amacıyla devlet personel dairesi kurulacaktır. Kamu dairelerinde ihtisaslaşma sağlanacak, uzman memur tipi geliştirilecektir. Kariyer sisteminin kapsamı genişletilecektir. Kamu hizmetlerinin niteliğini ekonomik, mali ve sosyal olarak ayıran rapor, eğitim ve istihdam düzeninin bu ayırımı göre tespit edilmesini önermektedir (Tutum, 1969, s. 75-79).

3.3.2. Post-Fordist Maaş Düzeni ve Performansa Dayalı Ücretlendirme

Ücret hem bir üretim maliyeti hem de bir talep kaynağıdır. Post-Fordizm, ücretin sahip olduğu bu nitelikleri değiştirmiştir. Fordizm’de ücretin birincil özelliği talep kaynağı olması, ikincil özelliği ise üretim maliyeti olmasıdır. Post-Fordizm’de birincil ve ikincil özellikler yer değiştirmiş bulunmaktadır. Ücretler öncelikle bir maliyet unsuru, sonrasında ise ulusal bir talep kaynağıdır (Jessop, 2005, s. 170-171). Bu nedenle ücretin niteliğinde yaşanan bu değişimin kamu sektörünü ve kamu maliyesindeki ücret felsefesini etkilememesi kaçınılmazdır. Kamu çalışanlarının maaşları toplanan vergilerden ödenmekte, ödenen vergilerin kaynağında da büyük ölçüde reel sektörün yapmış olduğu üretim bulunmaktadır. Bu yüzden, kamu çalışanlarının maaşları derin bir ekonomik ve sosyal temele sahiptir. Doğal olarak üretim paradigmasının değişimi dolaylı olarak kamu çalışanlarını etkilemektedir. Yeni üretim paradigması olan Post-Fordizm ile birlikte ücretin kavramsal içeriği değişmiş, kamu çalışanlarının almış olduğu ücretlerde talep unsuru olmaktan kopmuş, kamu maliyesi için azaltılması gereken bir yük olarak görülmeye başlanmıştır. Bu sebeple, Fordist üretim

paradigmasının maaşlara yansması ile Post-Fordist üretim paradigmasının maaşlara yansması arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır.

Post-Fordizm'in kamu sektöründe yarattığı dönüşümlerin en önemlilerinden biri maaş düzeninde yaşanan dönüşümdür. Kıdeme dayalı ücretlendirme sistemi önemli ölçüde değişime uğramış olmakla birlikte performansa dayalı ödemelerin ücret içerisindeki payı artmıştır. Post-Fordist maaş düzeni, aynı kıdeme sahip memurların aynı ücreti aldığı Fordist maaş düzeninin aksine; aynı kıdeme sahip memurların performansına göre ücret farklılaştırmasını öngörmektedir. Fordizm'in sabit ve güvenceli yapısında dönüşüm anlamına gelen yeni sistem, memurların ücretleri açısından değişken ve güvencesiz bir yapıya neden olmaktadır. Fordist rejimin maaş anlayışı eğitim-kıdem durumuna bağlı iken, Post-Fordist rejimde kıdemin önemi kalkmış olup, eğitim ve amirin takdiri maaşın belirlenmesinde daha etkili hale gelmiştir. Memurun maaşının yasa ile düzenlenme ilkesi ortadan kalkarken, memurun maaş güvencesi yasaların objektif kriterlerine değil, amirin takdirine kalmaktadır. Bu da memurun başarısından ziyade amirine itaatini ve uyumunu zorunlu kılmaktadır. 1980'den sonraki düzenlemeler maaşların üniter yapısını adem-i merkeziyetçi olarak dönüştürmüş, göreceli eşitlik mutlak eşitsizliğe dönüşmüştür. Ek gösterge ve tazminat sistemi ile Fordist maaş düzeni tasfiye edilmiş, aynı unvana sahip memurların maaşlarının farklılaştığı bir yapı ortaya çıkmıştır (Aslan, 2010, s. 119-120). Öte yandan, maaşın amir takdirine göre verilmesi yasal, objektif kriterlerin subjektif kriterlere dönüşmesine yol açmıştır. Bu birçok açıdan sorunlu bir uygulamadır. İşin niteliğinin ve öneminin ölçülmesinin zor olduğu siyasi kamu sektöründe, performans kriteri, yapılan işten ziyade memurun yakın olduğu siyasi duruş ve itaat ile ölçülecektir. Sağlık Bakanlığı'na bağlı kamu kuruluşları ve hastanelerinde, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nda ve kamu iktisadi teşebbüslerinde ölçülebilecek objektif kriterler performans uygulamasını başarıya ulaştırabilir; fakat idari işlerin yapıldığı kamu kurumlarında maaş adaletsizliğine yol açacağı açıktır.

Çalışanlara kapalı zarflarla ücret verilmesi ve dolayısıyla birbirlerinin aldıkları ücreti bilmemeleri, günlük yapılan işlem sayısının cetvele işlenmesi, yönetime ya da bir üst amire yakınlık, siyasi görüşlerin performans notunda etkili olması, değerlendirme yapan kişinin kişisel özellikleri, değerlendiren ve değerlendirilenler arasındaki sosyal ilişkilerin durumu gibi bir dizi faktörün devreye girdiği görülüyor. Çalışanların birbirlerini kötülemesi, idareciye yakın olmaya çalışması, kısa sürede daha fazla iş yapmaya çalışması, sürekli fazla çalışma yapması gibi olumsuzluklar yaşanıyor (KESK, 2010, s. 31).

Yeni birikim sisteminin kamu yönetiminde ortaya çıkarmış olduğu maaş rejiminin altındaki düşünceyi açıkladıktan sonra Post-Fordist maaş düzenin ortaya çıkardığı dört ana unsuru şu şekilde özetleyebiliriz (Aslan, 2005, s. 303-308):

- 1) Performans kriterinin yürürlüğe girmesi,
- 2) Maaş güvencesinin ortadan kaldırılması,
- 3) Memurun direncinin kırılması,
- 4) Toplu sözleşmeden bireysel sözleşmeye doğru gidiş.

Yeni sistemde, amirin yapacağı performans değerlendirmesi memurun kaderini belirleyeceği için maaşında kırılma yaşanmasını istemeyen memurun amirine ve idareye karşı direnci kırılacaktır. Performans değerlendirmesinin memur ile uzlaşarak onu ikna etme gücü, Fordizm'in emir-komutaya dayalı çalıştırma sisteminden çok daha şiddetlidir. Performans kriterinin devreye girmesiyle, maaş güvencesinde meydana gelen zayıflama sonucunda; memur amirine daha sıkı bir şekilde bağlanmıştır. Memurun çalışma düzeni bireyci-rekabetçi bir düzlemde kurularak maaş düzeni bireysel temelde oluşturulmuştur. Böylece memur sendikacılığının gücü kırılmıştır (Aslan, 2005, s. 305-306). Performans değerlendirmesi gibi Post-Fordist döneme özgü kriterlerin olumlu yanları olsa da memurlar için geçmişten daha fazla özgürlük ortamı getirmemiştir. Bu tür baskı sopalalarının artması, memurun kendini ifade etmesini ve amirine karşı olumlu eleştiri getirebilme şansını büyük ölçüde kısıtlamıştır.

3.3.2.1. Performans Sisteminin Kamu Kesiminde Uygulanabilirliği

Kamu sektöründe yapılan reformlar, artan mali sorumluluk ve tüketici beklentilerindeki değişim, kamu sektöründe verimliliği artırma ve hizmet kalitesini geliştirme yönündeki baskıları artırmıştır. Verimliliği, hizmet kalitesini ve hızını artırmanın yolunun da ücret sistemini değiştirmek olduğu görülmüştür (Kestane, 2003, s. 138). Buna bağlı olarak en önemli faktör olan insan faktörünü hız ve verimliliğe teşvik edecek adımlar atılması planlanmış, tam da bu noktada kamu sektöründe performansa dayalı ücret sisteminin uygulanabilir olup olmadığı yönünde tartışmalar ortaya çıkmıştır.

Kamu örgütleri ve özel örgütler birbirinden farklı bir yapıya sahiptir. Kültürel ve politik nedenler bu farklılığın esasını oluşturmaktadır. Özeldeki uygulamaların kamuda uygulanmasının altında yatan güçlüklerin ana nedenini kamu sektöründe hedeflerin, müşterilerin ve amaçların net olarak belirlenememesi oluşturmaktadır. Özellikle siyasi kamu yönetiminde idari nitelikte işler yapılmasından kaynaklı olarak performans değerlendirmesi güvenilir sonuçlar ortaya koyamaz. Kamu yöneticilerinin politik davranışları ve statü kaygıları verecekleri kararı etkilemektedir (Halis ve Tekinkuş, 2003, s. 251). Kamu sektöründe, özel sektörün sahip olduğu performans sistemini özendirici piyasa araçları ve mekanizmaları bulunmamaktadır (Demirbaş, 2001, s. 77'den aktaran: Eren ve Durna, 2007, s. 124). Kamu sektörü için performans uygulamasının güçlüğü buradan gelmekte, özel sektördeki ve finans sektöründeki satış, kâr, müşteri rakamları gibi nicel ölçütlerin kamu sektöründe olmaması ya da çok az kurumda mevcut olması, performans uygulamasını kamu kesimi için zorlaştırmaktadır. Kamu yönetiminde yapılan işlerin hedefi kâr elde etmek veya ilgili kurumun ölçeğini büyütmek değildir. Özel sektörün hedef odaklı ve kâr amaçlı stratejiler izlemesinin aksine, kamu sektörünün bu amaçlar dışında fonksiyonlarının bulunması performansa dayalı ücret sisteminin bu sektördeki uygulanabilirliğini güçleştirmektedir. Özel sektörde kâr, satış gibi ölçülebilir veriler bulunduğu halde kamu sektöründe verilen hizmetin kalitesini ölçecek nesnel araçlar azdır.

Kamusal mal ve hizmetlerin sahip olduğu bölünememe, dışlanamama ve tüketiminde rakip olamama gibi özelliklerinden dolayı kamusal mallar ve hizmetler için fiyat, değer ve önem biçmek oldukça güçtür (Durmuş, 2008, s. 131-133). Kamusal hizmetlerde fiyatlamanın zor olmasından kaynaklı olarak da hangi personelin verdiği hizmetin değerli ve kazançlı olduğunu saptamak oldukça zordur. Kamusal malların bu özelliği performans sisteminin diğer bir zorluğunu oluşturmaktadır.

Kamu sektöründe performansa dayalı ücret sistemlerinin uygulanabilirliği ve başarısı örgüt içi ve örgüt dışı birçok faktöre bağlıdır. Hukuki alt yapıdan kurumsal kültüre kadar pek çok engel bulunmaktadır. Kamu örgütlerinde yönetici olarak bulunan kişiler sonuç olarak 'memur' olmaları nedeniyle özerk bir biçimde içinde buldukları örgüt adına karar vermekten uzaktırlar. Personel seçimi ve ücretlendirme konusunda bu durum daha belirgin gözükmemektedir. Bundan başka siyasi kaygılarla kamu örgütlerinin

başındaki kişilerin sıkça değiştirilmeleri ve görevlerinin başında kalma güvencesinin zayıf olması nedeniyle, verimliliği artıracak olan performans dayalı ücretlendirme sisteminin uygulanması zorlaşmaktadır (Balcı ve Kırılmaz, 2005, s. 181-182).

Memurların verimliliğini artırmak için performans primi uygulaması tek başına yeterli değildir. Bunun yanı sıra terfi ile daha yüksek makamlara ulaşabilme imkânlarının sunulması gerekmektedir. Terfi ve liyakat ile birlikte yürüyen performans priminin esas alınması gerekmektedir. Mesleğinde itibarını artıracak makamlara ulaşabilme inancı kalktığı takdirde, çalışanlar sadece prim almak için uzun vadede yeterince azimli ve istekli olamayacaktır.

Performans uygulamasının başarıya ulaşması için öncelikle alınması gereken tedbirler şu şekilde olmalıdır (Kestane, 2003, s. 139-141):

- * Kadro ve pozisyonlara ilişkin norm kadroların, iş analizleri ve ölçümler yolu ile belirlenmiş olması gerekmektedir.
- * Personelin verimli bir şekilde çalışabilmesini teşvik edecek hususlardan birisi de yöneticilerin donanımlı olmasıdır. Bu bağlamda yöneticilerin eğitimine de özel bir önem verilmelidir.
- * Performans sisteminin objektif kriterlere sahip olması ve iş başarısının ölçülebilir olması gerekmektedir.
- * Ücretlerin tek taraflı belirlenmesinin aksine, çalışan temsilcilerinin de ücret belirleme sürecine dâhil olacağı toplu sözleşme sisteminin oluşturulması gerekmektedir.
- * Özel sektördeki ücret sisteminde yaşanan esneklik artışının kamu sektörüne de yansımalarının gerekli olduğu algısı yerleştirilmelidir. Bunun yanı sıra ücretlerin bireyselleştirilmesi ve belirlenmesi hususunda yerinden yönetim ilkesi dikkate alınmalıdır.

Yukarıda sayılanların yanı sıra, performans sisteminin kamu sektöründe uygulanabilmesini sağlayacak diğer bir husus ise, vergisini ödeyerek kamu hizmetlerinin finansmanını sağlayan vatandaşların tutumlarını anlamaktır. Hizmetten faydalananların memnuniyet durumları anlaşıldığı takdirde, kamu yönetiminde

performans kriterinin ölçülmesi kolaylaşacak ve sistem sağlıklı bir şekilde işleyecektir (Usta, 2010, s. 54).

3.3.3.Post-Fordizm'in Kamu Sektöründe Ortaya Çıkardığı İstihdam Biçimleri

3.3.3.1.Taşeronlaşma

Kamu sektöründe taşeronlaşma, kamu hizmetlerinin kamu personelleriyle değil, özel şirket personelleriyle yoluyla sağlandığı alt işveren uygulamasıdır. Taşeronlaşma Post-Fordizm'in emek sürecine hâkim olması ile kamu yönetimine de yansıyor, giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Taşeron istihdamın yaygınlaşmasının altında yatan kavram, 20.yüzyılın sonlarında üretim organizasyonundan ücretlendirmeye kadar bütün süreçlerde hâkim hale gelen esnekliktir. Sanayide standart-dışı, A tipik çalışma biçimleri esneklik temelinde yaygınlaştırılmıştır. Daha sonrasında kamu yönetiminde de esneklik anlayışına uygun bir şekilde taşeronlaşma kullanılmıştır. Kamu sektöründe özelleştirme yöntemi olarak kullanılan taşeronlaşma, özel sektördeki gibi bütün iş kollarında uygulanmasa da özellikle belediyelerin sağladığı hizmetler başta olmak üzere pek çok kolda uygulanmıştır (Şafak, 2008, s. 131). Taşeronlaşma uygulaması, özelleştirilmeyen veya özelleştirilemeyen kamu kuruluşlarında özelleştirmeye alternatif olarak kullanılmakta, kamu sektörünün küçültülmesi amacıyla uygulanan diğer bir politika olmaktadır (Köroğlu, 2010, s. 140).

Üretim sürecinin parçalanarak küçük birimlere ayrılması ve ana firma dışındaki küçük birimlere aktarılması şeklinde uygulanan taşeron istihdam biçimi son on yıllarda giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Kamu sektöründe yaygınlaşmasının altında özel kesimdeki rekabetçi baskılardan ziyade, personel giderlerini azaltmak suretiyle bütçe açıklarının önüne geçmek yatmaktadır. Özellikle, alt yapı hizmetleri üreten kamu kurumlarında taşeronlaşmanın yaygınlaşmasının en önemli nedeni, taşeron kullanımının işçilik giderlerini düşürmesidir (Tiyek, 2014, s. 23-24). Özel kesimde taşeronlaşmanın altında yatan düşünce maliyet minimizasyonudur. Taşeron istihdam yoluyla iş gücü maliyetleri aşağı çekilmekte ve sosyal güvenlik ödemelerinde de tasarruf edilmektedir. Ayrıca taşeron personele kadrolu personele yapılan performans, ikramiye, kâr payı gibi

ödemelerde yapılmamaktadır. Taşeron istihdam yoluyla firmalar rekabet güçlerini artırmakta, piyasaya tutunabilmektedir. Taşerona yönelmenin altındaki güdü rekabetten kaynaklı olarak piyasada ayakta kalabilmektir. Özel sektörde yaşanan bu gelişme kamu sektörünü de etkisi altına almakta, özeldeki maliyet minimizasyonu amacı, kamu sektörüne bütçe giderlerini minimize etmek olarak yansımaktadır.

Taşeronlaşma uygulamalarının arkasındaki başlıca nedenler şu şekilde sıralanmaktadır (Saklı, 2013, s. 126):

- *Taşeron kullanımı yoluyla hizmetlerin daha ucuza getirilebilmesi
- *Devlet kadrolarındaki artış eğiliminin durdurulması
- *Kamu çalışanı anlayışının verimliliği sağlamaması
- *Kamu istihdam biçimlerinin yeterince esnetilememesi
- *Hizmetin, alanında uzman işletmelerden temin edilebilmesi ve bu suretle hizmette etkinliğin ve kalitenin artması

Taşeronlaşma daha çok iş yerinin yardımcı hizmetleri olan yemek, temizlik, güvenlik gibi konularda ortaya çıkmıştır. Böylece firmalar ve işletmeler ana hizmet ve üretimlerine odaklanırken yardımcı hizmetleri de alanında uzman şirketlerden alacaklardır. Bu düşünce taşeronlaşmanın yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Daha sonrasında kamu sektöründe de yardımcı hizmetler için alt işveren sistemi olan taşeronlaşma yaygınlaşmıştır. Kamu kurumlarının yemek, temizlik, güvenlik gibi hizmetlerinde ilk olarak uygulanan taşeron sistemi daha da ilerleyerek ana hizmet konularında da ilerlemeye başlamıştır. Geçmişte kamudan koparılamayacak işler ve hizmetler günümüzde taşeronlaşma eğilimine teslim olmuştur. Kamu kurumlarının destek hizmetlerinde başlayan taşeron sistemi asli hizmetlere kadar sıçramıştır (Aslan, 2005, s. 584-585). Taşeronlaşma eğilimlerini kamu sektörü içerisinde sıralamak gerekirse, en çok yerel yönetim hizmetlerinde başvurulduğunu daha sonra KİT ve en az merkezi yönetimde uygulandığı görülmektedir:

Yerel Yönetim>Kamu iktisadi Teşebbüsleri>Merkezi Yönetim görüntüsü durumu açıklamaktadır.

Yerel yönetim hizmetlerinde geçici işçi ile birlikte en çok başvurulan istihdam şekli olan taşeron işçi uygulaması, KİT’lerde kadrolu personel ile eş düzeye gelecek orana ulaşmıştır. Merkezi yönetimler yapılan işin niteliğinden kaynaklı olarak eski kadro güvencesine dayalı yapıyı daha iyi muhafaza etmiştir.

Kamu kesiminin özel kesim kadar rekabetçi olmadığı yargısından hareket edilecek olunursa, özel kesimin rekabet baskısından uyguladığı taşeron sisteminin kamu kesimindeki dayanağı özel kesime göre zayıftır. Günümüz kamu sektörü Post-Fordizm ile eş zamanlı olarak ortaya çıkan neo-liberal etkilerden dolayı üretimden elini çekmiş durumdadır. Kamusal hizmetlerin piyasaya devredilmesi çağın ana düşüncesidir. Bu durumda üretimden elini çeken devletin rekabet zorunluluğu zayıflamaktadır. Bu yüzden taşeronlaşmanın temelinde, bütçe giderlerini azaltarak enflasyona neden olmayacak bir kamu yönetimi anlayışının ortaya konulması yatmaktadır.

3.3.3.2.Sözleşmeli Personel

Post-Fordizm ve yeni kamu yönetimi anlayışının kamu sektöründe yarattığı istihdam biçimlerinden biri de sözleşmeli personel statüsünde çalışma biçimidir. Bu çalışma biçimi, kamu idaresi ve personel arasında sözleşmeye dayanmaktadır ve kamu istihdamının özel sektördeki gibi esnekleşmesi gerektiği düşüncesiyle uygulamaya konulmuş bir istihdam türüdür. Devlet Memurları Kanunu’na göre; sözleşmeli personel, kalkınma planı ve yıllık iş programlarındaki projelerin gerçekleşmesi için gerekli mesleki bilgi ve uzmanlığa sahip olan ve geçici işlerde sözleşmeli çalışan kamu personeldir (Akgüner, 2014, s. 50-51).

Sözleşmeli personel istihdamının arkasında yatan görüş, kamu sektörünün ihtiyaç duyduğu uzmanlık alanlarında; bilgili, tecrübeli, donanımlı kişilerin istihdam edilebilirliğinin artmasıdır. Post-Fordizm’in iş hayatındaki vasıflı emek ihtiyacının kamu sektörüne yansması olarak da okunabilir. Türk kamu yönetiminde de etkisi artan bir istihdam biçimi olarak karşımıza çıkan sözleşmeli personel istihdamının altındaki gerekçe ise, kamu kurumlarındaki aşırı istihdam ve düşük nitelikteki personeldir. Yasal düzenlemeler ile birlikte atılan adımlarla kadrolu personel artışının önüne geçmek ve

sözleşmeli personel istihdamını artırmak hedeflenmiştir (Sayan ve Küçük, 2012, s. 199-200).

Post-Fordizm'in kamu yönetimine en önemli yansımalarından birisi olan düzenleyici kurullar, sözleşmeli personel istihdamı üzerine kurulmuştur. Kadro karşılığı sözleşmeli personel istihdamı bu kurulların üst kadrolarında yaygınlaşırken, sözleşmeli istihdam ise bütün kadrolarda yaygınlaşmıştır (Aslan, 2005, s. 504). Genel anlamda sözleşmeli ya da kadro karşılığı sözleşmeli personel olsun, kamu sektöründeki Post-Fordist yansımanın sonucu olarak ortaya çıkan bu istihdam şekilleri uzmanlık gerektiren düzenleyici kurullar başta olmak üzere tüm kamu sektöründe vasıflı, alanında uzman kişilerden daha fazla yararlanmak amacıyla uygulanmaktadır. Post-Fordist paradigmanın nitelikli ve çok yönlü sorunlar çözebilen emek ihtiyacının kamu yönetimine de sirayet etmiş bir hali olarak ortaya çıkmaktadır.

Sözleşmeli personel istihdamı yerel yönetimlerde hızlanan bir istihdam biçimidir. Sözleşmeli personel istihdamını kadrolu personele göre daha tasarruflu olduğu ve hizmet kalitesini daha fazla geliştirdiği belirtilmektedir. Yerel yönetimlerde ihtiyaç duyulan nitelikli insan kaynağını sağlamanın yolunun da sözleşmeli personel istihdamının genişletilmesinden geçtiği, iş gücünü çekebilecek ücretin de bu yolla sağlanabileceği görüşü hâkimdir (Ömürgönülşen ve Sadioğlu, 2014, s. 69-70).

Sözleşmeli personel Post-Fordist kamu yönetiminde ortaya çıkan ana istihdam biçimidir. Günümüzde de gerçekleşen süreç, sözleşmeli personel rejiminin yaygınlaşması ve bu eğilimin artarak gelecekte tamamıyla esnek ve sözleşmeli kamu personel rejimi kurmaya yöneliktir. Kamu sektöründe sözleşmeli personel istihdamının artması kamu yönetimi açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır. Alanında uzman kişilerden yararlanmak, stratejik açıdan sektörün güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Sözleşmeli personel alımında yaş şartının ortadan kalkması ile tecrübeli kişilerin kurum bünyesine katılımı sağlanacaktır. Aynen özel sektördeki gibi CV yolu ile kamu kurumlarında işe başlayabilmek çağın esnek yönetim anlayışı ile örtüşmektedir. Bunun yanı sıra kamu sektöründe çalışan personelin de özel sektöre geçebilmesinin yolu açılmalı, uygun olan kurumsal yapılar arasında geçişkenlik ve esneklik artırılmalıdır.

Bürokrasi, doğası gereği değişime kapalı bir yapıdır. Mevcut statükonun sürdürülmesinden yana tavır koyar. Yapılacak reformlara karşı iç direnç gösterir. Dışarıdan sözleşmeli olarak gelecek birikimli personele direnç göstereceği açıktır. Deneyim sahibi personellerin ve özellikle özel kesimin çalışma temposuna uyum sağlayabilmiş personellerin kamu sektörüne pozitif değerler katacağı kesindir, fakat bu personellerin özel kesimden daha rahat çalışma şartlarından faydalanmak amacıyla kamu kesimine geçişi engellenmelidir. Bunun için gerekli hukuki altyapının hazırlanması ve özel-kamu kesimlerinin çalışma koşulları arasındaki farkın asgariye indirilmesi gerekmektedir. Özel sektörün zorlu çalışma koşulları ve sözleşmeli olarak her an iş kaybetme riskine karşılık, kamu sektörünün güvenceli yapısının adaletle bağdaşır bir yanı bulunmamaktadır. Kamu personelinin de sözleşmeli olarak çalışması bir anlamda doğru olacaktır. Sözleşmeli istihdamın olağan hale gelmesi, sektördeki verimliliği ve başarıyı artırıcı etki yapacaktır.

3.3.3.3. Geçici Personel

Geçici Personel, kamu sektöründe gittikçe yaygınlaşan bir istihdam türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yıldan az veya mevsimlik olarak kamu sektöründe sözleşmeli olarak çalışacak personel türü olarak tanımlanmıştır. Geçici personellerin hakları ve çalışma koşulları sözleşmeli personelin çalışma koşullarından daha geri bir durumda bulunmaktadır (Sayan, 2009, s. 210).

Kamu sektöründe esnekliğin en bariz istihdam şekli olarak ortaya çıkan geçici personel uygulaması merkezi yönetimden ziyade yerel yönetimlerde görülmektedir. Geçici personeller, belirli süreli iş sözleşmesine göre istihdam edilmekte; emek, işveren tarafından belirli bir iş ve belirli bir süre için kiralanmaktadır. Belirli bir süre için istihdam edilen bu işçiler iş güvencesinden yoksun olup kadrolu işçilerin yararlandıkları kıdem tazminatından faydalanamazlar. Geçici personeller, sözleşmeli ve taşeron personelle kıyaslandığında en az güvenceye sahip istihdam grubunu oluşturmaktadır (Aslan, 2005, s. 574-575). Post-Fordizm'in geçici, kısa süreli, proje bazlı, değişken üretim sistemine uygun olarak ortaya çıkmış bir istihdam türü olan geçici personel

istihdamı Post-Fordizm'in kamu istihdamına en bariz yansımalarından birisini teşkil etmektedir.

3.3.4. Memurluk Rejiminde Ortaya Çıkan Etkiler

3.3.4.1. Memur İstihdamında Sayısal Esnekliğin Sağlanması

1980'lerden itibaren güçlenen neo-liberalizm, kamu yönetimini de içine alarak genişlemeye devam etmiştir. Neo-liberalizmin güçlenmesinde, Post-Fordizm'in ihtiyaç duyduğu esneklik (sayısal, ücret, zaman) anlayışının Neo-liberal politikalarda mevcut olmasının büyük payı bulunmaktadır. Böylelikle kamu yönetiminde giderek güçlenen neo-liberal akım kamusal istihdamı küçültmek amacıyla sayısal esnekliği güçlendirme yönünde adımlar atmıştır. Kamu istihdamını istisnai kadro ve statüler ile parçalı hale getirerek Fordist kamu yönetiminin sabit kadroya dayalı memur istihdamını oransal olarak azaltmıştır (Köroğlu, 2010, s. 147-148).

Yeni kamu personel rejimi kamu istihdamının aşağı yönde esnek olması için politikalar uygulamaktadır. Norm kadro uygulaması ile istihdam fazlası kamu personeli yaratılmak istenmektedir. Bu uygulama, istihdamı daraltmak amacıyla, daha fazla personelin yapacağı işi daha az personele yıkmanın aracı olarak kullanılmaktadır. Çalışanları birden fazla yerde görevlendirerek düzenli istihdamı yılmaktadır (Evren, 2004, s. 354).

Post-Fordist kamu yönetimi, memur istihdamını daraltma yönünde düşünce belirtmektedir, fakat ekonomideki genişleme ve artan ihtiyaçlar sonucunda kamu sektörüne olan bağımlılık da artmaktadır. Büyüyen piyasalar ve artan sektörler nedeniyle piyasanın düzenlenme ve denetlenme ihtiyacı da artmaktadır. Bu noktada yeni kurumlar ortaya çıkmakta, memur istihdamı da artmaktadır.

3.3.4.2. Memur İstihdamının Sosyal ve Ekonomik Yönünün Zayıflaması

Post-Fordist dönemin ana iktisat akımı olan parasalcı iktisat, işsizliği enflasyonla mücadelede bir silah olarak kullanılmaktadır. İşsizlik ile enflasyon arasında ters yönlü

ilişkiyi savunan ana akım gerektiği yerde işsizliğin artırılması yolu ile enflasyonun düşürülebileceğini savunmaktadır. Buna karşılık, Keynesyenlerin küçük farklarla devamı olarak görebileceğimiz post-Keynesyenciler ise yüksek istihdam oranlarının enflasyona neden olmayacağını, devletin piyasaya işveren olarak girmesiyle sorunların çözülebileceğini ve kamu istihdamının ekonomi için iyi stabilizatör olacağını belirtmektedir. Devletin işveren olarak piyasaya girmesiyle durgunluk dönemlerinde kamunun istihdam stoku artacak, canlanma döneminde ise kamu istihdam stoku özel sektöre kayacaktır (Işık, 2009, s. 140-143). İşsizliğin artmasını enflasyonla mücadelede kullanan yeni iktisat akımı işsizliğin artması konusunda herhangi bir endişe beslememektedir. Bunun aksine, Fordist dönemin iktisat akımının küçük farklarla devamı olarak kabul edilen post-Keynesyenler yüksek istihdamın ve kamu istihdamının faydalı olduğunu düşünmektedir. Buradan hareketle, Fordist dönemin iktisadi felsefesinin kamu istihdamına önem verdiği ve kamu istihdamını bir stabilizatör olarak gördüğü sonucuna ulaşılabılır.

Post-Fordizm ve piyasanın neo-liberal strateji ile yeniden yapılandırılması sonucunda Fordist Keynesyen refah devletinin toplumsal bütünleştirme rolü de aşınmaya uğramıştır. Devletin kamu istihdamı ile ekonomide birikim-tüketim dengesini sağlama görevi yok olmuştur. Toplumsal ve ekonomik risklere karşı devletin koruyucu rolünün kaybolmasıyla iş gücü için belirsizliklerle dolu bir süreç başlamıştır (Topak, 2003, s. 61-63). Fordist üretim sisteminin etkin olduğu yıllarda kamu yönetimi, emeğin yeniden üretimi, işsizlik sorunu ve bunun yaratacağı sosyal huzursuzlukla daha yakın bir ilgi içerisindeydi. Kamu istihdam politikaları, işsizliğin önlenmesine özel bir önem veriyor; işsizliğin azalması için kamuda memur istihdamını artırıcı politikalar uyguluyordu. Buradaki amaç kamuda artacak memur istihdamı ile işsizliğin azalmasının sağlanması ve talebi güçlendirerek birikim rejiminin istikrarına katkı sağlamaktı.

Fordist dönemde memur istihdamının artırılmasının altındaki temel felsefe Keynesyen dönemin tam istihdam anlayışıdır. Kamu istihdamı da tam istihdamı sağlamanın yolu olmakla birlikte refaha katkıda bulunmakta idi. Post-Fordist dönemde ise iktisadi verimlilik ölçülerine uygun bir şekilde memur istihdamı yaygınlaşmış, işsizliğin olumlu etkilerinin olduğu düşünülmüştür. Yeni düşüncede arzın esas alınması ve talebin daha geri planda kalmasının da bu fikrin oluşmasında rolü bulunmaktadır. İşsizlik sonucu

oluşacak sosyal sorunlar; Fordist dönemdeki gibi önemsenmemiş, refah devletinin bitişi ile birlikte kamu istihdamının sosyal ve ekonomik yönü zayıflamıştır.

3.3.4.3. Memurluk Mesleğinin Sosyal İtibarının Zayıflaması

Gündelik dilde ‘memur zihniyeti’ ve ‘memur toplumu’ gibi kelimeler oluşmuştur. Bu kelimeler olumsuz ve eleştirel anlamlarda kullanılmaktadır. Bürokratik yozlaşmanın, ataletin, verimsizliğin, tembelliğin işareti olarak gündelik dile yerleşmiştir. Bürokrasinin merkezi gücü, girişimci kültür eksikliği, devlet dışı özek alanların zayıflığı sonucunda memurluk kavramı olumlanmış ve memurluğa özgü zihinsel düşünce iklimi toplumda kendine yer bulmuştur (Aytaç, 2006, s. 2).

Fordist dönemde toplum içinde itibar gören mesleklerden biri olan devlet memurluğunun toplum içindeki itibarı, Post-Fordist dönemde gerilemiştir. Bunda Post-Fordizm’in ve neo-liberalizmin etkisi büyüktür. Ekonomide girişimciliğin, girişimci birey sayısının artmasının ve girişimciliğin yüceltilmesinin sonucunda toplumda girişimci olmayan kesimlerin itibarı gerilemiştir. Memurlar da girişimci olmayan sınıfın içerisinde yer almaları, durağan bir gelir ve iş koşullarından ve kültüründen kaynaklı bir hayata sahip olmalarından dolayı memurluk mesleği; toplumda, vasıfsız, hareketsiz ve hantal insanların yaptığı bir iş olarak görülmeye başlanmıştır. Memurların genel olarak edilgen, katılımsız, işini rutine bağlamış, işe kendinden bir şeyler katmayan, katı hiyerarşiden dolayı silik, itaatkâr ve pasif olduğu belirtilmiştir (Sencer, 1982, s. 36’dan aktaran: Aytaç, 2006, s. 5).

3.3.4.4. Kamu Sektöründe Esnek İstihdamın Yaygınlaşması

Çalışma hayatında esneklik kavramı 1980’li yıllardan itibaren yönetim bilimleri içerisinde artan bir şekilde yer işgal etmeye başlamıştır. İş yerinde hiyerarşiye dayalı bürokratik modellerin artık ihtiyaçları karşılayamadığı ve modasının geçtiği düşünülmüştür. Bunun yerine ikame edilen esnek çalışma modeline geçişin ardında yatan faktörler; küresel rekabette artış, değişen tüketici zevkleri ve yeni bilgi teknolojileri talebidir (Vallas, 1999, s. 68).

Esnek istihdam biçimini sadece Post-Fordizm'e ait bir istihdam biçimi olarak görmek doğru değildir. Sermaye birikiminin her döneminde esnek çalışma biçimleri yaygındır. 1970'li yıllara kadar toplumsal mücadelenin ürünü olarak kadrolu çalışma biçimleri çalışma hayatına yerleşmiş bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra, esnek istihdam da iş yaşamında mevcuttu. Post-Fordizm ile birlikte esneklik anlayışı, iş yaşamında çok büyük oranlara ulaşmıştır. Post-Fordist dönemin esnek istihdamını, Fordist dönemin istihdamından ayıran şey; Post-Fordist dönemde standart-dışı çalışma biçimlerinin ve iş sözleşmelerinin yaygın hale gelmesidir (Savran, 2007, s. 166). Post-Fordizm ve onun çalışma hayatına ve dolaylı olarak kamu sektörüne sirayet etmesinin biçimi esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşması şeklinde olmuştur. Post-Fordist çağın koşullarının gerektirdiği ölçüde kamu çalışanlarının esnek çalıştırılması amaçlanmıştır.

Kamu sektöründe esnek personel sistemi kurulmasındaki en önemli amaçlardan biri memurların maaşlarından terfisine kadar bütün süreçleri performans kriterine bağlamak, özel sektördeki gibi serbest iş piyasasına uygun olarak sözleşmeli çalışmayı yaygınlaştırmaktır. Kapitalizmin temel özgürlüklerinden ikisi olan sözleşme özgürlüğü ve seçim özgürlüğünün Post-Fordist kamu yönetiminde de işlerlik kazandırılması anlamına gelmektedir. Böylelikle ihtiyaç duyulmadığı anda memurun işine son verilebileceği ve her türlü iş güvencesinin ortadan kaldırılacağı bir sistem öngörülmektedir.

Kamuda esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması, sermayenin kendi lehine bir kamu personel rejimi kurmasıyla büyük ölçüde ilintilidir. Kamu personel rejiminin esnek biçimde düzenlenmesi yönünde IMF ve Dünya Bankası gibi küresel örgütlerin baskısı bulunmaktadır. Dünya ülkelerinin kendi çıkarlarına göre biçimlenmesini ve özellikle buna uygun bir kamu yönetimi rejimi kurulmasını istemektedirler (Çapar, 2011, s. 36-40). Her türlü yardım ve kredi bu şartları sağlama taahhüdü karşılığında verilmekte, kamu personel rejiminin esnekleştirilmesi ve değer ilişkisi içerisine sokulması temel amaçlar olmaktadır.

3.3.4.4.1. Memurluk Statüsünün Tasfiyesi ve Esnekleştirme

Kamu personel rejiminin esnek olmayan taraflarının ortadan kaldırılması, yeni üretim-birikim rejimine uygun düşen politikalar olarak kendini göstermiştir. Fordist kamu personel rejiminde memurlarla ilgili, işe girişten emekliliğe, disiplinden işten çıkarılmaya kadar bütün unsurlar, ayrıntılı olarak yasalarla belirlenmiş ve esnek olmayan bir durumu ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra; kapalı kariyer sistemi ve güvenceli kıdeme dayalı memurluk statüsü, mesleki donanımdan ziyade genel öğrenim şartı ile işe alınma, memurluk mesleğinin seçkin, gelenekçi bir hal alması, maaşın yapılan fiili işten daha çok dereceye bağlanması da esnek olmayan durumlara sebebiyet vermiştir (Tutum, 1980, s. 97-99). Bu yüzden kamu personel rejiminde yapılacak düzenlemeler, yukarıda bahsedilen esnek olmayan durumları aşmak ve Post-Fordist rejime uygun düşen kamu personel sistemini kurmak amacıyla yapılmıştır.

Memurluk statüsünü esnekleştirici reformlar yapılırken; yönetimin esnekliğini artırıcı adımlar atılmaktadır. Sorumluluğun otonom bir biçimde dağıtıldığı bir memurluk rejimine doğru gidilmektedir. Esnek memurluk rejimi; esnek yönetim ve otonom sorumluluk ile desteklenmekte, ücret sistemi bu dönüşümleri destekleyecek bir biçime sokulmaktadır. Personel yönetim yetkisi özerk bir yapıya kavuşmakta, esnek memurluk rejiminin başındaki yöneticiler 'girişimci' olma yolunda cesaretlendirilmektedir (Kellough ve Selden, 2003, s. 167-168).

Üst düzey bürokraside memurluk statüsü sözleşmeli veya kadro karşılığı sözleşmeli statüler verme yolu ile tasfiye edilirken, alt düzey bürokraside taşeronlaşma ve geçici işçi gibi metotlarla gerçekleştirilmektedir. Özellikle yerel yönetimlerde geçici işçi yöntemi daha sık kullanılmaktadır (Aslan, 2005, s. 481). Gelecek zaman içerisinde memuriyet kavramının tarihe karışacağı, kıdemin yükselmedeki etkisinin yok olmaya doğru gideceği bir süreç yaşanacağı düşünülmektedir. Özel sektör ve finans sektöründeki gibi unvanların yeterlik sınavlarına göre verileceği, gereken çalışmayı gösteremeyen çalışanların işe girdiği unvanla kalacağı veya işine son verileceği bir sürece girilecektir.

3.3.4.4.2.Kamu Sektöründe Esneklik Uygulaması: İhtiyari İstihdam

İhtiyari istihdam, özel sektör ve kamu sektörü arasındaki geçişkenliği temsil etmektedir. İhtiyari kamu istihdamının faydası iş gücü piyasasında esnekliği geliştirmesidir. Tam istihdam sağlayıcı bir uygulama olan ihtiyari istihdamın sağlanması, piyasadaki katılıkların aşılarak esnekleşmeye geçişle ilintilidir; çünkü tam istihdam ve kapasite kullanımı, piyasadaki katılıklarla ilişkilendirilir. Bu katılıklar esnekleşme yönünde ilerlediği takdirde istihdam sorunu da çözülecektir. İhtiyari kamu istihdamında, özel sektörün iş gücü talebi arttıkça kamu sektörü küçülecek, özel sektörün iş gücü azaldıkça kamu sektörü genişleyecektir. Böylelikle, her durumda tam istihdam sağlanacaktır. Sistem ‘yedek iş gücü ordusu’ gibi işleyecektir. Özel sektörün ihtiyaç duyduğu iş gücü her an elinin altında olacak, ihtiyaç duymadığı zamanlarda ise yedek olarak kamu sektöründe bulunacaktır (Forstater, 1998, s. 558-563). Bu esnek uygulamada özel sektör ana aktör olarak belirleyici pozisyondadır. Bir anlamda Karl Marx’ın, kapitalizmin işleme için yedek iş gücü ordusuna ihtiyaç duyduğu şeklindeki tezinin de doğrulaması niteliğindedir. Özel kesimin ihtiyaç duyduğu iş gücünün kamu sektörünün şemsiyesi altında sağlanması olarak ortaya çıkan bu süreç Keynesyen dönemdeki tam istihdama yönelik politikaların sağlamış olduğu sosyal faydanın esnek istihdam rejimi içerisinde işlerlik göstermesi şeklinde de okunabilir.

İhtiyari kamu istihdamının amacı tam istihdamı sağlamaktır. Kamu sektöründe isteğe bağlı çalışma modeli olarak uygulanan bu sistem, özel sektör ve kamu sektörü arasındaki geçişkenliği temsil etmektedir. Piyasanın genişleme döneminde kamu sektöründen özel sektöre iş gücü transferi olurken, piyasanın daralma döneminde özel sektörden kamu sektörüne doğru iş gücü transferi sağlanmaktadır. Böylece tam istihdam hedefi sağlanmaktadır. Kamu politikalarında tam istihdamı sağlama adına bu tür politikalara yer verilmektedir. Aynı zamanda kamu-özel iş birliğine dayanan yönetim modeline uygun olan bu sistem istihdamdaki kayıpları engellemekte, işsizliği önleyip tüketim ve refah kaybının önüne geçmektedir.

3.3.4.4.3.Esnek Çalışmanın Kamu Sektörüne Uygunluğu

Post-Fordist üretim, Fordizm'in kitlesel standart üretim ve tüketim anlayışının aksine farklılaşan taleplere yanıt veren esnek üretim sürecini ifade etmektedir. Bu yüzden çeşitlenen taleplere ve farklılaşan piyasalara cevap vermek isteyen ülkeler 1970'lerden itibaren esnek üretim sistemine geçmişlerdir (Aydınlı, 2004, s. 17-18). Post-Fordist alt yapıya sahip bir ekonomide firmaların değişen ihtiyaçlara daha çabuk uyarlanması ve buna göre çalışabilmesi gerekmektedir. Artan talep, sürekli gelen siparişler, bazen fazla mesaiyi gerektirmektedir. Bundan kaynaklı olarak özel kesimde zaman olarak esnek çalışma zorunluluğu doğmaktadır. Özel sektördeki değişimler alt-üst yapı ekseninde kamu yönetiminde esnek çalışmayı gündeme getirmektedir. Diğer taraftan kamu sektörünün özel kesime nazaran değişen ihtiyaçlara hızlıca cevap verebilme, siparişleri yetiştirme, artan talebi karşılama gibi yükümlülükleri düşüktür. Ayriyeten Post-Fordist dönemin neo-liberal uygulamalarının başlıcası olan özelleştirme yoluyla devletin üretimden elini çekmesi sağlanmıştır. Üretimden büyük ölçüde çekilen devletin ve dolayısıyla kamu personelinin esnek çalışma yükümlülüğü büyük ölçüde azalmıştır.

Post-Fordizm'in kamu yönetimine getirdiği esnekliğin kamu yönetimi için uygun olduğuna dair görüşler de mevcuttur. Kamu sektörü sahip olduğu niteliklerden kaynaklı olarak özel sektörün yapamadığı pek çok şeyi yapabilme gücüne sahiptir. Kamu kesiminin özel kesim gibi rekabetçi baskılarla yüzleşmemesi dolayısıyla kaynaklarını sosyal amaçlara uygun bir şekilde dağıtabileceği ve değişken davranabileceği görüşü bu düşüncenin temel dayanağıdır. Bu düşünceye göre; kamu sektörü, esnek ve tam istihdamın uygulanması açısından sayısız avantaja sahiptir. Sahip olunan avantajlar sadece emek ile ilgili değil, sermaye malları ve doğal kaynaklarla da ilgilidir. Özel sektörün üzerindeki rekabetçi baskılar firmaları, üretim metotlarını ve aktivitelerini en çok kâr elde edeceği işlere yönlendirmektedir. Kamu sektörünün kar elde etme amacı olmamasından kaynaklı olarak rekabetçi baskıları üzerinde hissetmez ve bu yüzden kararlarını makroekonomik ve sosyal değerler temelli olarak verebilir (Forstater, 1998, s. 558). Kamu sektörünün sosyal yönünün ağır basması ve bütün olarak halka karşı kendini sorumlu hissetmesi, özeline kar ve çıkar kaygıları nedeniyle yapamadığı pek çok şeyi yapabilmesini sağlamaktadır. Kamu sektörü doğanın korunması ve üretimin doğaya verdiği olumsuz dışsallığı önlemek konusunda ekili olabilir. Kamu sektörü kâr kaygısı

gütmediği için tam kamusal hizmetleri ihtiyaç duyan vatandaşlara sağlayabilir; piyasa ekonomisinin yarattığı olumsuzlukları önlemek için sosyal değerleri koruyacak pek çok sosyal politikalara imza atabilir. Diğer taraftan, toplum yararının gözetildiği hizmetlerin gönüllü çalışanlar veya geçici çalışanlar yoluyla yapılabilmesi Post-Fordist istihdam modellerinin kamu sektöründe uygulanabilirliğine örnek oluşturmaktadır.

3.3.5.Post-Fordist Dönemde Ekonomik Krizlerin Kamu Personeline Etkileri

İktisat tarihi literatüründe Fordist dönemin yaşandığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında 70'lerin başına kadar olan dönem, 'altın yıllar' olarak isimlendirilirken, Post-Fordizm'in olgunlaşmaya başladığı 1970'lerin ortalarından bugüne kadar olan dönem ise 'sürekli kriz' olarak isimlendirilmektedir (Hobsbawm, 2014, s. 299-333). Fordist dönem, emekçi sınıfın ve ona paralel olarak kamu personelinin yaşam koşullarının ve sahip olduğu sosyal hakların iyi olduğu bir dönemdir.

1980 sonrası sürekli kriz üreten yeni ekonomik düzenin, ülkelerin kamu yönetimine dayattığı en önemli politika 'yapısal uyum' politikalarıdır. Bu dönemde sermayenin küreselleşmesinin yarattığı krizler yapısal uyum programlarıyla birlikte ilerlemiştir. İthal ikameci büyüme modelinden ihracata dayalı büyüme modeline geçiş, kamu mülkiyetinin tasfiyesi olarak özelleştirme politikalarının uygulanması ve finansal serbestleşme, yapısal uyum programlarının en önemli ayaklarını oluşturmuştur (Sabuktay, 2009, s. 97-113).

Post-Fordist dönemin olgunlaşması ve neo-liberalizmin dünyada hâkim olması için uygulanan finansal liberalizasyon politikaları birçok ülkede ekonomik krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Her kriz dönemi, emekçi kesim ve onun paralelinde kamu emekçisi kesimin ücret ve sosyal haklarının aşındırılması konusunda fırsat oluşturmuştur. 1980'lerde yaşanan yapısal reformların baş sıralarında kamuda ücretlerin dondurulması politikası yer almıştır. Bütçe açıklarını kapatmanın ve alım gücünü düşürmenin yollarından birisi olarak uygulanan maaşların dondurulması uygulaması, en baş sıralarda yer almıştır.

Sonuç itibarıyla sürekli kriz eğilimine sahip olan Post-Fordizmin yaratacağı krizler elbette kamu personelini etkileyecektir, çünkü kamu personelinin maaşı ekonomide yaratılan artı-değerden ödenmektedir. Yaşanan krizin üretimi vurması ve tüm emekçilerle birlikte kamu personelini de etkilemesi normal ve adilanedir. Bu dönemde maaşların dondurulması ve zam yapılmaması adaletlidir, fakat reel ekonomik yapının güçlü bir şekilde kurularak yaşanacak ekonomik krizin etkilerinin kamu personeline yansımalarının en aza indirilmesi en önemli amaçlardan biri olmalıdır.

3.4.POST-FORDİST DEĞERLER KAMU YÖNETİMİ İÇİN UYGUN OLABİLİR Mİ?

Bu bölümde, bundan önceki bölümlere paralel olarak Post-Fordizm'in kamu sektörüne taşınmış olduğu değerlerin kamu yönetimine uygun olup olmadığı ve bu değerlerin kamuda verimlilik artışı sağlayıp sağlamayacağı hususuna değinilecektir. Önceki bölümlerdeki literatürden faydalanılarak, Post-Fordizm'in kamu yönetimine etkisi uzmanlaşmış iş gücü, performans değerlendirmesi, iş güvencesinin kaybolması, bilgi teknolojileri ve reformlar bağlamında değerlendirilecektir.

Post-Fordist kamu yönetimi anlayışı, çağın değişimine ve koşullarına uygun bir yönetim anlayışının kamu yönetimine yerleşmesi olarak düşünülebilir. Post-Fordist üretim anlayışı, neo-liberalizm ve sermayenin esnekliğini ifade eden ve bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeyle zorunlu hale gelen "küreselleşme" dinamiği ile birlikte hareket etmektedir. Bu bağlamda, post-Fordist değerlerin neo-liberalizm ve küreselleşme dinamiği ile uyum içinde olma zorunluluğu doğmaktadır. Değişkenlik, hızlı değişime ayak uydurma ve buna uygun esnek mevzuat post-Fordist dönemin kamu yönetimindeki yansımalarıdır.

Post-Fordist kamu yönetiminde memurların inisiyatif alabilen, çok yönlü çalışabilen vasıflı insan kaynağı olduğu belirtilmiştir. Weberyen bürokrasinin katı hiyerarşisinin yerine memurların takım çalışması içerisinde işlerini icra edeceği, performans sistemiyle memurun verimliliğinin artacağı öngörülmüştür. Fakat performans sistemi yoluyla memurun kaderi otoriteye daha fazla bağlanmıştır. Hiyerarşi ve otoriteyi güçlendiren yeni sistem, memuru amire daha fazla bağlamış, maaşı ve yükselmesi

amirinin vereceği nota bağlı olan memur da özgürce karar verebilen ve inisiyatif kullanan çalışandan çok amiri ile arasını iyi tutmaya çalışan ve herhangi bir itiraza cüret edemeyen bir tavır takınmak zorunda kalmıştır. Diğer bir nokta ise, takım çalışması ve verimliliğin, üretimin ve hedefin olduğu sektörlerde var olabileceğidir. Birçok kamu kurumu üretim ve hedef bazlı işler yapmadığından, takım çalışmasının sağlanması ve verimliliğin artırılması kamu kurumlarında zorlaşmaktadır. Ortaya çıkışında post-Fordist etkilerin de rolü bulunan değerlerin özel kesimde uygulanması daha kolaydır. Bu sebeple, bürokrasinin küçültülmesi ve kamu sektörünün özelleştirmeler yolu ile ekonomide sahip olduğu payın düşürülmesi öncelikli amaç olmalıdır.

Liberal iktisatçı von Mises'e göre (2010, s. 69-84); bürokrasi, hizmetlerin iktisadi hesaba göre kıymet biçilemeyeceği bir sistemdir. Devlet daireleri birer masraf kaynağıdır. Memurluk sistemi personellerin entelektüel ufuklarını söndürmekte, kaderlerini amirlerinin eline bırakmaktadır. Buradan hareketle, yapılması gereken tespit bürokrasinin üretici değil, tüketici olduğudur. Bürokrasi ekonomide üretilen artı-değerden pay alan bir oluşumdur. Reel sektörde yapılan üretim sonucunda toplanan vergilerden pay almaktadır. Ülke içindeki idari, siyasi, adalet ve güvenlik gibi ihtiyaçların karşılanmasına yönelik hizmetler üreten kamu sektörü gerekli işleri yapar ama gerçek anlamda ekonomik katkısı olmadan tüketen bir yapıdır. Üretilen artı değerden pay alan bir yapı olarak bürokrasinin olabildiğince küçültülmesi gerekliliği ekonominin verimlilik açısından önemli bir konusu haline gelmiştir.

Kapitalizmin krizleri aşmak amacıyla yeniden yapılanma ihtiyacı bilimsel ve teknolojik devrimler ile aynı zamanda gerçekleşmektedir. Nedensellik bağı kurmak zor olmakla birlikte teknolojik devrimler kapitalizmin yenilenme ihtiyacını karşılamaktadır. Post-Fordizm'e geçiş mikro elektronik teknolojinin gelişimini ifade etmekte ve bu dönem bilgi ve iletişim teknolojilerinin çığır açtığı bir zamanı işaret etmektedir (Şaylan, 2009, s. 184-185). Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri kamu ofislerindeki işlerin daha verimli bir şekilde yapılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte eskiden daha fazla kişinin yaptığı bir işi artık daha az kişi yapabilmektedir. Böylece, verimsizliğin ve gizli işsizliğin yaşandığı şişirilmiş derecedeki kamu istihdamının önüne geçilmesinin ve kamu maliyesinin tasarruf etmesinin yolu açılmıştır. Bu bağlamda, Post-Fordizmin teknolojik devrimini ifade eden, bilgi ve iletişim teknolojileri kamu sektörünün verimli

çalışması bakımından büyük bir önem arz etmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerini yoğun olarak kullanan kamu kurumları kadro olarak küçültülmelidir. Kadrolarda küçültme ile birlikte genç nüfusun çalışabileceği özel alanların genişletilmesi için tedbirler alınmalıdır.

Kılıçbay'a göre (1996, s. 129), dünyadaki pek çok devlet kendini ihtişam içinde üretmektedir. Halk için değil, kendi için devlet olmaktadır. Toplanan vergileri kendi ihtişamına harcamakta, istediği kesime kaynak aktarımı yapmakta ve kitlelerin algısına 'devlet baba' ya da 'ulu devlet' olarak yerleşmektedir. Demokratikleşmiş ülkelerdeki devlet ise halkın üzerindeki yüce otorite olmaktan çıkıp, halkın bir şirketi haline dönüşmüştür. Demokrasinin gelmediği pek çok toplumda devletten geçinme, diğer geçim araçlarının önüne geçmiştir. Devlete mensup olunarak imtiyaz peşinde koşulan, bireylerin gelirden aldığı payın üretime yaptığı katkıdan bağımsız olduğu haksız bir yapı mevcuttur. Bunun için kamu yönetiminin hâkim üretim tarzından bağımsız olarak aşağıda belirtilen şekilde düzenlenmesi adil olacaktır:

- 1) Kamu kaynaklarının ve devlet mekanizmasının kitleler için bir geçim aracı olmaktan çıkarılması, bunun için verimlilik kıstasları içerisinde doğru ve yerinde özelleştirmelerin yapılması fakat piyasa fetişizmine (her sorunun tek ilacı piyasadır anlayışı) teslim olunmaması gerekir.
- 2) Kamu sektörünün bireyler ve toplumsal gruplar için imtiyaz kapma aracı olmaktan çıkarılması ve liyakat sisteminin kamu yönetiminde güçlendirilmesi önemlidir.

Post-Fordist eğilimler kamu yönetiminde uygulanacaksa, kesintiye uğratılmadan ve popülizme izin verilmeden, siyasilerin seçim hesaplarına kurban edilmeden uygulanmalıdır. Post-Fordizm kamu personelini aynen özel kesimdeki çalışanlar gibi sözleşmeli çalıştırma yoluna giderken, seçim dönemlerinde kadroya geçirme politikası Post-Fordist dönüşümü sekteye uğratmaktadır. Bu kesintiler sonucunda, kamu yönetiminde bir yandan 1980 sonrası liberal eğilimler ve öte yandan Weberyen bürokrasi ile karışık bir yapı oluşmaktadır.

Post-Fordist kamu yönetimi iş güvencesini kaldırmaktadır. Başarı ve sorumluluk, daha çok zorunluluklardan kaynaklanır. Güvencenin ve rahatlığın olduğu bir ortamda başarı beklemek güçtür. Kamu çalışanını verimli çalışmaya teşvik edecek olan da zorunluluktur. Kamu sektöründe de başarı ve verimliliğin sağlanması iş güvencesinin istismar edilmeyecek ölçülerde kaldırılmasından geçmektedir. Burada bahsedilen istismar kelimesi politik hesaplardan kaynaklı işten atılmalar başta olmak üzere diğer çıkar hesaplarıdır. İş güvencesinin dayanak noktası kamu çalışanının yeterliliği ve sorumluluğu olmalıdır. Yapması gereken işi yeterince ifa edemeyen, aylaklık eğilimleri gösteren kamu çalışanının işini kaybetmesinden daha doğal bir şey olmamalıdır.

Kamuda iş güvencesinin kaldırılması özel sektörle dengenin sağlanması açısından da önem arz etmektedir. Aksi takdirde kamudaki iş ve gelir güvencesinden kaynaklı olarak bireylerin kamuyu tercih etme eğilimi artacaktır. Özel sektörün güvencesiz çalışma koşulları ve her an ekonomik krizden etkilenerek gelir güvencesizliği yaratması, iş gücünün kamuyu tercih etmesinin altındaki nedendir. Donanımlı ve zeki bireylerin de kamu sektörünü tercih ettiği gözlenmektedir. Hâlbuki yaratıcılıklarını ve iktisatlarını gerçekleştirecekleri özel kesimi tercih etmeleri gibi bir tercih de vardır. Bunun içindir ki; kamu sektörü ve özel sektörün çalışma koşullarının uyumu artırılmalı, gelir ve iş güvencesi iki sektörde de benzer olmalıdır. Kamu kurumlarının özel kesimden toplanan vergilerle finanse edildiği düşünüldüğünde; ekonomide yaşanan kriz, özel kesimi nasıl etkiliyor ve gelir akımını durduruyorsa, aynı etkinin kamu kesiminde de görülmesi daha dengeleyici olacaktır.

SONUÇ

Post-Fordizm, neo-liberal ekonomi ile eş zamanlı olarak aynı dönem içerisinde gelişmiştir. Post-Fordist gerekliliklerin büyük bir kısmı neo-liberal politikalarla örtülmüştür. Özelleştirme, yerelleşme, esnekleşme ve girişimcilik gibi Post-Fordist zorunluluklar neo-liberal politikaların içinde kendine yer bulmuştur. Post-Fordist üretimin ihtiyaç duyduğu esneklik koşullarını neo-liberal ideoloji sağlamıştır.

Fordizm'den Post-Fordizme geçişin temelinde düşen kar oranları ve üretkenlik bulunmaktadır. Yeni üretim paradigması bir anlamda sıkışan piyasalarda emeğin yeniden üretimini sağlayacak ve düşen kar oranlarını tekrar eski haline getirecek bir anlayışı ortaya koymaktadır. Düşen kar oranlarını yükseltmenin yolu esnek üretimden geçmekte, Post-Fordist paradigma ise bu ihtiyacı sağlamak yönünde adımlar atmaktadır. Fordizmin ücretleri ve diğer çalışma koşullarını katı hale getiren sendikal baskısından kurtulma amacı ve esnek olmayan koşulları yıkmaya yönelik girişimler, Post-Fordizm'in üretim sahalarındaki hâkimiyetini zorunlu kılmıştır.

Post-Fordizm yapısı itibari ile önemli değişimlere neden olmuştur. Hizmetler sektörü ekonomide öncü sektör haline gelmiş, bunun içerisinde finans sektörü devasa bir şekilde büyümüştür. Beyaz yakalılar iş gücü içerisinde çok büyük bir paya sahip olmuştur. Hizmet sektörünün gelişimi kadın çalışanların önemli bir yüzdeye sahip olması sağlamış, aile içindeki ilişkileri etkilemiştir. İş gücünün mobilitesinin artışı farklı ülkelere göçü artırmıştır.

Post-Fordizm ile birlikte iş gücünün daha vasıflı hale geldiği iddiası tartışmalıdır. Post-Fordizm, bant sistemine dayanan edilgen iş gücü olgusunu kırmakla başarılı olsa da, gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri ezberci iş yapma durumunu güçlendirmiştir. Zannedildiğinin aksine çok yönlü düşünebilen, sorun çözebilen, vasıflı iş gücüne ulaşabilme konusunda istenilen düzeye gelinememiştir.

Post-Fordizmin iş yaşamında emek sürecinde meydana getirdiği değişimler, özel sektöre paralel olarak kamu sektörünü de dönüştürmüştür. İş yaşamında performans yönlü baskıların artması, fazla mesainin yaygınlaşması, taşeron kullanımının artışı, iş

güvencesinin zayıflaması gibi dönüşümler kamu sektöründe de benzer etkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Post-Fordist dönemin kamu yönetimi; esneklik, yerellik, çok aktörlülük ve katılımcılık üzerine kurulmuştur. Post-Fordist dönüşüm, bilgi toplumuna geçiş ve neo-liberalizmin güçlenmesi kamu yönetiminin bu değerler üzerinden temellenmesine neden olmuştur.

Post-Fordizmin en önemli sonuçlarından birisi yerelleşmenin hızlanması olmuştur. Fordist katılımların, esnek olmayan durumların çözümü olarak yerelleşme hızlanmıştır. Yerelleşme yolu ile ücretlerin esnek olması sağlanmıştır. Fordist dönemde geçerli olan ulusal düzeyde asgari refah düzeyinin yurttaşlara sağlanması, yerelleşme ile ortadan kalkmıştır. Post-Fordizm yerelleşme yolu ile asgari refah diye bir şey tanımlamamakta, ücret ve çalışma koşullarını yeni ekonomik düzenin gereksinimleri doğrultusunda esnekleştirebilmektedir.

Yönetişim, Post-Fordist devletin iktidar biçimi olmuştur. Burjuvazi, devleti yönetme konusunda daha önce sahip olamadığı kadar önceliğe sahip hale gelmiştir. Karar alma noktalarında işverenlerin sahip olduğu oy hakkı artmıştır. Yönetişimin; çoğulculuğu, demokrasiyi geliştireceğine, ideolojik düşüncüyü devlet içerisinde arındıracağına ilişkin varsayımlar esasında sermaye sınıfının istediği devlet ve demokrasi modelini içermektedir. Bu yüzden yönetim modeli de ideolojik bir içeriğe sahip olmaktadır.

Bağımsız düzenleyici kurullar, Post-Fordist devletin iktidar biçimi olan yönetim mekanizmasına uygun olarak ortaya çıkan kurumlardır. Bu kurullar, başta ekonomi olmak üzere diğer alanlarda, sermayenin çıkarlarına uygun bir kamu yönetimi anlayışını ihtiva etmektedir. Seçimle iş başına gelen siyasi iktidarın sahip olduğu demokratik meşruiyetten yoksun olan bu kurullar, bütün süreçlerde 'esnek devlet' anlayışına göre hareket etmektedir. Fordist katılımların aşılması noktasında ortaya çıkan Post-Fordist birikim rejiminin ihtiyaçları doğrultusunda kararlar alınmasının yolu BDK'ları oluşturmaktan geçmektedir.

Post-Fordizm'in kamu bürokrasisinde etkin hale gelmesi Post-Fordist bürokrasinin oluşumuna öncülük etmiştir. Post-Fordist bürokrasi burjuvazinin bürokrasi içindeki

kuvvetinin arttığı bir süreci işaret etmektedir. Burjuvazinin artan gücü ile memurluk rejimini tasfiye eden ve özel sektör değerlerini kamu kurumlarına taşıyan bir durum ortaya çıkmaktadır. Yeni bürokrasinin kamu kurumlarına yansımaları, Fordist bürokrasinin aksine bütüncül yapıların parçalanması, hizmetlerin metalaşması ve değer ilişkileri içine sokulması biçiminde gerçekleşmiştir.

Post-Fordist bürokrasinin yükselişi sonucu, oluşması istenen kamu yöneticisi tipi; liderlik becerilerine sahip, risk üstlenebilen ve süreçlerde hızlı davranabilen bir yönetici tipidir. Bu yönetici tipi, eski bürokrattan son derece farklılaşmıştır. Kaynak kullanımında tasarruflu davranmadan mevzuata uygun hareket etmeye kadar pek çok konuda eski bürokratlardan geride kalmıştır.

Post-Fordizm, devletin sahip olduğu işlevleri önemli ölçüde değiştirmiş olmakla birlikte, neo-liberal gereksinimlerle uyum içerisinde bir yapının ortaya çıkışında önemli bir rol oynamıştır. Yeni devlet, Fordist dönemin aksine emeğin yeniden üretimi noktasında işlevsiz hale gelmiştir. Artı-değer'den soyutlanma ve emeğin tekrar üretimini sağlama görevinden çekilmek Post-Fordist devletin temel karakterini oluşturmuştur. Emeğin üretiminden soyutlanan devlet, emeğin kaderini sermaye'ye terk etmek zorunda kalmıştır. Bu devlet, Fordist refah devletinin aksine emeğin sahip olduğu payın aşındığı, sermayenin bürokrasiyi dolaysız yönetme konusunda güç kazandığı bir devlet modeli olmuştur. Emeğin kaderi doğrudan piyasa güçlerinin eline bırakılmıştır. Devlet, tam istihdamı sağlama hususunda eski fonksiyonlarını kaybetmiştir. Para basma yetkisini önemli ölçüde kaybeden devlet, Fordist dönemdeki talep canlılığını sağlama fonksiyonunu yitirmiştir.

Post-Fordist devletin oluşmasındaki siyasal güç yeni sağ olmuştur. Yeni sağ hareketi, devletin Post-Fordist karakter kazanması yolundaki dönüşümleri gerçekleştirmiştir. Fordist devlet döneminde, sosyal yöndeki kamu harcamalarının krize neden olduğu ve koruyucu devlet anlayışının israfı ve verimsizliğe yol açtığı yönündeki söylemleri ile meşruiyet kazanan bu hareket neo-liberal politikaları yürürlüğe koymuştur. Bu politikalar içerisinde; esnekliği geliştiren, sendikaların gücünü kıran ve müdahaleleri dışlayan neo-liberal politikalar Post-Fordist ihtiyaçlar ile de örtüşmüştür.

Post-Fordist devlet, öncülü olan refah devletinden farklılaşmasının sonucu olarak sosyal devleti tasfiye etmiştir. İş gücü piyasasını her türlü müdahaleden arındırmıştır. Sosyal devleti tembelliği teşvik eden bir araç olarak görüp, bir anlamda piyasada yaşanan tıkanıklıkların baş sorumlusu ilan etmiştir. Neo-liberal ideolojinin de yardımıyla toplumun kaderini yegâne olarak piyasaya bağlama yönünde adımlar atmıştır.

Post-Fordizmin ve esnek üretim sistemlerinin ulus-devletin yapısını aşındırıcı etkiler yaptığı ve süreç sonucunda ulus-devletin tarihe karışacağı gibi öngörüler yapılırsa da ulus-devlet dünya siyasetinde etkisini ve önemini halen korumaktadır. Sermaye düzeni, birikim rejimi ne olursa olsun, birçok ulus-devletin var olduğu siyasi bir çatı içerisinde gelişmekte ve varlığını sürdürebilmektedir. Mülkiyet haklarının tesisinde, artı-değerin emek sınıfından sermaye sınıfına aktarımında her zaman devlete ihtiyaç duyulmaktadır. Bir ülkede gelir dağılımı dengeliyse, yaşam olanakları ve demokratik haklar tüm kesimler için tatmin edici ise, o ülkede ulus-devletin zayıflama şansı düşüktür. Refah ortamında etnik, mezhepsel farklılıklar başta olmak üzere farklılıkların bir biri ile çatışma ihtimali düşüktür.

Özelleştirme Post-Fordist dönemin temel kamu politikası olmuştur. Fordist dönemin güçlü sendikal baskılarını kırmak ve ücret maliyetlerini aşağı yönde esnek hale getirebilmek için özelleştirme uygulamaları yürürlüğe konulmuştur. Ekonomik kanatta neo-liberalizm, siyasi kanatta yeni-sağ hareketi bu politikaların yürürlüğe konulmasında başat güç olmuşlardır. Özelleştirme de aynen yerelleşme gibi Fordist rijiditeleri kırmanın anahtarı olarak kullanılmıştır.

Post-Fordist çağda, inovasyon ve girişimcilik devlet politikalarında kendini göstermiştir. Devletler, teknolojinin yaratacağı fırsatlardan yararlanabilmek amacıyla teknolojik kapasitelerin geliştirilmesine yardımcı olmuşlardır. AR-GE harcamaları 1990'lı yıllardan sonra büyük bir hızla artmıştır. Devlet, kurumsal yapıları oluşturma ve gerekli bilgiyi sağlama hususunda da piyasaya destek vermiştir.

Kamu hizmetlerinin ticarileşmesi, yerelleşmesi ve devletin kamu hizmetlerinden çekilerek rolünün regülasyona doğru dönüşmesi bu dönemin en göze batan gelişmelerinden biridir. Post-Fordizmin temelindeki esnek uzmanlaşma yaklaşımı ile yerel üretim sistemleri oluşmuştur. Küçük-orta boy işletmeler bu sayede gelişmiştir. Yerel birimlerin üretimde güçlenmesi kamu hizmetlerinin de yerelleşmesi olarak kamu yönetimine yansımaktadır. Bir yandan kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve piyasaya devredilmesi yönündeki neo-liberal baskılar, diğer yandan üretimi yerelleştiren Post-Fordist oluşum kamu hizmetlerinin özelleşmesi ve yerelleşmesi sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Öte yandan, kamu yönetiminden beklentilerin artması kamu hizmetlerinde şeffaflığın geliştirilmesi yönündeki baskıları artırmıştır.

Kamu hizmetlerinin finansamında yaşanan değişim kamu hizmetlerinin sosyal adaleti sağlayıcı yönünü aşınmaya uğratmıştır. Kamu sektörünün elinde kalan mevcut hizmetlerin finansmanının piyasalardan sağlanması ve geri ödemesinin halka fatura edilmesi kamu hizmetlerinin dengeleyici rolünün Post-Fordist dönemde yok olmasına neden olmuştur.

Kamu yönetimi reformlarında, Post-Fordizmin rolü ve etkisi oldukça büyüktür. Yapılan reformlar, yerelleşme ve istihdam bağlamında Post-Fordist üretim sisteminin özellikleri ve ihtiyaçları örtüşmektedir. Post-Fordizmin temelindeki esnek uzmanlaşma yaklaşımı ile yerel üretim sistemlerinin gelişimi ve ücret ve diğer çalışma koşullarındaki Fordist katılıkların çözülmesi sorunu, yerelleşmeyi kamu yönetimi reformlarının baş sıralarına oturtmuştur. Güvenceli istihdamdan kaynaklı olarak ortaya çıkan Fordist katılıkların çözülmesi sorunu ise, sözleşmeli istihdamı reformların içerisine sokmuştur. Bunun yanı sıra Post-Fordist devletin iktidar biçimi olarak nitelenen yönetişimin geliştirilmesi amacı, regülasyon yönündeki reformların önemli bir ayağını oluşturmuştur.

Post-Fordist kamu personel rejiminin en önemli sonucu; esnek, güvencesiz ve performansa dayalı olarak çalışan kamu personellerinin ortaya çıkışıdır. Yeni rejim memurlara uygulanan bütün rijiditeleri ortadan kaldırmış, ücret ve terfiye kadar pek çok şeyi performansa bağlamıştır. Memurlar, Fordist kamu personel rejiminin hâkimiyeti altındaki kadrolu, güvenceli istihdamı büyük ölçüde kaybetmiştir. Bunun yerine

sözleşmeli ve taşeron çalışma yaygınlaşmış, alt türü olarak da kadro karşılığı sözleşmeli istihdam ortaya çıkmıştır. Yerel yönetimlerde ise geçici işçilik yaygınlaşmıştır.

Kamu personel rejiminde performans değerlendirmesinin ortaya çıkışı Post-Fordist dönemin en göze batan gelişmelerinden biridir. Performans değerlendirmesi objektif ölçülebilir kıstasların bulunduğu kamu kurumlarında verimliliği teşvik edecektir. Öte yandan, ölçülebilir nesnel kriterlerin yetersiz olduğu kamu kurumlarında adaletsizliğe yol açacağı ve adam kayırmacılığı teşvik edeceği açıktır. Ücretlerin daha fazla performansa bağlanması ve kötüye kullanılması durumunda, kamu çalışanlarının amirine karşı daha fazla itaatkar olması ve daha sükunetli davranması tehlikesini de içermektedir.

Post-Fordist kamu personel rejiminde, memur istihdamını sayısal olarak daraltma düşüncesi hâkimdir. Buna karşılık artan ihtiyaçlar kamu yönetiminden beklentileri artırmakta, yeni gelişen sektörlerle piyasanın denetim ve düzenleme ihtiyacı artmaktadır. Böylece memur istihdamını daraltma yönündeki amaçlar gerçekleşmemektedir. Bu dönemde, memur istihdamının ekonomik ve sosyal boyutu ihmal edilmektedir. Fordist dönemin talep odaklı ekonomik anlayışının bitişi ile memur istihdamının ekonomiye katacağı talep artışı ortadan kaldırılmaktadır. Kamu istihdamının ekonomik ve sosyal anlamda dengeleyici olma misyonu tarihe karışmaktadır. Öte yandan, ekonomide gelişen girişimcilik, girişimci olmayan mesleklerin ve dolayısıyla kamu çalışanlarının toplum içerisindeki itibarını düşürmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar E. (2008). Küreselleşme ve Ulus Devletin Geleceği. *Memleket siyaset Yönetim*, Cilt:3, Sayı: 8, 2008/8, ss.127-148.
- Acar M. ve Özgür H. (Ed.) (2004). *Çağdaş Kamu Yönetimi II* . Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ağca V. ve Özcan K. (2010). “Yeni Kamu Yönetimi Anlayışında Postmodernizmin İzleri”. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:43, Sayı: 3, Eylül, ss. 1-32.
- Akgüner T. (2014). *Kamu Personel Yönetimi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Aksoy Ş. (1998). “Yeni Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt: 7 Sayı:1, Ocak, ss. 3-13.
- Aksoy Ş. ve Üstüner Y. (2007). *Kamu Yönetimi: Yöntem ve Sorunlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aktan C.C ve Dileyici D. (2006). Kamu Ekonomisi Ders Notları. Erişim: 20/09/2016, <http://www.canaktan.org>.
- Alaszewski A. and Manthorpe J. (1993). “Quality and the Welfare Services: A Literature Review”. *Jill, Br.j.Social Wk.* 23, pp. 653-665.
- Albayrak S.O. (2015). *Türkiye’de Kamu Personel Rejiminden Kopuş ve Kariyer Uzmanlık Sistemi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Amin A. (Ed.) (1994). *Post-Fordism A reader*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Amin A. (1994). Post-Fordism: Models, Fantasies and Phantoms of Transition. Ash Amin (Ed.), *Post- Fordism A Reader* (p. 1-39). Oxford: Blackwell Publishers.

- Amin A. ve Malmberg A. (1994). Competing Structural and Institutional Influences on the Geography of Production in Europe. Ash Amin (Ed.), *Post- Fordism A Reader* (p. 227-248). Oxford: Blackwell Publishers.
- Ansal H. (1996). "Esnek Üretimde İşçiler ve Sendikalar". *Birleşik Metal-İş Sendikası Yayınları*, Kasım.
- Arıkboğa E. (2011). Türk Yerel Yönetim Sisteminde Reform ve Yeni Kamu Yönetimi. Bilal Eryılmaz, Musa Eken ve Mustafa Lütfi Şen (Ed.), *Kamu Yönetimi Yazıları* (s. 42-69). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arslan N.T. (2010). "Klasik - Neo Klasik Dönüşüm Süreci: "Yeni Kamu Yönetimi". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, ss. 21-38.
- Aslan O.E. (2005). *Devlet Bürokrasi Kamu Personel Rejimi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2.Baskı.
- Aslan O.E. (2010). "Fordizmden Post-Fordizme Türkiye'de Memurların Maaş Düzeni". *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 43, Sayı: 1, Mart, ss. 81-122.
- Ataay F. (2007). Neoliberalizm, Kamu Reformu ve Demokrasi. Şinasi Aksoy, Yılmaz Üstüner (Ed.), *Kamu Yönetimi Yöntem ve Sorunlar* (s. 163-172). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ataay F. ve Kalfa C. (2008). "Yönetişim: Devlet Toplum İlişkilerinde Yeni Bir Aşama". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 3, ss. 229-240.
- Ateş H. ve Çöpoğlu M. (2015). "Kamu Yönetimi ve Çalışma hayatında Esneklik". *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt: X, Sayı: I, ss. 97-113.
- Ateş H. (2003). Postmodern Toplum, Devlet ve Kamu Yönetimi. Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk ve Bayram Coşkun (Ed.), *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar* (s. 303-331). Ankara: Seçkin Yayınları.

- Avcı M. (2014). “İdarenin Kamu Hizmeti Faaliyetlerinde Daralma ve Dönüşüm: Özelleştirme ve Regülasyon”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 16, Ocak.
- Aydınlı H.İ. (2004). “Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Süreci (Post-Fordizm) ve Sanayi Ötesi Yaklaşımlar”. *Kamu-İş*, cilt: 7, Sayı: 4.
- Aydoğanoglu E. (2011). *Emek Sürecinin Dönüşümü*. Ankara: Kültür Sanat-Sen Yayınları.
- Aykaç B. (1999). “Türkiye’de Kamu Yönetiminin Küçültülmesi, Yerel Yönetimler ve Yerel Demokrasinin Amaçları”. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 1/99, ss.1-12.
- Aytaç Ö. (2006). “Memurluk Zihniyeti ve Memuriyen Toplum: Prens Sabahattin’in Görüşleri Işığında Bir Çözümleme”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı:1, ss. 1-28.
- Balcı A. ve Kırılmaz H. (2005). Performansa Dayalı Ücretlendirme Sistemleri ve Kamu Sektöründe Uygulanabilirliği: Sağlık Bakanlığı’nda Döner Sermaye Gelirlerinden Performansa Dayalı Ek Ödeme Sistemi. Ahmet Nohutçu ve Asım Balcı (Ed.), *Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması-1* (s. 169-201). İstanbul: Beta Yayınları, 1.Baskı.
- Barabashev A. and Straussman J.D. (2007). “Public Service Reform in Russia, 1991-2006”. *Public Administration Review*, Vol: 67, No: 3 (May - Jun., 2007), pp. 373-382.
- Bayramoğlu S. (2005). “Yönetişim Zihniyeti: Türkiye’de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü”. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (10), ss. 264-273.
- Beaud M. (2003). *Kapitalizmin Tarihi*. Ankara: Dost Yayınevi, 1.baskı.
- Belek İ. (1999). *Post-kapitalist Paradigmalar*. İstanbul: Sorun Yayınları, 2.baskı.
- Bernier L. And Hafsi T. (2007). “The Changing Nature of Public Entrepreneurship”. *Public Administration Review*, Vol: 67, No: 3 (May - Jun., 2007), pp. 488-503.

- Beynon H. ve Nichols T. (2006). *Patterns of work in the Post-Fordist Era*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Beynon H. ve Nichols T. (2006). *The Fordism of Ford and modern management: Fordism and post-Fordism*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Bıçkılı D. ve Sobacı M.Z. (2011). ‘‘Yerel Yönetimden Yerel Yönetişime: Post-Fordizm Bağlamında Yerel Yönetimleri Anlamak’’. *Yönetim Bilimleri Dergisi* (9: 2), ss. 215-233.
- Bogason P. (2001). ‘‘Postmodernizm and American Public Administration in the 1990s’’. *Administration & Society*, Vol: 33 No: 2, May, pp. 165-193.
- Bonefeld W. (1991). *Post-Fordism and Social Form: a Marxist Debate on the Post-Fordist State*. London: Macmillan.
- Bonefeld W. (2014). ‘‘Sosyal Yapı ve Kapitalist Devlet Sorunu’’. H.Özcan ve C.Kargı (Çev.), *Journal of Economics and Political Economy*, Vol: 1, Issue: 2, December, pp. 327-350.
- Brand U. and Görg C. (2008). ‘‘Post-Fordist Governance of Nature: the Internationalization of the State and the Case of Genetic Resources: A Neo-Poulantzian Perspective’’. *Review of International Political Economy*, Vol: 15, No: 4, pp. 567-589.
- Braverman H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 1.Baskı.
- Brewer G.A. and Walker R.M. (2013). ‘‘Personnel Constraints in Public Organizations: The Impact of Reward and Punishment on Organizational Performance’’. *Public Administration Review*, January | February, pp. 121-131.
- Brown J. (2002). ‘‘Yönetişim ya da Neo-liberalizmin Siyasi Düzeni’’. *Birikim Dergisi*, Sayı: 158 –Haziran.

- Budd L. (2007). "Post-bureaucracy and Reanimating public Governance A discourse and practice of continuity?". *International Journal of Public Sector Management*, Vol: 20 No: 6, pp. 531-547.
- Burawoy M. (1979). *Manufacturing Consent*. Chicago: the University of Chicago Press.
- Burrows R. (1994). *Towards a Post-Fordist Welfare State?*. Oxford: Routledge.
- Canpolat H. ve Cangir M. (2010). "Değişen Dünya'da Kamu Yönetiminin Geleceği ve Türkiye'nin Reform gündemi: Devletin Daha Fazla Demokratikleşmesi". *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 466, Mart, ss. 25-45.
- Christensen T. and Laegreid P. (2007). "The Whole-of-Government Approach to Public Sector Reform". *Public Administration Review*, Vol. 67, No. 6 (Nov. - Dec., 2007), pp. 1059-1066.
- Clarke S. (1990). "New Utopias for Old: Fordist Dreams and Post-Fordist Fantasies". *Capital & Class Winter*, Vol: 14, pp.131-155.
- Clarke S. (1991). "the State Debate". İbrahim Yıldız (Çev.), *Praksis Dergisi*, sayı: 10, 2003 ss. 301-338.
- Clarke E.S. and Gaile G.L. (1997). "Local Politics in a Global Era: Thinking Locally, Acting Globally". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol: 551, Globalization and the Changing U. S. City (May, 1997), pp. 28-43.
- Cloke P. and Goodwin M. (1992). "Conceptualizing Countryside Change: From Post-Fordism to Rural Structered Coherence". *Transacitons of the Institute of British Geographers*. Vol: 17, No: 3, pp. 321-336.
- Cohen S.A. (1993). "Defining and Measuring Effectiveness in Public Management". *Public Productivity & Management Review*, Vol: 17, No: 1 (Autumn, 1993), pp. 45-57.

- Crowley M. Tope D. Chamberlain L.J. ve Hodson R. (2010). "Neo-Taylorism at Work: Occupational Change in the Post-Fordist Era". *Social Problems*, Vol: 57, No: 3 (August 2010). pp. 421-447.
- Çakmak U. (2004). "Esnek üretim Sistemi: İstihdama Etkisi ve Toyota Örneği". *Ekonomik Yaklaşım*, 15(52), ss. 235-253.
- Çapar S. (2011). "1980 sonrası Türk Kamu Yönetiminin Değişim ve Dönüşümü". *İdarecinin Sesi*, Ocak-Şubat, ss. 36-40.
- Çelik N. (2015). "Postbürokratik Kamu Yönetimi ve Demokrasi". *İGÜSBD*, Cilt: 2, Sayı: 2, Ekim, ss. 135-152.
- Çetiner Ö. (2008). "Fordist Konsensüs'ten Washington Konsensüsü'ne Birikim ve Bölüşüm Politikaları". *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt:19, Sayı:68, ss.17-46.
- Çuhadar M.T. (2005). "Türk Kamu Yönetiminde Personel Güçlendirme: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı: 25, Temmuz-Aralık.
- Dağdelen İ. (2005). "Post-Fordizm". *Mevzuat Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 90, Haziran.
- Daly M. (1997). "Towards a Post-Fordist Welfare State?". *Acta Sociologica*, Vol: 40, No: 1, pp. 81-86.
- Dehart-Davis L. (2007). "The Unbureaucratic Personality". *Public Administration Review*, Vol: 67, No: 5 (Sep. - Oct., 2007), pp. 892-903.
- Demirci A.G. (2010). "Bir Politika Transferi Örneği Olarak Türkiye'de Kadro Sisteminin İnşası". *Toplum ve Demokrasi*, 4 (8-9-10), Ocak-Aralık, ss. 143-168.
- Demirel D. (2006). "Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: Etkin Devlet". *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 60, Ocak-Mart.

- Demirel S. ve Yegen C. (2015). ‘‘Tüketim, Postmodernizm ve Kapitalizm Örgüsü’’. *İlef Dergisi*, Bahar, ss. 115-138.
- Dikmen A.A. (2015). *Makine İş Kapitalizm ve İnsan*. Ankara: Nota Bene Yayınları, 3.Baskı.
- Dikmen A.A. (2000). ‘‘Küresel Üretim, Moda ekonomileri ve Yeni Dünya Hiyerarşisi’’. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 86 Güz 2000 ss. 281-302.
- Doğan K.C. ve Yılmaz N. (2013). ‘‘Küresel Sermayeye Dayalı Yeni Ekonomik Düzendeki Ulus-Devletin Egemenlik Krizi’’. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 3, ss. 12-19.
- Doğan K.C. (2014). ‘‘Türkiye’de 1980 Sonrası Kamu Yönetiminde Reform Politikalarına Yön Veren Kavramsal/ Teorik Düşünceler ve Kurumsal Düzenlemeler’’. *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 479, Aralık.
- Dunford M. (1995). ‘‘Towards a Post-Fordist Order?’’. *Review of International Political Economy*, Vol: 2, No: 1 (Winter, 1995), pp. 185-196.
- Durmuş M. (2008). *Kamu Ekonomisi*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2.Baskı.
- Edwards R. (1999). *Contested Terrain: the Transformation of the Workplace in the Twentieth Century*. New York: Basic Books, Inc., Publishers.
- Ekinci F. (2008). ‘‘Kamu Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Uygulamasına Geçişin Çalışanların Verimliliğine Etkisi’’. *Maliye Dergisi*, sayı: 155, Temmuz-Aralık, ss. 175-185.
- Elam M. (1994). Puzzling out the Post-Fordist Debate: Technology, Markets and Institutions. Ash Amin (Ed.), *Post-Fordism A Reader* (p. 43-70). Oxford: Blackwell Publishers.
- Eraydın A. (1992). *Post-Fordizm ve Değişen Mekânsal Öncelikler*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1.Baskı.

- Eren V. ve Durna U. (2007). ‘‘Kamu Sektöründe Performansın Anlaşılması ve Geliştirilmesi’’. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 40, Sayı: 1, ss. 107-134.
- Eroğlu H.T. (2010). ‘‘Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Türk Kamu Personeli Yönetimine Etkisi’’. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, ss. 225–233.
- Ersoy D. (2012). *Post-Fordizm ve Yerel Yönetimler: Türk Yerel Yönetim Sisteminde Yaşanan Değişim*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Eryılmaz B. Eken M. ve Şen M.L. (Ed.) (2011). *Kamu Yönetimi Yazıları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Eryiğit S. (2000). ‘‘Esnek Üretim, Esnek Organizasyon, Esnek Çalışma’’. *Kamu-İş, İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 5 (4), ss. 1-16.
- Esser J. ve Hirsch J. (1994). The Crisis of Fordism and the Dimensions of a ‘Post-Fordist’ Regional and Urban Structure. Ash Amin (Ed.), *Post-Fordism A Reader* (p. 71-97). Oxford: Blackwell Publishers.
- Evren S. (2004). ‘‘Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı ve Kamu Personel Rejimi’’. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı: 48, ss. 351-373.
- Farazmand A. (2001). *Privatization or Public Enterprise Reform?*. Westport: Greenwood Press.
- Farazmand A. (1999). ‘‘Globalization and Public Administration’’. *Public Administration Review*, Vol: 59, No: 6 (Nov.-Dec.), pp. 509-522.
- Feeney M.K., and Rainey H.G. (2010). ‘‘Personnel Flexibility and Red Tape in Public and Nonprofit Organizations: Distinctions Due to Institutional and Political Accountability’’. *Journal of Public Administration Research and Theory: J-PART*, Vol: 20, No: 4 (October 2010), pp. 801-826.

- Forstater M. (1998). "Flexible Full Employment: Structural Implications of Discretionary Public Sector Employment". *Journal of Economic Issues*, Vol: 32, No: 2 (Jun. 1998), pp. 557-563.
- Gaertman D. (1998). "Postmodernism; or, the Cultural Logic of Post-Fordism?". *The Sociological Quarterly*, Vol: 39, No: 1 (Winter, 1998), pp. 119-137.
- Gertler M.S. (1988). "The Limits of Flexibility: Comments on the Post-Fordist Vision of Production and Its Geography". *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 13, No. 4 (1988), pp. 419-432.
- Gertler M.S. (1989). "Resurrecting Flexibility? A Reply to Schoenberger". *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol: 14, No: 1 pp. 109-112.
- Goodwin M. and Painter J. (1996). "Local Governance, the Crises of Fordism and the Changing Geographies of Regulation". *Transactions of the Institute of the British Geographers*, Vol: 21, No: 4 (1996), pp.635-648.
- Gül S.S. (2004). *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!*. İstanbul: Etik Yayınları, 1.Baskı.
- Güler B.A. (2005). *Devlette Reform Yazıları*. Ankara: Paragraf Yayınları, 1.Baskı.
- Güler B.A. (2005). *Yeni sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarlanma Politikaları 1980-1985*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2.baskı.
- Güler B.A. (2003). "Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye". *Praksis Dergisi*, Sayı: 9, Kış-Bahar, ss. 93-116.
- Güler B. A. (2003). "Devlette Reform". *3 Mart 2003 Mimarlar Odası Sunuşu*.
- Güler B.A. (2003). "Kamu Personel Sisteminde Reform Zorlamaları". *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 36, sayı: 4, ss. 17-34.

- Gündoğan N. (2007). ‘‘İşgücü Piyasasında Esneklik-Güvence Dengesi: Danimarka Modeli’’. *Çimento İşveren Dergisi*, Mayıs, ss. 22-37.
- Güney A. (2003). ‘‘Kapitalizmin Krizi ve Devlet Kuramı: Bob Jessop üzerine Değerlendirme’’. *Praksis Dergisi*, Sayı: 9, ss. 357-377.
- Güney A. (2004). ‘‘Kamu Yönetimi Yasa Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme: Devlet Biçimi ve Yeni Siyaset Tarzı’’. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2, ss. 1-12.
- Hampson L. and Morgan D.E. (1999). ‘‘Post-Fordism, Union Strategy, and the Rhetoric of Restructuring: The Case of Australia, 1980-1996’’. *Theory and Society*, Vol: 28, No: 5 (Oct., 1999), pp. 747-796.
- Hartley D. (2006). ‘‘Excellence and Enjoyment: the Logic of a ‘Contradiction’’. *British Journal of Educational Studies*, vol: 54, No: 1, March 2006, pp. 3-14.
- Harvey D. (2012). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları 6.baskı.
- Harvey D. (1993). ‘‘Esneklik: Tehdit mi yoksa fırsat mı?’’. *Toplum ve bilim Dergisi*, Bahar, ss. 83-92.
- Hirst P. ve Zeitlin J. (1989). ‘‘Esnek Uzmanlaşma ve İngiliz İmalat Sektörünün Rekabetçi Başarısızlığı’’. Yıldırım Kırgöz (Çev.), *Toplum ve Bilim Dergisi*, Bahar 1993, ss. 115-129.
- Hobsbawm E. (2015). *Aşırılıklar Çağı: 20.Yüzyıl*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Holloway J. (1991). ‘‘The State and Everyday Struggle’’. Atilla Güney (Çev.), *Praksis Dergisi*, sayı: 9, ss. 411-442.
- İşık S. (2009). ‘‘İstihdam Bağlamında neo-liberal Yaklaşım Post-Keynesyen Karşı Duruş: Devletin Nihai İşveren Olma Rolü’’. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Nisan, ss. 137-162.

- İçke M.A. Engin C. ve Kızılkaya E. (2012). ‘‘Refah Devletinden Rekabet Devletine Dönüşüm Tartışmaları’’. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No.46 (Mart 2012), ss. 1-24.
- İnsel A. (2015). *Neo-liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili*. İstanbul: Birikim Kitapları, 4.Baskı.
- Jessop B. (2005). *Kapitalist Devletin Geleceği*. Ankara: Epos Yayınları.
- Jessop B. (2005). *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1.Baskı.
- Jessop B. (1994). Post-Fordism and the State. Ash Amin (Ed.), *Post- Fordism A Reader* (p. 251-279). Oxford: Blackwell Publishers.
- Jessop B. (1995). ‘‘The Regulation Approach, Governance, and Post-Fordizm: Alternative Perspectives on Economic and Political Change?’’. *Economy and Society*, 24(3), pp. 307-333.
- Jessop B. (1993). ‘‘Towards a Schumpeterian Workfare State? Preliminary Remarks on Post-Fordist Political Economy’’. *Studies in Political Economy*, 40.1, Spring 1993, pp. 7-39.
- Jessop B. (1991). ‘‘The Welfare State in the Transition From Fordism to Post-Fordism’’. Bob Jessop (Ed.), *the Politics of Flexibility: Restructuring State and Industry in Britain, Germany and Scandinavia* (p. 82-105). Cheltenham: Edward Elgar.
- Kara B. (2009). ‘‘Sosyal Devletten Küresel Devlete: Türkiye’de Kamu Çalışanları ve Temel Haklar’’. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt:14, S:1, ss. 369-386.
- Kaymak M. (2010). ‘‘1873-1896 Krizi Mit Mi, Gerçeklik mi?’’. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65-2, ss. 165-194.
- Kaymak M. (2016). ‘‘Hegemonya Tartışmaları Işığında İngiliz ve Amerikan Hegemonyaları: Yönlendirici Hegemonyadan Kural Koyucu Hegemonyaya’’. *Hacettepe İİBF Dergisi*, Cilt:34, Sayı:1, ss. 63-92.

- Kaypak Ş. (2013). ‘‘Modernizmden Postmodernizme Değişen Kentleşme’’. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*. Cilt: 2, Sayı: 4, ss. 80-95.
- Kazgan G. (1997). *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: Altın Kitaplar, 1.Baskı.
- Kellough J.E. and Selden S.C. (2003). ‘‘The Reinvention of Public Personnel Administration: An Analysis of the Diffusion of Personnel Management Reforms in the States’’. *Public Administration Review*, March/April 2003, Vol. 63, No. 2, pp. 165-176.
- KESK. (2010). *Kamuda Esnek Çalıştırma ve Toplam Kalite Yönetimi*. Kesk.Org.tr.
- Kestane D. (2003). ‘‘Performansa Dayalı Ücret Sistemi Ve Kamu Kesiminde Uygulanabilirliği’’. *Maliye Dergisi*, Sayı 142, ss. 126-142.
- Kılıçbay M.A. (1999). *Dinin Fiziği Demokrasinin Kimyası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1.Baskı.
- Kılıçbay M.A. (1996). *Uyruktan Vatandaşa Geçimden İktisada*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1.Baskı.
- Klingner D.E. (1996). ‘‘Public Personnel Management and Democratization: A View from Three Central American Republics’’. *Public Administration Review*, Vol: 56, No: 4 (Jul. - Aug., 1996), pp. 390-399.
- Koch M. (2006). *Roads to Post-Fordism: Labour Markets and Social Structures in Europe*. Hampshire & Burlington: Ashgate.
- Koyuncu M. ve Şenses F. (2004). ‘‘Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri’’. *ERC Working Papers in Economics*, 04/13, october.
- Koroğlu Ö.T. (2010). ‘‘Türkiye’de Personel Yönetiminden İnsan Kaynaklarına Geçişte Esneklik ve Memurluk Statüsü’’. *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 469, Aralık, ss. 139-164.

- Kumral N. (2008). "Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar". *Ege University Working Papers in Economics*, Working Paper No: 08/02.
- Kutal G. (2008). "Türkiye'de çalışma hayatında esneklik uygulamaları". *TES-İŞ Dergisi*, Mayıs, ss. 84-94.
- Lamba M. (2014). "Bürokrasinin Siyaset Karşısında Güç Kaybetmesine Yönelik Gelişmeler". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11 Aralık, ss. 40-56.
- Leblebici D.N. ve Kurban A. (2012). "İşlem Maliyeti Kuramının Bürokrasi Piyasa İkileminde Bağımsız Düzenleyici Kurulların Yeri". *X. Kamu Yönetimi Forumu*, Bursa, Tebliğ, Uludağ Üniversitesi.
- Leblebici D.N. Kurban A. ve Sadioğlu U. (2012). "Türk Yönetim Sisteminde Bağımsız Düzenleyici Kurullar Üzerine Kuramsal Tartışmalar". *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 2.
- Lewchuk W.A. (1984). "the Role Of the British Government in the Spread of Scientific Management and Fordism in the İnterwar Years". *the Journal of Economic History*, Vol: 44, No: 2 the Tasks of Economic History (Jun.,1984), pp. 355-361.
- Lipietz A. and Cameron A. (1997). "The Post-Fordist World: Labour Relations, İnternational Hierarchy and Global Ecology". *Review of İnternational Political Economy*, Vol: 4, No: 1 (Spring, 1997), pp. 1-41.
- Lipietz A. (1994). Post-Fordism and Democracy. Ash Amin (Ed.), *Post- Fordism A Reader* (s. 338-357). Oxford: Blackwell Publishers.
- Markantonatou M. (2007). "The İdeal-Typical Transition from Fordism to Post-Fordism: A Neopositivist problem setting". *European Research Studies*, Volume X, Issue (1-2), pp. 119-129.

- Marx K. (2008). *Komünist Manifesto*. Ankara: Alter Yayınları.
- Mayer M. (1994). Post-Fordist City Politics. Ash Amin (Ed.), *Post- Fordism A Reader* (s. 316-337). Oxford: Blackwell Publishers.
- Mcdowell L. (1991). ‘‘Life Without Father and Ford: The New Gender Order of Post-Fordism’’. *Transactions of the Insitute of British Geographers*, Vol: 16, No: 4 (1991), pp. 400-419.
- Memişoğlu D. ve Gül H. (2012). Kamu Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Sağlık Alanındaki Yansımaları: Sağlıkta Dönüşüm Programı Örneği. Bekir Parlak (Ed.), *Kamu Politikalarında Dönüşüm*, KAYFOR 2012 Bildiriler Kitabı, TODAİE, 1.Basım.
- Nelson M.J. (1991). ‘‘Organized Labor, Politics, and Labor Market Flexibility in Devolving Countries’’. *the World Bank Observer*, Vol: 6, No: 1, January, pp. 37-56.
- Nohutçu A. Ve Balcı A. (Ed.) (2007). *Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması-2*. İstanbul: Beta Yayınları, 1.Baskı.
- Odabaşı Y. (2012). ‘‘Fordizm’den Post-Fordizme Dönüşüm’’. *Eğitim Sosyolojisi Bakış Açısıyla Toplum ve Eğitim Konulu Sempezyum Bildirimi*. 10-11 Mayıs 2012 Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- OECD. (1990). *Flexible Personnel Management in the Public Service*. Public Management Studies. Paris, France: OECD.
- Ömürgönülşen U. ve Sadioğlu U. (2014). *Türkiye’de Yakın Dönemdeki Yönetmel Reform Çalışmalarının İl Belediyeleri Personel Yönetimi Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Ömürgönülşen U. (1997). ‘‘The emergence of a new approach to the public sector: the new public management’’. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 52.01, pp. 517-565.

- Ömürkünölşen U. (2005). "Staff Cutback as a Strategy of the Policy of the Withdrawal of Government: a General Assesment of the Motherland Party Governments' Strategy of Staff Cutback in the Turkish Civil Service". *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 1, ss. 371-417.
- Özel M. (2011). Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılanmasında Desantralizasyon Düşüncesini ve Gelişimi-Gelişmekte Olan Ülkeler Bağlamında Bir Yaklaşım. Bilal Eryılmaz, Musa Eken ve Mustafa Lütfi Şen (Ed.), *Kamu Yönetimi Yazıları* (s. 411-443). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özer M.A. (2013). *Yeni Kamu Yönetimi: Teoriden Uygulamaya*. Ankara: Platin Yayınları.
- Özer M. A. (2005). "Ekonomi, Siyaset ve Yönetimin Yeniden Yapılandırılması Üzerine". *Kamu-İş*, Cilt:8, Sayı:3, ss. 1-38.
- Özer M. A. (2005). "Günümüzün Yükselen Değeri: Yeni Kamu Yönetimi". *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 59, ss. 3-46.
- Özer M.A. (2012). "Kamu Yönetimi Disiplininin Geleceği Üzerine Tartışmalar". *International Journal of Economic and Administrative Studies* 5.9.
- Özkan Y.E. ve Sıdal S. (2008). "Kentın Dönüşümü ve Yoksulluk". *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt:6 Sayı: 24, Güz, ss. 22-49.
- Özsağır A. (2000). "Küresel İşsizlik krizi ve İşsizlikle Mücadele Politikaları". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 43-44, ss. 281-312.
- Öztaş N.(2013). *Yönetim*. Ankara: Otorite Yayınları, 2.Baskı.
- Öztaş N. (2014). *Örgüt*. İstanbul: Otorite Yayınları, 2.Baskı.
- Parlak B. (Ed.) (2012). *Kamu Politikalarında Dönüşüm. KAYFOR 2012 Bildiriler Kitabı*, TODAİE, 1.Basım.

- Parlak Z. (1999). “Yeniden Yapılanma ve Post-Fordist Paradigmalar”. *Bilgi*, 1999/1: 83-102.
- Peck J. ve Tickell A. (1994). Searching for a New Institutional Fix: the After-Fordist Crisis and the Global-Local Disorder. Ash Amin (Ed.), *Post- Fordism A Reader* (p. 280-315). Oxford: Blackwell: Publishers.
- Peters B.G. (2010).”Bureaucracy and Democracy in the Modern State”. *Public Administration Review*, Vol: 70, No: 4 (July|August 2010), pp. 642-643.
- Poulantzas N. (1969). “The Problem of the Capitalist State”. *New Left Review* 58, pp. 67-83.
- Purcell M. (2002). “The State, Regulation, and Global Restructuring: Reasserting the Political in Political Economy”. *Review of International Political Economy*, Vol: 9, No: 2 (May, 2002), pp. 284-318.
- Rassool N. (1993). “Post-Fordism? Technology and New Forms of Control: The Case of Technology in the Curriculum”. *British Journal of Sociology of Education*, Vol: 14, No: 3, pp. 227-244.
- Rustin M. (1989). “The Politics of Post-Fordism: or, The Trouble with ‘New Times’ “. *New Left Review*, 175: 54.
- Sabel C.F. (1994). Flexible Specialisation and the Re-emergence of Regional Economies. Ash Amin (Ed.), *Post- Fordism A Reader* (s. 101-156). Oxford: Blackwell Publishers.
- Sabuktay A. (2009). *2000’lerde Türkiye’de Devlet ve Kamu Yönetimi: Mülksüzleştirme Yönetimi*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Sadioğlu U. (2013). Yerelleşme Politikaları ve Türkiye Örneği. Mete Yıldız ve Mehmet Zahid Sobacı (Ed.), *Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama* (s. 636-669). Ankara: Adres Yayınları, 1.Baskı.

- Saklı A. R. (2013). ‘‘Fordizm’den Esnek Üretim rejimine Dönüşümün Kamu Yönetimi Üzerine Etkileri’’. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 44, ss. 107-131.
- Saklı A.R. (2007). ‘‘Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post-Fordizm’’. Erişim: 20.04.2016, [<http://www.sakli.info/Fordizm.pdf>].
- Saran U. (2005). ‘‘Kamu Kesiminde Küresel Taleplere Yönelik Stratejik Değişim ve Yeniden Yapılanma Yaklaşımı’’. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, sayı: 10, ss. 29-47.
- Saran U. (2005). ‘‘Küresel Değişim Dinamiklerinin Kamu Yönetimi Alanındaki Etkileri’’. *Hizmet-İş Sendikası Yayınları*, Mayıs, Ankara.
- Sarıtürk, M. (2009). *Kamu Yönetiminde Esneklik ve Bağımsız İdari Otoriteler: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu Örneği*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Savran S. (2007). ‘‘Yalın Üretim ve Esneklik: Taylorizmin en yüksek Aşaması’’. *Devrimci Marksizm* 3, ss. 131-173.
- Savran S. (2009). ‘‘Keynesçilik, Fordizm, ‘Refah Devleti’ : Bir Efsaneye Reddiye’’. *Devrimci Marksizm*, Sayı: 10-11-Kış 2009/2010, ss. 86-12.
- Sayan İ.Ö. (2009). ‘‘Türkiye’de Kamu Personel Sistemi: İdari, Askeri, Akademik, Adli Personel Ayrımı’’. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 64.01 (2009) 201-245.
- Sayan İ.Ö. (2012). ‘‘Türkiye’de Kamu Personeli İstihdamında Dönüşüm: Sağlık Bakanlığı Örneği’’. *SBF Dergisi*, Cilt: 67, No: 1, ss. 171-203.
- Seibel W. (2010). ‘‘Beyond Bureaucracy—Public Administration as Political Integrator and Non-Weberian Thought in Germany’’. *Public Administration Review*, Vol: 70, No: 5 (September|October 2010), pp. 719-730.
- Sennett R. (2010). *Karakter Aşınması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 4.Baskı.

- Sobacı M.Z. (2014). *İdari Reform ve Politika Transferi: Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı*. Bursa: Dora Yayınları, 2.Baskı.
- Sönmez, S. (2016). ‘‘Bretton Woods, Fordizm ve Hegemonya’’. *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt: 34, Sayı: 1, ss. 43-62.
- Steinmetz G. (1994). ‘‘Regulation Theory, Post-Marxism, and the New Social Movements’’. *Comparative Studies in Society and History*, Vol: 36, No: 1 (Jan., 1994), pp. 176-212.
- Şafak C. (2008). ‘‘Taşeron (Alt İşveren) Uygulamaları ve Bir Mücadele Aracı Olarak Sendika Politikaları: Türkiye’de Cam Sektörü Örneği’’. *TES-İŞ Dergisi*, Mayıs, ss. 131-137.
- Şaylan G. (2009). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4.Baskı.
- Şen S. (2004). ‘‘Esnek Uzmanlaşma ve Kamu Yönetimi Reformu’’. *İş-Güç Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1.
- Şenalp M.G., Reyhan H. ve Köse A.H. (2003). ‘‘Küresel Yönetişim ve Sendikalar’’. *Petrol-İş Yıllıkları 2000-2003*.
- Şener H.E. (2007). Kamu Yönetiminde Postmodernizm. Şinasi Aksoy ve Yılmaz Ütüner (Ed.), *Kamu Yönetimi: Yöntem ve Sorunlar* (s. 31-47). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şenkal A. (2008). ‘‘Endüstri İlişkilerinde Yeni Paradigmalar: Mobilizasyon, Kolektivizm ve Esneklik Tartışmaları’’. *Çalışma ve Toplum*, 2008/1, ss. 119-146.
- Tarhan A.B. ve Ezici E. (2011). ‘‘Kamu Hizmetlerinin Üretiminde Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Toplam Kalite Yönetimi’’. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, No: 2, ss. 13-21.
- Temizel H. (2010). ‘‘Kamu Yönetimi Reformları ve Reformların Temel Özellikleri’’. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, ss. 115-143.

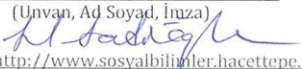
- Terry L.D. (1998). ‘‘Neo-Managerialism, and the Public Management Movement’’. *Public Administration Review*, Vol: 58, No: 3 (May - Jun., 1998), pp. 194-200.
- Thompson F. (2010). ‘‘How to Privatize Public Enterprises’’. *Public Administration Review*, Vol: 70, No: 6 (November|December 2010), pp. 964-967.
- Thorpe C. (2010). ‘‘Participation as Post-Fordist Politics: Demos, New Labour, and Science Policy’’. *Minerva* (2010) 48: 389–411.
- Tiyek R. (2014). ‘‘Devletin Endüstri İlişkilerindeki Rolü ve Taşeron Çalışma’’. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 7, ss. 8-31.
- Tomaney J. (1994). A New Paradigm of Work Organization and Technology?. Ash Amin (Ed.), *Post- Fordism A Reader* (s.157-194). Oxford: Blackwell Publishers.
- Tonak E.A. (Ed.) (2004). *Küreselleşme, Emperyalizm, Yerelcilik ve İşçi Sınıfı*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2.Baskı.
- Tonkiss F. (2002). Markets Against States: Neo-liberalism. K. Nash and A. Scott (Eds.), *The Blackwell Companion to Political Sociology* (p. 250-260). Oxford: Blackwell.
- Topak O. (2003). ‘‘Esnekliğin Ötesi: Yeni İş Kanunu Tasarısı’’. *Petrol-İş Yıllıkları 2000-2003*.
- Tutar F. ve Demiral M. (2007). ‘‘Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları’’. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan, 2(1), ss. 65-83.
- Tutum C. (1969). ‘‘Fulton Raporu’’. *Amme İdaresi Dergisi*, cilt: 2, Sayı: 1, ss. 58-79.
- Tutum C. (1980). ‘‘Türk Personel Sisteminin Sorunlarına Genel bir Yaklaşım’’. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 3, ss. 95-107.
- Uluç V. (2014). ‘‘Liberal - Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal’ın Siyasi Düşüncesi’’. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 23, ss. 107-140.

- Usta A. (2010). ‘‘Kamu kurumlarında Örgütsel Performans Yönetim Süreci’’. *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 78, ss. 31-58.
- Uyanık Y. (2008). ‘‘Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları’’. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 10/2 ss. 209-224.
- Wood E. M. (2006). *Sermaye İmparatorluğu*. Ankara: Epos Yayınları, 1.Baskı.
- Wood E.M. (2003). ‘‘Sermaye İmparatorluğu’’. *Praksis Dergisi*, sayı: 10, ss. 239-254.
- Vallas S.P. (1999). ‘‘Rethinking Post-Fordism: The Meaning of Workplace Flexibility’’. *Sociological Theory*, Vol: 17, No: 1 (Mar.,1999), pp. 68-101.
- Vidal M. (2011). ‘‘Reworking Postfordism: Labor Process Versus Employment Relations’’. *Sociology Compass* 5/4 (2011): 273–286.
- Von Mises L. (2010). *Bürokrasi*. Ankara: Liberte Yayınları, 3.Baskı.
- Yavuz G. (2007). ‘‘Washington Uzlaşması’ndan Post-Washington Uzlaşmasına: Kalkınma Gündeminin Biçimlenmesinde ‘‘Yeni Kurumcu İktisat’’ Etkisi’’. *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 18, Sayı: 64, ss. 23-44.
- Yıkılmaz N. (2003). ‘‘Kamu Yönetimi Reformu ve Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı’’. *TMMOB- Metalurji Mühendisleri Odası, Metalurji Dergisi*, Sayı: 136, Ankara, ss. 1-8.
- Yılmaz A. (2010). ‘‘Kalkınma Ajansları ve Yerel Yönetişim’’. *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 466, Mart, ss. 175-195.
- Yılmaz B. (2011). ‘‘Bölgesel Politikaların Tarihsel Gelişimi ve Yeni Bir Model Olarak Kalkınma Ajansları’’. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, ss. 29-41.
- Yıldırım M. (2010). ‘‘Modernizm, postmodernizm ve kamu yönetimi’’. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, ss. 703-719.

Yılmazöz M. (2009). ‘‘Türkiye’de Kamu Personel Yönetimi Sorunu’’. *Maliye Dergisi*, Sayı: 157, Temmuz-Aralık, ss. 293-302.

Zengingönül O. (2003). ‘‘Sosyal Politika-Esnek Çalışma Biçimleri Paradoksunda Avrupa Birliği Örneği’’. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 4, ss. 157-171.

EK 1: ETİK KURUL İZİNİ MUAFİYET FORMU

	<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p>	
<p>Tarih: 25/01/2017</p>	
<p>Tez Başlığı / Konusu: Post-Fordizm ve Kamu Yönetimine Yansımaları</p>	
<p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. 	
<p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulları ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>	
<p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p>	
	<p>25/01/2017</p>
<p>Adı Soyadı: Sencer ALTAY</p>	
<p>Öğrenci No: N13221085</p>	
<p>Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi</p>	
<p>Programı: Kamu Yönetimi</p>	
<p>Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>	
<p><u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u></p>	
<p>Yrd. Doç. Dr. Uğur SADIÖĞLU</p>	
<p>(Unvan, Ad Soyad, İmza)</p>	
	
<p>Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr</p>	
<p>Telefon: 0-312-2976860</p>	<p>Faks: 0-3122992147</p>
	<p>E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

EK 2: ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 25/01/2017</p> <p>Tez Başlığı / Konusu: POST-FORDİZM VE KAMU YÖNETİMİNE YANSIMALARI</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 150 sayfalık kısmına ilişkin, 25/01/2017 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 3'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar hariç/~~dâhil~~ 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: SENCER ALTAY _____ 25/01/2017</p> <p>Öğrenci No: N13221085 _____</p> <p>Anabilim Dalı: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ _____</p> <p>Programı: KAMU YÖNETİMİ _____</p> <p>Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;">Yrd. Doç. Dr. Uğur SANDIĞLI (Unvan, Ad Soyad, İmza)</p> <p style="text-align: center;"><i>Uğur Sandıklı</i></p>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sencer ALTAY
Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara, 29.04.1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi İktisat
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi

İş Deneyimi

Stajlar : Şekerbank Genel Müdürlük- Ocak 2012
Projeler : Yok
Çalıştığı Kurumlar : Halkbank Uzman Yardımcısı 2012-2014
Vakıfbank Uzman Yardımcısı 2014-

İletişim

E-Posta Adresi : senceraltays@gmail.com

Tarih : 09.01.2017

